

ORGANISASJONEN VOKSNE FOR BARN

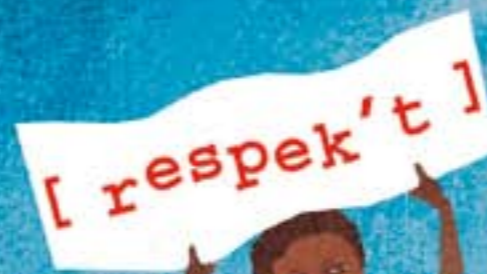
Stortorvet 10 > 0155 Oslo > Tlf: 23 10 06 10 > vfb@vfb.no > www.vfb.no

Barn i Norge 2007

↓
ORGANISASJONEN

VOKSNE FOR BARN

Voksne for Barn

BARN
i

NORGE

2007

Utgitt med støtte fra NAKMI (Nasjonalt Kompetansesenter for Minoritetshelse), Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP), helseregion Øst og Sør og RBUP Nord.

ISBN 82-92488-00-6 – 82-92488-99-5

[respekt]

Minoritetsungdom og psykisk helse

Barn i Norge 2007

Årsrapport om barn og unges psykiske helse

INNHold

Migrasjon og psykisk helse: Spesifikke forhold som kan bidra til at innvandrerungdom har økt risiko for psykiske problemer Av Brit Oppedal, dr. polit. Norsk Folkehelseinstitutt	8
Ung, Svart og Norsk Av Ingjerd Hanssen, rådgiver i Omod (Organisasjon mot offentlig diskriminering)	20
Flexid – om anerkjennelse og mulighet, et prosjekt om «mine muligheter med flere kulturer» Av Kjetil Eide, forsker ved Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP) i Helseregion Øst og Sør, og Leoul Mekonen, prosjektleder ved R-BUP Øst og Sør	34
Empowerment av innvandrerungdom – erfaringer fra et filmprosjekt i Oslo i regi av Young Immigrant TV Av Elvis Chigozie Nwosu, prosjektleder for Riverside resiliensgruppe i Riverside Ungdomshus i Oslo kommune	46
Psykososialt arbeid med enslige mindreårige asylsøkere Av Mette Bengtson, seksjonsleder ved Nic Waals Institutt, og Anne Kristi Ruud, klinisk pedagog ved Nic Waals Institutt	56
Care and Education: Separated Refugee Children and Young People in London and Oslo Compared Av Karin Harsløf Hjelde, forsker ved NAKMI (Nasjonalt kompetansesenter for minoritetshelse) og Claire Mock-Muñoz de Luna, prosjektmedarbeider på NAKMI	64
Bruk av rusmidler blant samisk ungdom – myter og realiteter Av Anna Rita Spein, cand. med og stipendiat v. Senter for samisk helseforskning	80

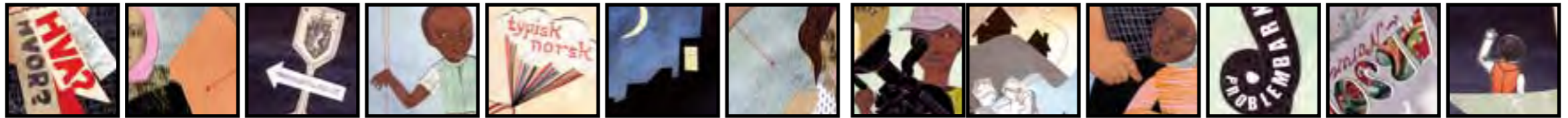
Utgiver: Voksne for Barn i samarbeid med NAKMI (Nasjonalt Kompetansesenter for Minoritetshelse), Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP), helseregion Øst og Sør og RBUP Nord.

I redaksjonen: Randi Tølseth
Ingeborg Veia

Design: Grafisk Form as
Illustrasjoner: Puncdeluxe/Bente Jørgensen
Trykkeri: Gamlebyen Grafisk

Utgitt med støtte fra NAKMI (Nasjonalt Kompetansesenter for Minoritetshelse), Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP), helseregion Øst og Sør og RBUP Nord.

ISBN 82-92488-11-1

FORORD

DET MANGLER IKKE på gode intensjoner fra myndighetene når det gjelder barn og unge med minoritetsbakgrunn; Regjeringens handlingsplan mot rasisme og diskriminering, stortingsmelding nr. 49, «Mangfold gjennom inkludering og deltakelse» og «strategiplan for likeverdig utdanning i praksis» presenterer et knippe. Når vi leser disse i og for seg fortreffelige dokumentene, er det en ting som slår oss der det snakkes om barn og unge; det tas for gitt at voksnes holdninger er stuerene. Det sies mye fint om betydningen av å forebygge og slå ned på rasistiske holdninger og trakassering de unge i mellom. At lærere og andre voksne ansvarspersoner kan ha uakseptable holdninger og stå bak mobbing og trakassering av barn og unge med minoritetsbakgrunn, nevnes ikke med et ord. Dermed uteblir også tiltakene.

«Dette er en vi kan kalle en neger» sa læreren og pekte på den afrikanske niendeklassingen.
«Hvorfor kan ikke folk bare slutte å bruke ordet

«neger»? For meg er det sårende», skriver hun på Si;D sidene i Aftenposten. Ungdommene i rapporten «Ung, Svart og Norsk» som er omtalt i denne utgaven av Barn i Norge, forteller at de blir stilt til ansvar for 11. september 2001, og korrupte, afrikanske statsledere av lærerne sine. Hassan ble sendt til fem spesialskoler av læreren sin, men ble sendt tilbake hver gang med de beste skussmål og beskjed om at han ikke hadde noe på en spesialskole å gjøre. «Jeg ville jo bare gå på den skolen – det er der jeg hører til – men han (læreren, red. anm.) ødela alt. Jeg er ikke den personen han beskriver i følge spesialskolene», sier han.

Barn og unge med minoritetsbakgrunn ber ikke om spesialbehandling. De ønsker de samme mulighetene for å lykkes som andre barn og unge. For at de skal få det, kan det hende de likevel må få noe ekstra – som for eksempel styrket språkundervisning. Det er betenkelig at ikke mer ressurser settes inn

på skolen for å hjelpe de aller svakest stilte, som enslige mindreårige asylsøkere, når vi vet at så mange som mellom 80 og 90 prosent av dem får opphold i Norge. Feltarbeidet til Karin Harsløf Hjelde og Claire Mock-Muñoz de Luna blant enslige mindreårige asylsøkere i London og Oslo, viser at de unge selv mener skole og utdanning er av største betydning for fremtiden deres. Med den vissheten utholder mange av dem måneder og år i klasserommet – uten å forstå et ord av hva som sies. For en tålmodighet! Det er ufattelig at vi ikke evner å gi dem den norskundervisningen de trenger for å ha en reell sjanse til å henge med! Vi lar dem pine seg gjennom skolehverdagen som tapere og tilbyr deretter et liv i lavtlønnsyrker eller i verste fall sosialklienter, frem til pensjonsalder.

Vi har i Norge en mangeårig erfaring med grupper som ikke tilhører flertallet av etnisk norske. Vi har også lang tradisjon for å ha ganske så bestemte og ofte stereotype oppfatninger om mange av dem.

Vi har derfor også tatt opp og belyst unge samers forhold til alkohol som et tema her.

Hovedspørsmålet blir – hva er felles for alle unge i Norge og hva er spesielt ut ifra at de tilhører en gruppe som har utfordringer knyttet til å bli inkludert i det norske storsamfunnet.

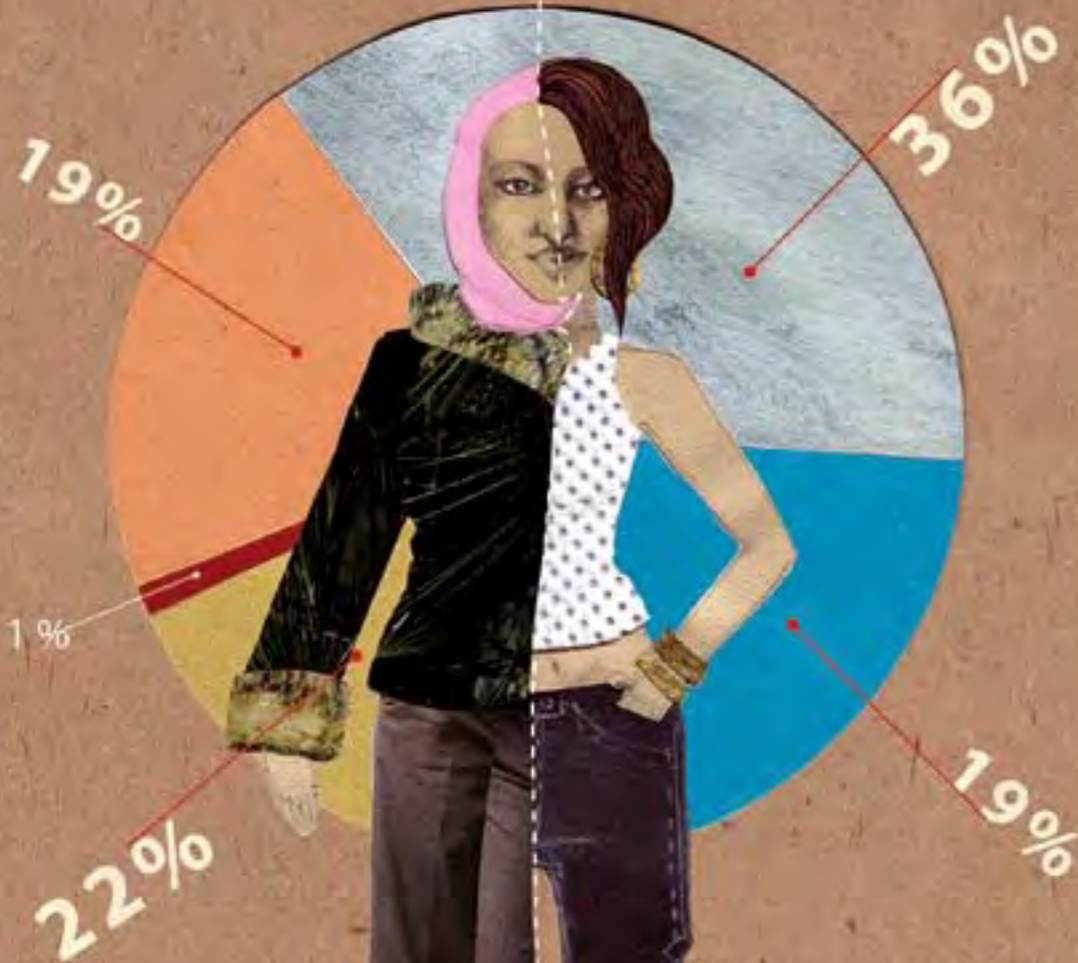
Vi ønsker debatt med denne utgaven av Barn i Norge. Det er på tide med en realitetsorientering i forhold til voksnes holdninger. Det hjelper lite å bekjempe rasisme og mobbing når læreren er direkte eller indirekte ansvarlig for mobbingen. Samtidig vil vi gjennom artiklene vise hvor motiverte mange minoritetsungdommer er til å få seg en utdanning og et godt liv i Norge. Det viktigste for alle er å bli møtt som en ganske alminnelig ungdom med behov for å få omsorg og kjærlighet, og bli sett, hørt og forstått. De fortjener å bli tatt på alvor!

Randi Talseth, generalsekretær
Ingeborg Vea, informasjonskoordinator

The ACCULTURATION[®]

BY John W. Berry

A GUIDE TO INTEGRATIONSTRATEGIES

"36% = Integrasjonsprosent = Integrasjonsstrategi = etnisk tilhørighet + vertsmiljø + identitet + sosialt nett + nasjonalt språk + venner. Overlev kulturer + gode familierelasjoner + venner = BEDRE PSYKISK HELSE."

BRIT OPPEDAL Doktorgrad fra Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo.

Forsker i Divisjon for psykisk helse ved Nasjonalt folkehelseinstitutt. Leder for prosjektet «Ungdom, Kultur og Mestring, UngKul». Forskning med fokus på betydningen av etnisitet i forholdet mellom risiko- og beskyttelsesfaktorer og psykiske problemer, og betydningen av kultur og kulturell endring for psykisk helse. Har tidligere jobbet som pedagogisk-psykologisk rådgiver. Har videreutdanning i familierterapi, og jobbet som psykoterapeut blant Latin-Amerikanske innvandrere i USA.

Psykososial tilpasning og psykisk helse

blant ungdom med innvandrerbakgrunn i Norge

Til tross for en betydelig andel spesifikke risikofaktorer forbundet med migrasjonsprosessen, har ikke forskere kunnet identifisere en generell økt forekomst av psykiske problemer blant barn av innvandrere. Tvert imot, forskningsresultatene har avdekket store variasjoner i psykososial tilpasning og i psykisk helse ikke bare mellom enkeltindivider, men også knyttet til kjønn og etnisk opprinnelse. Hensikten med denne artikkelen er å gi et innblikk i hvordan disse variasjonene kommer til uttrykk blant ungdom med minoritetsbakgrunn i Norge. Vårt håp er at det skal bidra til en bedre forståelse av hvor komplekst samspillet mellom migrasjon, psykologisk utvikling og psykisk helse er. Artikkelen er ikke ment å gi et uttømmende bilde av de forskningsresultatene som foreligger, men å gi et bilde av hvor komplekst samspillet mellom kultur, individ og det sosiale miljøet er i forhold til barns og unges psykiske helse.

Spesifikke forhold som kan bidra til at innvandrerungdom har økt risiko for psykiske problemer

Det er en vanlig antakelse at barn og unge med innvandrerbakgrunn har mer psykiske problemer enn deres jevnaldrende i majoritetsbefolkningen.

Migrasjon omfatter i seg selv mange forandringer med stort potensial for konflikter, to stressende forhold som hver for seg kan bidra til at mennesker utvikler ulike typer psykiske plager eller lidelser. Barn og voksne som reiser fra land herjet av indre uro og krig har gjerne opplevd store trau-

mer av ulik slag, i tillegg til tap av kjære familie-medlemmer. Flyktninger tilbringer ofte lang tid under kummerlige forhold i flyktningleire, engstelige for familiemedlemmer som de er blitt atskilt fra under flukten eller som ble igjen hjemme. Spenningen knyttet til asylsøknadene deres kan ytterligere forsterke følelser av håpløshet for framtiden.

Når innvandrerne har slått seg ned i det nye hjemlandet befinner de seg i en minoritetsposisjon, gjerne som målskiver for fordommer og diskriminering fra den etniske majoriteten. Språkproblemer vanskeliggjør hverdagslige aktiviteter, og relativt til majoritetsbefolkningen er innvandrere overalt i verden fattigere. Også innad i de etniske minoritetsnettverkene kan det oppstå problemer som er knyttet til kontakten med en annen kulturgruppe (akkulturasjon). Både klinikere og forskere har vært opptatt av at det oppstår verdikonflikter mellom innvandrereforeldrene og barna deres som følge av at barna mestrer og tilpasser seg majoritetskulturen raskere enn de voksne.

Men, til tross for mange risikofaktorer forbundet med migrasjonsprosessen, har ikke forskere kunnet identifisere en generell økt forekomst av psykiske problemer blant barn av innvandrere. Derimot viser forskningsresultatene at det er store variasjoner i psykososial tilpasning og i psykisk helse ikke bare mellom enkeltindivider, men også knyttet til kjønn og etnisk opprinnelse. Hensikten med dette kapittelet er å gi et innblikk i hvordan disse variasjonene kommer til uttrykk blant ungdom med minoritetsbakgrunn i Norge. Vårt håp er at dette skal bidra til en bedre forståelse av hvor komplekst samspillet mellom migrasjon, psykologisk utvikling og psykisk helse er. Artikkelen er ikke ment å gi et uttømmende bilde av de forskningsresultatene som foreligger, men å gi et bilde av hvor komplekst samspillet mellom kultur, individ og det sosiale miljøet er i forhold til barns og unges psykiske helse.

Innvandrere i Norge

I Norge blir personer som har to utenlandsfødte foreldre kategorisert som innvandrere enten de

selv er født i Norge eller i utlandet (Statistisk sentralbyrå, 2007a). Pr. 1.1.2007 utgjorde disse 8.9 % av den norske befolkningen. Innvandrerbarn i Norge har for det meste *opprinnelse* i Ikke-vestlige land (Øst-Europa, Tyrkia, Asia, Afrika og Latin-Amerika), selv om bortimot to tredjedeler (62 %) av dem er født i Norge. I Oslo er hver fjerde innbygger innvandrer. Tallet er høyere blant barn og unge, og nesten hver tredje elev i grunnskolen i Oslo kan betegnes som innvandrer.

I Norge har bortimot 31 % av innvandrerne kommet som *flyktninger*, dvs. de er forfulgt på grunn av etnisitet, religion, nasjonalitet, medlemskap i en gruppe eller politisk overbevisning, og kan ikke regne med beskyttelse fra hjemlandet sitt. Definisjonen brukes også til å omfatte personer som er på flukt på grunn av væpnet konflikt og generell vold, eller andre omstendigheter (www.unhcr.ch). De fleste innvandrere som kommer til Norge i dag (43 %), får opphold basert på familiegjenforeningsprogrammer, mens innvandringsstoppen som har vært virksom siden 1975 har gjort det vanskelig å komme til Norge for å søke arbeid. Mens flyktningene er tvunget til å emigrere, regnes familier som ønsker å gjenforene seg, arbeidssøkere og studenter å være frivillige innvandrere. Tvungen migrasjon antas å representere en ytterligere risiko for psykiske helseproblemer (Berry & Sam, 1997). De mest sårbare innvandrere er de som gjelder traumatiske erfaringer, tap av nære familiemedlemmer og vanskelige fluktforhold, er de som har kommet til Norge uten foreldrene sine, som enslige mindreårige asylsøkere eller flyktninger.

Personer som har én utenlandsfødt forelder karakteriseres ikke som innvandrere verken om de er norsk- eller utenlandsfødte selv, men de beskrives som å ha «*annen innvandringsbakgrunn*» (SSB, 2007a). Dette er kanskje en enda mer kompleks sammensatt befolkningsgruppe enn innvandrerbefolkningen, som omfatter til sammen 98.600 barn under 18 år, eller 9 % av alle norske barn. Et betydelig antall av de norskfødte foreldrene i disse familiene har selv to utenlandsfødte foreldre, og oppfatter seg selv som tilhørende en etnisk mino-

ritetskultur mer enn majoritetskulturen. For forskere som studerer sammenhenger mellom migrasjon, kultur og etnisitet på den ene siden og barns psykologiske utvikling og helse på den andre, vil det være naturlig å inkludere barn i slike familier blant de såkalte innvandrerne. For helserelaterte forskningsformål kan det således være aktuelt å utvide innvandrebegrepet til å omfatte barn som har 2 foreldre eller 4 besteforeldre som er utenlandsfødte i sin målgruppe.

Kanskje fordi den utenlandsfødte forelderen i mange krysskulturelle familier kommer fra et annet vestlig land, har forskere og myndigheter i liten grad vært opptatt av den psykiske helsen til barna deres. Likevel, blandingsfamilier som har både majoritets- og minoritetskulturene representert i sin kjerne har sine særlige utfordringer. Grunnleggende forskjeller i verdier knyttet til barneoppdragelse kan skape konflikter om regler og grensesetting mellom foreldrene. Det er også mange flere skilsmisser i krysskulturelle ekteskap enn blant innvandrerfamiliene (Tronstad, 2004), og både foreldrekonflikter og skilsmisser øker sjansen for at barnene utvikler psykiske problemer. Forskere som har psykisk helse som arbeidsområde, varierer i sin praksis når det gjelder hvorvidt barn med én utenlandsfødt forelder blir inkludert i undersøkelser av innvandrerbarn og -ungdom. Dette er viktig å være oppmerksom på når man sammenlikner resultater på tvers av ulike studier.

Forskning på psykiske lidelser og psykiske plager blant innvandrerungdom

I psykiatrisk epidemiologi skilles det gjerne mellom *psykiske lidelser* på den ene siden, og *psykiske plager* eller *problemer* på den andre. Diagnostisering av psykiske lidelser skjer på bakgrunn av omfattende utredninger og standardiserte diagnostiske intervjuer. Generelt antar man at mellom 4 og 7 % av alle barn har en eller annen psykisk lidelse. Tallet øker gjennom ungdomsårene, særlig på grunn av en sterk vekst i alvorlig depresjon blant jenter, og i ulike typer atferdsforstyrrelser blant guttene (Moffitt, Caspi, Rutter & Silva, 2001; Rutter, Izard & Read, 1986). Det finnes i dag få

internasjonale epidemiologiske studier av psykiske lidelser blant barn og unge med innvandrerbakgrunn. Også i Norge har det vært mangel på studier av psykiske lidelser blant barn og unge med innvandrerbakgrunn. Folkehelseinstituttet har startet en slik undersøkelse (www.fhi.no/ungkul), men i skrivende stund er det for tidlig å si noe om resultatene.

Forskning på psykisk helse er gjerne basert på måleinstrumenter som angir de *symptomene* en person har. Informantene angir på en skala fra for eksempel 1 til 5, i hvor stor grad de har opplevd ulike typer symptomer på angst eller depresjon, eller hvor ofte de har deltatt i ulike former for anti-sosiale handlinger. Disse instrumentene angir grad av *symptombelastning*, uten at det stilles noen spesifikk psykiatrisk diagnose. Likevel har flere av disse måleinstrumentene en såkalt «cut-off» skåre. Personer som har en skåre over denne antas å ha så mye plager at det går ut over deres aktiviteter i hverdagen. Befolkningsstudier hvor denne typer skalaer er benyttet indikerer at mellom 10 og 20 % av barn og unge har så mange psykiske plager at det går ut over deres velvære og daglige gjøremål. (For en gjennomgang av de vanligste psykiske lidelsene hos barn, se for eksempel Nærde og Neumer, 2003). Det finnes en rekke forskjellige slike måleinstrumenter, og de blir ofte benyttet i studier av psykisk helse blant innvandrerungdom. Uheldigvis er det få studier som benytter de samme instrumentene, noe som gjør det vanskelig å sammenlikne resultater på tvers av studier. Dette er et viktig forbehold, særlig fordi resultatene kan variere med hvilke måleinstrument som anvendes. To instrumenter som for eksempel begge skal måle symptomer på angst og depresjon, kan gi forskjellige resultater (Oppedal, 2003, s 28). Bortsett fra den ovenfor nevnte undersøkelsen til Folkehelseinstituttet, har vi i Norge foreløpig ingen studier av psykiske plager hos barn med innvandrerbakgrunn. Derimot har vi en del prosjekter hvor innvandrerungdoms psykiske helse er i fokus. Men dessverre har også disse anvendt forskjellige måleinstrumenter.

Forekomst av psykiske plager blant innvandrerungdom

De viktigste aktørene når det gjelder forskning på psykisk plager blant innvandrerungdom i Norge er Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA (Torgersen, 2005; Øia, 2000; 2003), Psykologisk fakultet, Universitetet i Bergen (Sam, 1994) og Folkehelseinstituttet (Oppedal, 2003). Øia og Torgersen har bidratt med kunnskap om anti-sosial atferd blant innvandrerungdom. Sams arbeid er betydningsfullt fordi han var den første forskeren som undersøkte sammenhenger mellom akkulturasjon (endringer som finner sted når personer med ulik kulturell bakgrunn kommer i kontakt med hverandre) og psykisk helse blant innvandrerungdom i Norge. Særlig har han gjennom sin deltakelse i det internasjonale prosjektet Interational Comparative study of Ethno-Cultural Youth (ICSEY) bidratt med betydningsfull informasjon om hvordan samspillet mellom sosiokulturelle forhold i mottakerlandet, det sosialt miljøet og personlige faktorer påvirker innvandrerungdommers akkulturasjon og psykiske helse (Berry, Phinney, Sam & Vedder, 2006). Oppedals bidrag har vært å demonstrere forskjeller i sammenhengen mellom psykiske plager og psykososial tilpasning i ulike etniske grupper. Denne framstillingen baserer seg for det meste på resultater fra forskningen til Sam og Oppedal og deres kolleger.

Undersøkelser fra flere land har vist at hvis vi sammenlikner forekomsten av psykiske plager hos

ungdom fra mottakerlandene og ungdom fra mange ulike etniske innvandrergrupper under ett, skiller de seg lite fra hverandre (Sam, Vedder, Ward, Horenczyk, 2006). Resultater fra en norske undersøkelser, hvor jenter og gutter studeres separat, tyder imidlertid på at unge gutter med innvandrerbakgrunn er mer sårbare i forhold til psykiske problemer enn jentene: Av Tabell 1 kan vi se at det er betydelige forskjeller mellom etnisk norske og innvandrer gutter, men ikke blant jentene (Oppedal & Røysamb, 2004). Går vi grundigere til verks for å studere om utenlandsfødte innvandrere (1.generasjon) skiller seg fra norskfødte (2. generasjon), blir bildet enda mer komplisert: Mens 1. generasjon jenter har mer psykiske plager enn 2. generasjon, er dette omvendt for guttene: 2. generasjon rapporterer om betydelig mer psykiske problemer enn 1. generasjon (Oppedal, Røysamb & Heyerdahl, 2005). De forskningsresultatene som foreligger, tyder altså på at 1. generasjon jenter og 2. generasjon gutter er sårbare i forhold til å utvikle psykiske plager.

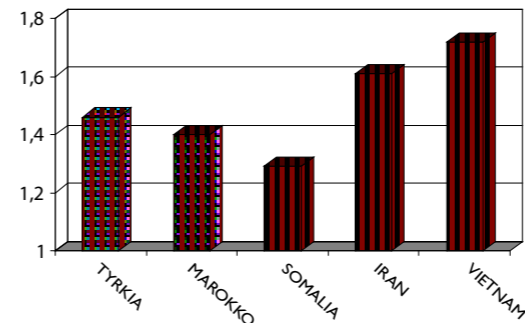
TABELL 1: Forekomst av emosjonelle problemer på tvers av etniske grupper (8.klasse). Prosentandel som har så mye plager at det går ut over funksjonen i hverdagen

Alle elevene		Jenter		Gutter	
I	EN	I	EN	I	En
26%	15%**	22%	19%	28%	11%***

I: innvandrer, EN:etnisk norsk
*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Men det er store forskjeller mellom ulike etniske grupper, og disse forskjellene følger ikke alltid de skillelinjene vi skulle forvente. Det er forskjeller i psykiske problemer mellom ungdommer fra ulike land herjet av indre uro og krig, som for eksempel Vietnam og Somalia. Det er også forskjeller mellom ungdom fra land som sender arbeidsinnvandrere, som Marokko og Tyrkia. Som Figur 1 viser, rapporterer ungdommer fra Vietnam og Iran betydelig mer psykiske plager enn ungdom fra Somalia, Tyrkia og Marokko. Ungdom fra Somalia rapporterer mindre psykiske problemer enn ungdom fra Tyrkia, Iran og Vietnam. Vi antar at disse forskjellene henger sammen med kulturelle særtrekk i de enkelte etniske gruppene, som påvirker samspillet i familiene og måten medlemmene forholder seg til storsamfunnet på. Men at forholdene i mottakerlandene også kan ha betydning for psykososial tilpasning og psykisk helse blant innvandrere, understrekes av at ungdommer med tyrkisk og vietnamesisk bakgrunn i Norge, rapporterer mer psykiske problemer enn sine etniske jevnaldringer i Finland, Frankrike og Sverige (Vedder, Sam van de Vijver, Phinney, 2006).

FIGUR 1: Symptomer på angst og depresjon

Somalia < Tyrkia, Iran & Vietnam
Vietnam > Somalia, Tyrkia, Marocco

Akkulturasjon

De forandringene som finner sted når personer med ulike kulturer kommer i kontakt med hverandre, blir gjerne kalt akkulturasjon. Det kan være

endringer på gruppenivå, eller det kan være endringer på individnivå. Innenfor akkulturasjon- og kryss-kulturell psykologi har endringer på individnivå hatt fokus på affektive (emosjonelle) problemer og kognitive forhold (holdninger og identitet) og på endringer i atferd. Ward (2001) har kalt disse tilnærmingene til akkulturasjon for «The A, B, and C of acculturation» (Attitudes, Behavior, Cognition).

John W. Berry er en foregangsmann og framtrepende forsker innenfor akkulturasjonsfeltet, og hans modell som beskriver fire ulike strategier i innvandreres tilpassningsprosess, har vunnet innpass i mange fagmiljøer. I følge Berry må innvandrere ta stilling til to grunnleggende spørsmål: Hvor viktig er det å opprettholde opprinnelig kultur og kontakt med egen etnisk gruppe, og hvor viktig er det å ha kontakt med storsamfunnet? Personer som mener at det er viktig å ha kontakt både med minoritets- og majoritetskulturen, sies å ha en integrasjonsstrategi i forhold til akkulturasjon. Dette er i følge Berry den mest befordrende holdningen til tilpasning, forbundet med god livskvalitet og psykisk helse. Personer som kun ønsker kontakt med egen minoritetskultur, har en separasjonsstrategi, mens de som foretrekker majoritetskulturen på bekostning av egen etnisk gruppe, har en assimileringstrategi. De sosiale og politiske forholdene i minoritetsgruppen og i mottakerlandene vil være av betydning for utfallet av slike holdninger i tilpassningsprosessen. Personer som gir uttrykk for en marginaliseringsstrategi, ved at de verken vil bevare egen etnisk kultur og identitet, eller ha kontakt med majoritetsbefolkningen, forventes å få psykiske problemer som følge av akkulturasjonsprosessen (Berry, 1997).

Denne modellen er grunnlaget i det ovenfor nevnte ICSEY-prosjektet som inkluderer 7997 innvandrer- og majoritetsungdommer i 13 land (Berry, Phinney, Sam & Vedder, 2006). Resultatene fra denne studien viser at det på tvers av alle landene var mulig å gruppere innvandrerungdommenes språkpreferanse, familieverdier, kontakt med venner, holdninger og identitet hos innvan-

drerungdom i 4 ulike *akkulturasjonsprofiler*. Den hyppigst forekommende profilen kalles «integrasjonsprofil» og omfatter 36 % av deltakerne med innvandrerbakgrunn. Ungdommer med slik profil har en sterk preferanse for integrasjonsstrategi i forhold til kulturell kontakt, de identifiserer seg sterkt både med sin etniske gruppe og med vertslandet, har god kompetanse både i det nasjonale språket og morsmålet, og balanserer bruken av dem. De har venner i begge kulturer, og ligger midt på treet når det gjelder verdier knyttet til familierelasjoner. I kontrast til dette, har 22 % av ungdommene i ICSEY prosjektet en s.k. «diffus profil». De er flinke i morsmålet, har lite kontakt med jevnaldrende majoritetsungdommer, og har lav både etnisk og nasjonal identitet. Videre har ungdommer med diffus profil ingen klare strategier i akkulturasjonsprosessen, noen foretrekker assimilering, andre marginalisering eller separasjon. ICSEY forskerne fant også en «etnisk profil» som inkluderte 22 % av deltakerne og en «nasjonal profil» som omfattet 19 %.

Forhold som oppholdstid i vertslandet, nabolagets etniske sammensetning, foreldrenes sosioøkonomiske status, kjønn og alder har betydning for ungdommenes akkulturasjonsprofiler. Det er flest ungdommer med diffus profil blant innvandrere med kort oppholdstid i mottakerlandene. Jenter har oftere en integrasjonsprofil enn guttene, mens det er flest gutter i den diffuse.

Ungdommene som hadde en integrasjonsprofil hadde bedre psykisk helse enn de som falt inn under kategorien diffus profil både når det gjelder symptomer på depresjon og atferdsproblemer. Mest slående er det kanskje at det er store variasjoner i utbredelsen av både de enkelte profilene og psykiske plager blant ungdom i ulike mottakerland. Dette understreker betydningen av å identifisere de lokale sosiopolitiske faktorene som påvirker barns og unges psykologiske utvikling og psykiske helse. (Lesere som ønsker å vite mer om resultatene fra ICSEY, henvises til boken som er gitt ut av Berry, Phinney, Sam & Vedder, 2006).

Akkulturasjon i utviklingsperspektiv: spesifikke ressurser og risikofaktorer

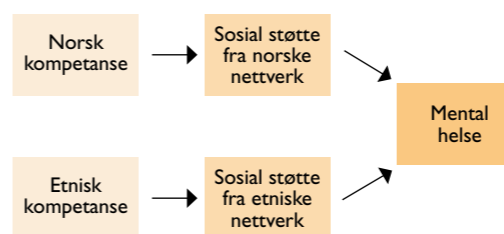
Berrys akkulturasjonsmodell har blitt kritisert både ut fra statistiske, psykometriske og teoretiske perspektiver. Mange har innvendt at sammenhengen mellom integrasjonsstrategi og psykisk helse ikke er særlig sterk, og heller ikke systematisk. Andre har pekt på at marginalisering ikke kan være en strategi som innebærer at immigranter velger ikke å ha kontakt verken med sine landsmenn eller med majoritetsbefolkningen.

Oppedal (2006, se også Sam og Oppedal, 2002) har argumentert med at når det gjelder barn og unge, lar det seg ikke gjøre å studere akkulturasjon uavhengig av andre psykologiske utviklingsprosesser. For småbarn kan akkulturasjon ikke oppfattes som *forandring* fra noe eksisterende til noe nytt, men er en del av den naturlige personlighetsutvikling. Målet er å bli kompetent i to forskjellige kulturer: både den etniske minoritetskulturen og majoritetskulturen. Kulturkompetanse består av kunnskap og ferdigheter som er av betydning for sosial interaksjon og samhandling, og innebærer at man kjenner hvilke mål og verdier som styrer menneskers atferd i ulike kulturer og etniske grupper. Kulturkompetanse er altså mye mer enn språklige ferdigheter, men språket er en viktig forutsetning for å utvikle adekvat kompetanse. Kulturkompetanse er en forutsetning for at barn og ungdom skal kunne lykkes og føle tilhørighet innenfor sine egne etniske nettverk, og i majoritetssamfunnet. Mestring og tilknytning er blant de viktigste psykososiale forutsetningene for god psykisk helse.

Det er sammenheng mellom familiens sosioøkonomisk status og barnas utvikling av kulturkompetanse: I familier hvor foreldrene har høyere utdanning har barna mer norsk kulturkompetanse enn i familier hvor foreldrene har lite utdanning. Men også andre forhold spiller inn: I familier med opprinnelse i muslimske land, har barna forholdsvis bedre etnisk enn norsk kulturkompetanse, mens unge med bakgrunn fra ikke-muslimske land oppgir å ha bedre norsk kulturkompetanse enn etnisk (Oppedal, 2003, artikkel # 4).

Sosial støtte fra familie og klassekamerater er viktige ressurser i forhold til psykisk helse for barn og unge, uavhengig av nasjonal bakgrunn (Oppedal & Røysamb, 2004). Ungdommer som har god sosial støtte har generelt bedre psykisk helse. Ungdommer som har god norsk kulturkompetanse får mer sosial støtte fra norske nettverk som skoleklassen. Ungdommer som har god etnisk kulturkompetanse får mer sosial støtte fra etniske nettverk for eksempel familien, som også fører til en reduksjon i psykiske plager (Figur 2).

FIGUR 2: Kulturkompetanse og mental helse:

Resultatene viste også at ungdommer som oppga at støtten fra familien var blitt dårligere i løpet av året, ikke fikk mer psykiske plager, *dersom de hadde utviklet bedre norsk kulturkompetanse* (Oppedal, Røysamb & Sam, 2004). Hvis både familiestøtten var redusert, og deres norske kulturkompetanse var blitt dårligere, hadde de en betydelig økning i psykiske problemer. Disse resultatene er interessante, fordi de viser at fravær av ressurser innenfor et kulturområde (støtte fra familien i den etniske kulturen), kan kompenseres av ressurser innen et annet (norsk kulturkompetanse). Vi kan altså spekulere på om én av grunnene til at innvandrerungdommer ikke har så mye psykiske plager som vi forventet, skyldes at de utvikler viktige mestningsressurser som hjelper dem når de står overfor nye typer problemer.

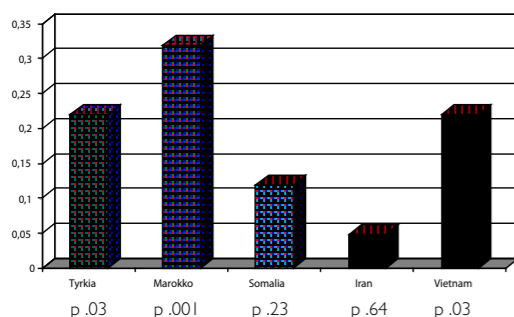
En av de viktigste utviklingsoppgavene de unge må løse, er å finne ut hvem de er og vil være. Identitetsutvikling er knyttet til mange ulike settinger, som for eksempel kjønn, religion og yrkesvalg. For unge innvandrere er også det å utforske

sin etniske identitet en betydelig oppgave. Hva betyr det å være norsk? Hva innebærer det å være pakistaner? *Vil jeg være norsk, vil jeg være pakistansk, eller vil jeg være begge deler?* I hvilke situasjoner føler jeg meg mest norsk, og i hvilke situasjoner føler jeg meg bare pakistansk? Ungdommer som sliter med å finne svarene på slike spørsmål, og som ikke kan bestemme seg for sin etniske rolle, kan oppleve en *etnisk identitetskrise*, fulgt av en økning i psykiske plager. Dette gjelder i særdeleshet for ungdommer som opplever lite støtte fra og tilhørighet til klassekameratene sine. Men, ungdommer som har god støtte fra klassekameratene, kan klare seg gjennom en etnisk identitetskrise uten at det får konsekvenser for den psykiske helsen (Oppedal, Røysamb & Sam, 2004).

Diskriminering er kanskje det første vi tenker på når diskusjonen handler om innvandring og psykisk helse. Fordommer, stereotyper og forskjellsbehandling knyttet til etnisitet er også viktige risikofaktorer for psykiske plager og lidelser. Selv om både norske myndigheter og skoler gjør mye for å hindre at diskriminering skal finne sted, opplever innvandrerungdommer her til lands like mye diskriminering som deres jevnaldrende i for eksempel Storbritannia og USA. Av en rapport fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet fra 2006 framkommer det at unge, høyt utdannede personer som bor i områder med høy innvandrerandel, har en positiv holdning til innvandrere. Likevel mente 55 % av deltakerne i undersøkelsen at innvandring fra muslimske land burde reduseres, og 47 % av de spurte sa at de var mer mistenksomme overfor muslimer enn overfor andre innvandrere. Ettersom de fleste innvandrerne i Norge har bakgrunn fra muslimske land, betyr det at mange av dem føler diskriminerende holdninger og handlinger på kroppen. Det er også ungdommer med bakgrunn fra muslimske land som Somalia, Pakistan og Tyrkia som rapporterer mest diskriminering. Ungdommer med bakgrunn fra India og Latin-Amerika synes minst utsatt for forskjellsbehandling, utskjelling og angrep på grunn av sin kulturelle opprinnelse (Oppedal, Røysamb & Heyerdahl, 2005). Det er imidlertid store forskjel-

ler når det gjelder hvordan diskriminering påvirker den psykiske helsen. Ungdommer med opprinnelse i Marokko, Tyrkia og Vietnam som møter mye diskriminering har mange psykiske plager. Derimot er det ingen sammenheng mellom opplevd diskriminering og psykiske plager blant unge innvandrere fra Iran og Somalia (Figur 3).

FIGUR 3:
Korrelasjon mellom symptomer på angst og depresjon og diskriminering

Note: p = signifikansnivå

Akkulturasjon og utvikling: generelle ressurser og risikofaktorer

Kulturkompetanse, etnisk identitetskrise og diskriminering er både risikofaktorer og ressurser for flerkulturelle utviklingsforløp og psykisk helse. Men det er først og fremst utfordringer knyttet til de utviklingsoppgavene som alle ungdommer konfronteres med som virker inn på symptomnivået deres. Skoleproblemer synes å være den viktigste risikofaktoren for psykiske plager både blant etnisk norsk og innvandrerungdom. Ungdommer som har hyppige konflikter og krangler med foreldrene sine, har også mer psykiske plager enn de som har få slike generasjonskonflikter. Likeledes har ungdommer som har god støtte fra familien sin, fra lærerne eller fra klassekameratene sine bedre psykisk helse enn de som opplever lite sosial støtte. Å føle at man mestrer problemene sine er også en viktig ressurs for psykisk helse. En undersøkelse blant innvandrerungdommer i Oslo, viste at det var forskjeller i slike risikofaktorene og ressursene som alle ungdommer kan oppleve, som var årsaken til ulikhetene i

psykisk helse mellom de etniske gruppene. Eller for å si det på en annen måte: Når mestring, problemer med skole og foreldre og sosial støtte ble kontrollert, forsvant mesteparten av variasjonene i psykiske plager mellom de etniske gruppene (Oppedal, 2007).

I en studie av psykisk helse blant muslimske ungdommer i Norge, kom det fram at lite etnisk kulturkompetanse var forbundet med veldig mye psykiske plager hos personer som også hadde lite mestringsressurser. Dersom ungdommene derimot oppgav at de hadde høy etnisk kulturkompetanse, hadde de lite psykiske plager uavhengig av hvor godt de mestret problemene sine. Det er verdt å merke seg at dette samspillet mellom etnisk kulturkompetanse og mestring ikke gjaldt for alle, men først og fremst berørte gutter og jenter med opprinnelse fra Somalia, og gutter med bakgrunn fra Iran. Blant gutter med opprinnelse i Somalia og Iran, viste det seg også en interaksjonseffekt mellom etnisk identitetskrise og mestring: Det var bare når guttene rapporterte lite mestring at identitetskrisen var forbundet med mye psykiske plager. Gutter som hadde god mestring, hadde lite psykiske plager enten de var i en identitetskrise eller ikke (Oppedal & Røysamb, 2007).

En studie blant ungdommer med pakistansk bakgrunn viste at ikke bare mestringsevnen, men også graden av sosial støtte fra familie og lærere, var av betydning for effekten av *diskriminering* på psykisk helse – men bare blant guttene. Diskriminering hadde ingen effekt på psykisk helse hos gutter som oppga å ha gode mestringsressurser, eller god støtte fra familie og lærere (Syversen & Nasir, 2006).

Disse eksemplene understreker flere viktige poeng: Det er ikke bare forskjell i forekomst av psykiske plager mellom ulike etniske grupper. Det er også individuelle forskjeller innad i de ulike etniske gruppene, knyttet til forekomst både av akkulturasjonspesifikke og generelle psykososiale risikofaktorer og ressurser. Videre er det ulikheter mellom etniske grupper i *sammenheng* mellom

risikofaktorer og ressurser på den ene siden, og psykisk helse på den andre. Ikke minst er det store forskjeller mellom jenter og gutter når det gjelder hvilke faktorer som påvirker psykiske plager. Vi tror at disse variasjonene delvis henger sammen med kulturspesifikke verdier i de enkelte etniske gruppene, som preger foreldrenes oppdragelse. Vi tror også at ulikhetene i tilpasning gjenspeiler holdninger til innvandring og innvandrere i den norske majoritetsbefolkningen: Det er forskjell på hvordan etnisk norske omgås innvandrere fra Somalia og innvandrere fra Kina eller India.

Diskusjon

Hensikten med denne artikkelen har vært å vise hvor komplekst samspillet er mellom de faktorene som har betydning for innvandrerungdommers psykiske helse. At vi ikke finner en generelt høyere forekomst av psykiske plager blant unge innvandrere, understreker at akkulturasjon ikke bare er negative erfaringer og store utfordringer. Akkulturasjonsutvikling innebærer også at barna, i samspill med sine etniske nettverk og med majoritetsbefolkningen, tilegner seg viktige ressurser til å mestre problemer med migrasjon og minoritetsstatus. *Resiliens* er blitt et samlebegrep i psykologien som gjerne brukes for å beskrive de egenskaper og prosesser som bidrar til at barn som vokser opp under forhold hvor det er stor risiko for å utvikle psykiske helseplager, likevel mestrer utfordringene, eller kommer over plagene sine etter en tid. Resiliensforskningen har vist at de fleste barn og unge streber mot mestring og tilpasning, og at det er mulig å unngå tilpasningsproblemer, selv under svært risikofylte oppvekstvilkår (Hauser, Allen & Golden, 2007). Det er likevel viktig å ta på alvor at altfor mange barn, med og uten innvandrerbakgrunn, vokser opp under betingelser som langt overskrider deres mestringspotensiale. Å identifisere familier i innvandrer miljøene hvor foreldrene sliter med belastninger som gjør at deres omsorgsevne er alvorlig svekket, er en vanskelig og viktig oppgave. Fagfolk har i dag nok kompetanse på de forebyggende og støttende tiltak som er nødvendige å sette inn i sårbare, multiproblemfamilier. Men i mange innvandrerfamilier, kan den største barrieren være å opprette kontakt

og få den nødvendige gjensidige tillit, slik at et samarbeid om påkrevde forandringer kan komme i stand.

Det er mange begrensninger ved den kunnskapen vi i dag har om psykisk helse blant barn og unge med innvandrerbakgrunn. De undersøkelsene som er referert her, er basert på såkalte «normalutvalg». I slike undersøkelser er det en tendens til at personer som er syke eller har mye psykiske plager, ikke deltar. Hvis dette er tilfellet, er tallene vi har på forekomst av psykiske plager noe lavere enn de skulle være. Dessuten er de nevnte studiene også basert på ungdom. Som nevnt ovenfor, har vi i Norge foreløpig ikke informasjon om psykisk helse og tilpasning hos barn i førskole- og skolealder med innvandrerbakgrunn. En annen begrensning er at vår kunnskap for det meste er basert på tverrsnittstudier. Derfor vet vi lite om hva som er årsak og hva som er virkning i samspillet mellom barnets miljø og psykiske helse. Kanskje er det slik at barn med mye psykiske plager får mer skoleproblemer og utløser mer krangler med foreldrene sine. Eller det kan være at skoleproblemer og generasjonskonflikter forårsaker psykiske plager. Vi mangler også informasjon om hvorvidt psykiske helseplager blant innvandrerungdom følger samme utviklingsforløp som det vi er kjent med fra andre epidemiologiske undersøkelser, eller om det er andre forhold som påvirker stabilitet og endring i denne gruppen. Det er indikasjoner på at den høye forekomsten vi fant av angst og depresjon blant innvandrerungdom, reduseres gjennom ungdomsskoleårene, og at forskjellen i forekomst av psykiske plager mellom norske og innvandrerungdom utjevnes (Oppedal, 2003, s29). For å få kunnskap om årsak, virkning og utviklingsforløp, trenger vi forløpsstudier, som undersøker de samme personene på mange forskjellige tidspunkt gjennom barne- og ungdomsårene.

Globalisering, nasjonale og internasjonale konflikter og miljøkatastrofer, bidrar til at innvandrerbefolkningen er i stadig endring. Likeledes bidrar den teknologiske utviklingen til store forandringer i samhandlings- og kommunikasjons-

former, mens konkurransen om populære undervisningsplasser blir hardere, også på våre hjemlige breddegrader. De resultatene vi i dag baserer oss på angående psykisk helse hos ungdom med innvandrerbakgrunn, er ikke nødvendigvis representative for dagens og framtidens ungdommer. Det er derfor nødvendig å tilpasse våre rutinemessige helseundersøkelser til de nye befolkningsgruppene, og foreta jevnlig psykisk helseundersøkelser rettet mot innvandremiljøene, på samme måte som vi gjør det blant etniske nordmenn.

Samtidig som det er om å gjøre å fortsette å integrere kulturelle perspektiver i de psykiske helsefag, er det også viktig å jobbe for å stimulere ungdommer fra de etniske minoritetsmiljøene til å ta slik utdanning. Dette bør være en høyt prioritert opp-

gave når myndighetene skal diskutere hvordan Opptappingsplanen for psykisk helse skal følges opp etter 2008. Det finnes i dag mange ildsjeler innenfor de ulike innvandrergruppene, som gjør en flott innsats med å organisere barn og unge for å fremme deres psykososiale tilpasning. Våre polit-

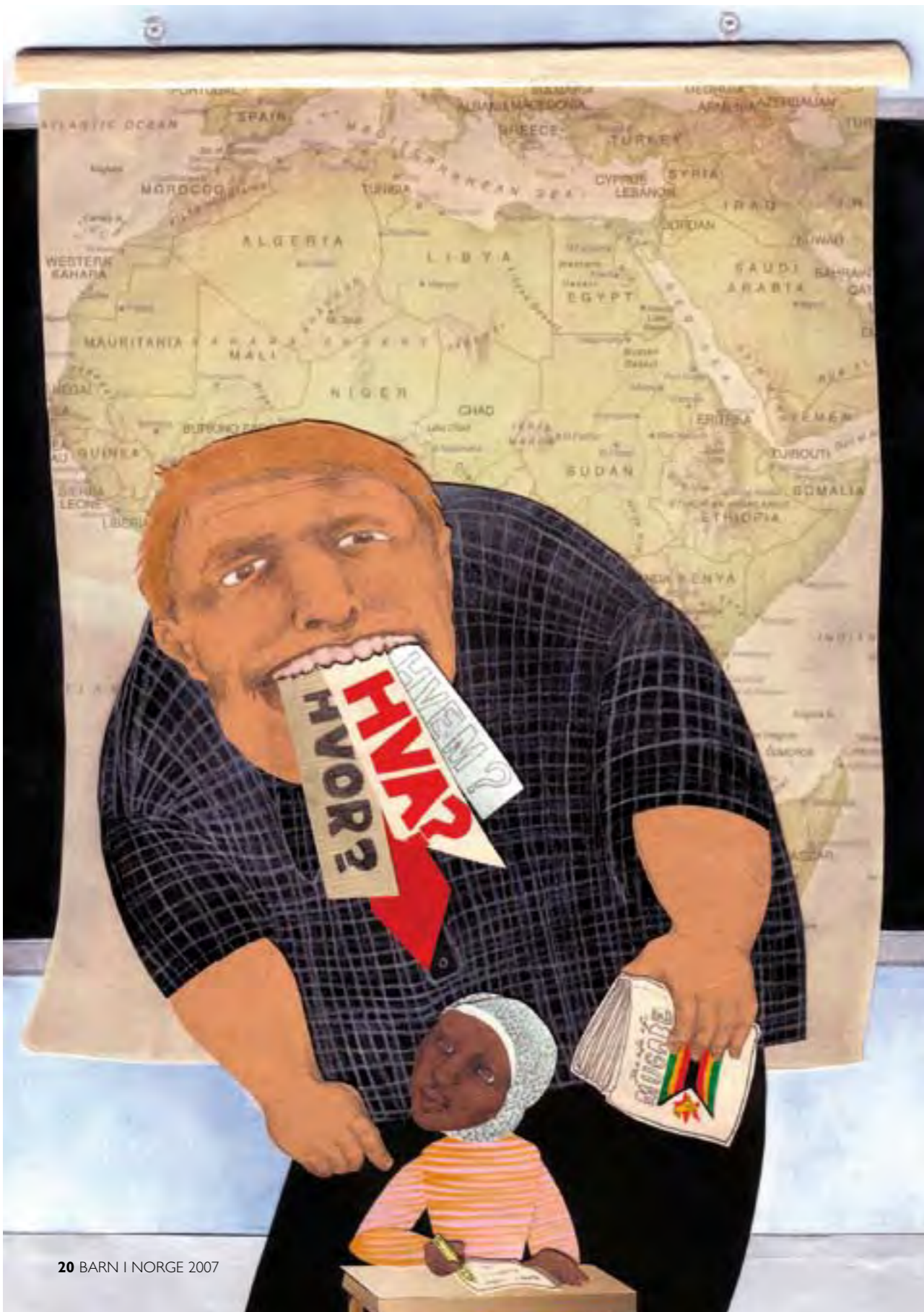
iske helsemyndigheter bør invitere både ildsjeler og andre representanter fra ulike innvandrerorganisasjoner til for å samarbeide om strategier for å informere om, og å avstigmatisere psykiske lidelser. De viktigste ressursene når det gjelder å forebygge psykiske plager og lidelser blant barn og unge, ligger likevel i utdanningsinstitusjonene. Barnehagene kan stimulere utvikling av norsk kulturkompetanse, og gi råd og veiledning til foreldrene. Skolene har en betydningsfull oppgave i å lære elevene gode mestringsstrategier, både sosialt og med hensyn til skolearbeidet. Skolenes bestrebelser for å lage et godt miljø fremmer elevenes opplevelse av støtte fra klassekamerater og lærere. Foreldrenettverkene som vokser opp i kjølvannet av skole – hjem samarbeidet, er også ressurser i oppvekstmiljøet som fremmer positiv utvikling hos barn og unge uansett opprinnelse og nasjonalitet.

Konklusjon

Selv om vi generelt ikke finner en høyere forekomst av psykiske plager blant ungdom med innvandrerbakgrunn sammenliknet med etnisk norske, kan vi ikke slutte å bry oss om deres psykologiske tilpasning, mestring og trivsel. For det første er det grupper i innvandrerbefolkningen som er særlig sårbare når det gjelder psykiske plager. Vi trenger mer kunnskap om hvem disse gruppene er, og hvilke forhold som kan bidra til at barna rapporterer så mye psykiske problemer. For å få til dette, er det nødvendig at forskere og myndigheter samarbeider med innvandrernettverkene for å utvikle forebyggende tiltak som er tilpasset de forskjellige gruppene. For det andre er det mange ungdommer, både etnisk norske og minoritetsungdommer, som enda ikke får den hjelpen de trenger for sine psykiske lidelser. I tillegg er det en betydelig andel majoritets- og minoritetsungdommer som har opphopning av belastninger og så mye symptomer på psykiske plager at det går ut over deres velvære og aktiviteter i hverdagen. Overfor denne gruppen kan psykologisk bistand og støtte være til stor hjelp, og hindre videre utvikling av problemene. Det bør være det viktigste fokuset i forhold til barns og unges psykiske helse i årene framover.

Referanser

- Berry, J.W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 56, 5–68.
- Berry, J.W. & Sam, D.L. (1997). Acculturation and adaptation. In J.W. Berry, M.H. Segall & C. Kagitçibasi (Eds.), *Handbook of cross-cultural psychology. Volume 3. Social behavior and application* (pp. 291–326). Boston: Allyn & Bacon.
- Berry, J.W., Phinney, J. S., Sam, D.L. & Vedder, P. (2006). *Immigrant youth in cultural transition. Acculturation, identity, and adaptation across national contexts*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Mahwah, NJ.
- Hauser, S.T., Allen, J. P. & Golden, E. (2006). Out of the woods. *Tales of resilient teens*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Moffitt, T.E., Caspi, A., Rutter, M. & Silva, P.A. (2001). *Sex differences in antisocial behavior. Conduct disorder, delinquency and violence in the Dunedin Longitudinal Study*. Cambridge University Press, Cambridge, MA.
- Nærde, A. & Neumer, S-P. (2003). *Psykiske lidelser blant barn 0–12 år*. Folkehelseinstituttet. Delutredning, april 2003.
- Oppedal, B. (2003). *Adolescent mental health in multicultural context*. Doktorgradsavhandling, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Oppedal, B., & Røysamb, E. (2004). Mental health, life stress, and social support among young Norwegian adolescents with immigrant and host national background. *Scandinavian Journal of Psychology*, 45, 131–144.
- Oppedal, B., Røysamb, E., & Sam, D. L. (2004). The effect of acculturation and social support on change in mental health among young immigrants. *International Journal of Behavioral Development*, 28, 481–494.
- Oppedal, B., Røysamb, E., Heyerdahl, S. (2005). Ethnic group, acculturation, and psychiatric problems in young immigrants. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46, 646–660.
- Oppedal, B. (2007). Psychosocial profiles as mediators of variation in internalizing problems among young immigrants with origins in countries of war and internal conflicts. *European Journal of Developmental Psychology*.
- Oppedal, B. & Røysamb, E. (2007). Young Muslim Immigrants in Norway: An Epidemiological Study of Their Psychosocial Adaptation and Internalizing Problems. *Applied Developmental Science*.
- Rutter, M, Izard, C. E. & Read, P.B. (1986). *Depression in young people. Developmental and clinical perspectives*. The Guilford Press, New York, NY.
- Sam, D.L., Vedder, P, Ward, C., & Horenczyk, G. (2006). Psychological and sociocultural adaptation of immigrant youth. I J.W. Berry, J. Phinney, D. L. Sam & P.Vedder (Eds). *Immigrant youth in cultural transition. Acculturation, identity, and adaptation across national contexts*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Mahwah, NJ.
- Segall & C. Kagitçibasi (Eds.). *Handbook of Cross-Cultural Psychology* (pp.291–326). Boston: Allyn and Bacon.
- Torgersen, L. (2005). *Betydningen av innvandrerbakgrunn for psykiske vansker blant ungdom*. Rapport 5/05. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og adrling, NOVA.
- Statistisk sentralbyrå (2007a). www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef/
- Statistisk sentralbyrå (2007b). www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2007/bef/
- Tronstad, K. R. (2004). *Innvandring og innvandrere 2004*, Statistiske analyser 66, Statistisk sentralbyrå.
- Syversen, A.K. & Nasir, S. H. (2006). *Opplevd diskriminering og psykiske problemer. En kvantitativ studie av ungdommer med pakistansk bakgrunn i Oslo*. Hovedoppgave i psykologi. Psykologisk institutt, UiO.
- Vedder, P., Sam, D. L., van de Vijver, F. J. R. & Phinney, J. (2006). Vietnamese and Turkish immigrant youth: Acculturation and adaptation in two ethnocultural groups. I J.W. Berry, J. Phinney, D. L. Sam & P.Vedder (Eds). *Immigrant youth in cultural transition. Acculturation, identity, and adaptation across national contexts*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Mahwah, NJ.
- Ward, C. (2001) The A, B, Cs of Acculturation. InD. Matsumoto(Eds.) *The Handbook of Culture & Psychology* pp.411–445).New York, NY: Oxford University Press.
- Øia, T. (2003). *Innvandrerungdom – marginalisering og utvikling av problematferd*. Rapport 3/00. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og adrling, NOVA
- Øia, T. (2003). *Innvandrerungdom – kultur, identitet og marginalisering*. Rapport 20/03. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og adrling, NOVA.

INGJERD HANSSEN sosiolog, sitter i styret i Norsk sosiologforbund, har jobbet som organisasjonskonsulent i OMOD i 7 år, er pt i permisjon i forbindelse med et engasjement i Oslo politidistrikt

Ung, Svart og Norsk

Hva vil det si å være ung, svart og norsk? Er det forskjellig fra å være ung, hvit og norsk? Finner vi former for stress som er spesifikke for svart ungdom? Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD) prøvde å finne noen svar i prosjektet som munnet ut i rapporten «Ung, Svart og Norsk!» Det letteste er å si hva vi ikke ville: Vi ville ikke lage en rapport som fremstiller én sannhet om hvordan svart ungdom opplever det å vokse opp i Norge. Men vi så en klar utfordring i at svarte ungdommer altfor ofte ble beskrevet utenfra, uten at de selv fikk komme til orde. Vi ønsket å få frem ungdommenes egen versjon av sin hverdag. OMOD har i mange år arbeidet i forhold til svarte ungdommer – både ved å bistå med rettshjelp og via vårt samarbeid med minoritetsungdomsorganisasjonene. Vi har lenge sett at det er lite offentlig kunnskap om hva det vil si å være ung og svart i et hvitt norsk samfunn, men det er til gjengjeld mye erfart kunnskap som er viktig å få ut, ikke minst til dem som fremover skal arbeide med barn og unge i det multietniske Norge.

Bakgrunn for prosjektet

Hva vil det si å være ung, svart og norsk? Det er et stort spørsmål, like omfattende som å svare på hva det vil si å være ung i Norge. Det varierer med hvor man bor, hvilke interesser man har, om oppveksten har vært trygg eller preget av utrygghet, foreldres inntekt og jobber, om man er frisk eller syk, jente eller gutt, skoleflink eller ikke.

Er det mulig å fremstille en så heterogen gruppe som svart ungdom i en rapport? Noen er født i Norge, noen er det ikke. Noen har foreldre som er født i Norge, andre har det ikke. Noen bor hos sin hvite forelder, men har fått utseende like mye fra sin svarte forelder, andre vokser opp i hjem hvor det ikke snakkes norsk. Noen er rike, andre fattige, noen skoleflinke, andre er drop-outs, noen politisk

¹ Mer om rapporten finnes på www.omod.no

engasjerte, andre leser aldri en avis. Kort sagt – de er ungdommer som er svært forskjellige.

Likevel var vi interessert i å finne ut hvorvidt ungdommene selv opplever at deres etniske bakgrunn gir dem en tilleggsdimensjon, og hvorvidt dette er en styrke eller en belastning for dem i hverdagen deres.

Svarte norske ungdommer er pionerer. De færreste av dem har foreldre som har opplevd å være svarte i et hvitt land. De må i mange tilfeller trække opp stien selv. Hva gjør det med dem? Hvilke erfaringer har de tilegnet seg som det er viktig for storsamfunnet å kjenne til?

Ungdommer som deltakere

Utgangsspørsmålet vi hadde, var: Hva er *stress* for norsk, svart ungdom? Til tross for alle likheter ungdommer imellom, og alle ulikheter svart ungdom imellom – kan vi trekke ut noe som det er viktig å vite, særlig for dem som skal arbeide med svart ungdom?

Med dette som utgangspunkt arrangerte vi workshops i samarbeid med ungdomsorganisasjonen Afrikan Youth in Norway (AYIN). Det var svært viktig for prosjektet at vi fikk et samarbeid med dem, nettopp fordi vi ønsket ungdommenes deltakelse gjennom store deler av prosjektet, og fordi prosjektlederen var hvit. I det som kalles Black sociology, er et av hovedspørsmålene: Hvem sine spørsmål er det som stilles? Er de interessante kun for den hvite delen av befolkningen? Vi ville sikre oss at spørsmålene ble opplevd som relevante for ungdommene.

Det ble arrangert en idédugnad der man kastet frem ulike assosiasjoner knyttet til ordet stress. Det la grunnlaget for en intervjuguide som så ble «vasket» av AYIN-ungdom, altså at ord og vendinger som de reagerte på, ble tatt bort. Det er viktig å presisere at spørsmålene ikke ble skrevet av ungdommene, men de var aktive og gav uvurderlige innspill i prosessen.

Grunnlaget for rapporten er derfor dybdeintervju med ungdom i flere norske byer samt work-shops som ble arrangert i samarbeid med Afrikan Youth i flere byer. Dette ble filmet.

Vi intervjuet ikke ungdommer som hadde store problemer, det var i all hovedsak ressurssterk, vanlig ungdom i jobb eller på skole².

Åpningsspørsmålet var: Har du noen gang opplevd at din bakgrunn gjør at du blir behandlet annerledes enn hvite?

De vanskelige voksenmøtene

Det første som viste seg, var at alle hadde opplevd å bli behandlet annerledes med referanse til hudfarge eller landbakgrunn. Med ett unntak viste alle informantene til episoder fra skolehverdagen på åpningsspørsmålet.

Et sitat som illustrerer dette, er fra Karen:

Man er selvfølgelig aldri helt inkludert. Man skiller seg ut bare ved å være seg selv. Det er ofte slik at når du er utlending – generelt – ikke bare svart – så er det litt sånn: Ja, da er du bråkete i klassen. Da klarer du liksom ikke å forstå norske regler selv om du er født og oppvokst her og spiser grøt og alt mulig

De fleste ungdommer har vel delte meninger om lærere, og det er ikke uvanlig at man på ungdomsskole og gymnas beskriver lærere i negative ordelag. Våre informanter var ikke noe unntak i så måte. Men det interessante er på hvilken måte de betraktet lærerne. Vi fikk ingen beretninger om urettferdig karaktersetning eller dulling med andre elever. Vi fikk fortellinger om hovedsakelig tre lærertyper. Vi delte dem inn i overtramp-læreren, den tafatte læreren og den gode læreren.

Vi fikk flere fortellinger om direkte overtramp fra lærere. De grovste mobbehistoriene var ikke om mobbing fra medelever, det var historier om lærere som begikk overtramp.

Vi velger å ta med et par eksempler i denne artikkelen, for å vise hvordan læreres stereotyper kan

virke inn på deres møte med eleven, og hvordan dette kan oppleves vondt for en tenåring. Disse eksemplene viser også hvordan vi la opp rapporten. Vi valgte å bruke mange sitater for å få frem ungdommenes versjoner så godt som mulig.

Den første er læreren til Nora:

(Han likte) å diskutere med meg, men den gang hadde jeg jo ikke peiling. Jeg så aldri nyhetene. Nå er jeg interessert i politikk, men da visste jeg ikke noe. Så stilte han spørsmål om 11. september og om terrorisme – bare til meg, og knyttet islam til terrorisme. Det ble slik at klassekameratene sa før timen: Hva skal han spørre henne om nå?

En gang snakket vi om Afrika og i-land og u-land, og jeg fikk i oppdrag å søke på Internett, og han ville jeg skulle skrive om Mugabe (red. anm: Mugabe er president i et land som ligger langt fra hjemlandet til denne jenta sine foreldre). Og han sa at Mugabe har form som et menneske, men han er et dyr, og han sa masse rare ting, og om jeg sa noe annet enn nedsettende om Mugabe, så slo han i bordet og kunne bli sint, og jeg visste jo ikke hva Mugabe var i begynnelsen. Jeg fortalte hjemme, og de forklarte meg. Så tok han meg ut av timene og diskuterte politikk

– Hvordan ut av timen? På gangen mens de andre elevene satt i klasserommet eller?

Ja. Og da orket jeg ikke være der. Så da sa mamma at jeg skulle bytte skole, for dette går ikke. Du kan ikke komme grinende hjem hver dag og ikke ville gå på skolen. Så skulle vi bytte skole, men jeg fikk beskjed at jeg var nødt til å gå der. Så da reiste vi fra byen en stund. Vi bodde et annet sted – ikke her i byen. Der på skolen kunne ikke jeg være.

Det er ikke bare meg. Jeg visste jo at lillebroren min skulle igjennom det samme. Så vi kunne ikke bo der.

Vi skal ikke tolke læreren sin oppførsel, bare konstatere hvilken innvirkning dette hadde på Nora. Hun opplevde at han behandlet henne ut fra hvilket kontinent hennes mor kom fra – ikke som Nora.

Hassan sin historie er av en litt annen karakter, om assisterende rektor:

Skolen var rana, og han gav meg skylden for det direkte. Han sa – jeg vet at det er du som har gjort det – innrøm det, men det var ikke meg som hadde gjort det. Ingen har blitt tatt enda for det. Jeg fikk utvisning fra skolen i 37 timer. Jeg kunne ikke gå forbi skolen, ikke spille basket på skolens område. Jeg var som en fange. Jeg skal si det rett ut: Hvis jeg hadde fått mulighet til å banke han, så hadde jeg gjort det. (...) Han lagde problemene. Han bad andre lærere være ekstra nøye med meg – ha et ekstra øye på meg. Skal jeg fortelle deg noe rart? Første gang jeg møtte ham, så var jeg hyggelig med ham. Han skulle være vikar, og det er ikke alltid lett, så jeg bestemte meg for å være hyggelig. Hadde jeg visst det jeg vet i dag, skulle jeg lagd helvete for ham så han fikk et dårlig inntrykk av skolen og ikke fortsatte der. Men jeg prøvde å gi ham godt inntrykk av skolen. Jeg forklarte ting og viste ting. Etter kort stund på skolen var han mobbeoffer. Det var mange elever som mobbet ham masse – han ble en hoggestabbe, skjønner du. Jeg gjorde ikke det. Men så begynte han å komme til meg og spurte hvem det var som røyka på skolen og sånn – skjønner du? Så jeg sa at jeg ikke visste noe.

– Hvorfor pekte han deg ut etter hvert?

Jeg vet ikke – det er jo det jeg ikke skjønner – jeg var faktisk hyggelig med ham, og en dag så bare snudde han og beskyldte meg for alt. Det var ingen episode ... Og han sendte meg etter hvert på fem spesialskoler, men alle sendte meg tilbake – jeg har topp attester fra de skolene der – de mente jo at jeg ikke hadde noe der å gjøre – fem forskjellige prøvde han. Jeg ville jo bare gå på den skolen – det er der jeg hører til, men han ødela alt. Jeg er ikke den personen han beskriver ifølge spesialskolene – det har de til og med skrevet.

Han trodde jeg røyka eller solgte på skolen. Men han kunne aldri bevise noe. Jeg sa det til slutt til ham på et møte, rett foran politi og alt, at hvis han tror jeg røyker, sier det en gang til, så kommer jeg til å fly på deg. Jeg sa det selv om

² for ytterligere informasjon om metode henviser vi til metodekapittelet i rapporten «Ung, Svart og Norsk», som kan bestilles via www.omod.no

politiet var der, for han måtte skjønne at jeg mener alvor nå, jeg var dritt lei av beskyldningene – du blir bare så dritt lei av å bli beskyldt for ting du ikke gjør. Jeg hater dop, og så skal han beskyldte meg for at jeg gjør det jeg hater – det går meg på nervene, det irriterer meg.

Hassan er nå student på videregående og studerer språk med gode karakterer i fire ulike språk. Han fremstår som en ressurssterk ung mann, men med mye bitterhet over en lærer som mistenkte ham for ting han ikke gjorde. Han legger ikke skjul på at han ikke alltid hadde vært like plikttoppfyllende på skolen, men derfra til å bli beskyldt for dop ble for mye. I tillegg hadde han som eldste sønn uten far delansvar for en familie der mor ikke snakket noe norsk.

De gode voksne

Det som er beskrevet ovenfor, er stress. Hassan sin historie er interessant, på mange måter. Han klarer seg bra, men beskriver møtet med denne læreren som ødeleggende. Det skinner igjennom at læreren mistenkte ham for å drive med dop, noe Hassan sier han hater mer enn noe annet. Han beskriver denne perioden som vanskelig, og med en enorm ensomhet og opplevelse av å være alene, være hoggestabbe, ikke forstått. Så får han en miljøarbeider. Han forandrer livet til Hassan:

Jeg har en miljøarbeider (...) Vi kommer godt overens. Ikke rasistisk ment, men det er flest hvite personer som er miljøarbeider liksom, og

hvis de ikke har opplevd utemiljøet, så syns jeg ikke de kan være en god miljøarbeider for meg. De kan eie hele Hydro og være smarte, men de har ikke den kunnskapen fra ute. Den greia jeg går på, så er det tre utlendinger og fire andre. De tre som er utlendinger, de er miljøarbeidere. Vet du hvorfor? De har opplevd det vi ungdommer prater om, skjønner du? (...) De vet hva vi prater om, men de andre må fantasere om det. De prøver å leve seg inn i greia di, men utlendingene vet og kan veilede oss, men de andre må ha visjoner. Ikke rasistisk ment, men det er sånn jeg har sett det. Jeg sier ikke at det ikke fins hvite folk som vet – det gjør det sikkert, men ...

Jeg kunne klart meg uten miljøarbeider, men jeg klarte meg mye bedre med ham. Han fikk meg til å forstå ting jeg ikke skjønnte en dritt av før. En ting jeg har lært meg som jeg ikke skjønnte før, er konsekvens. Ordet konsekvens er noe stort for meg, det er ikke kødd engang. Før tenkte jeg aldri konsekvens, jeg tok meg ikke tid til det. Jeg gjorde det jeg følte for, det venna gjorde. Jeg tok egne avgjørelser, men konsekvens tenkte jeg aldri på. Han lærte meg ordet, og det har hjulpet meg mye (...). Han er tydelig på hvor langt han kan strekke seg. Han lover ikke mer enn han kan holde. Han sier at jeg går dit med deg, men sier eller gjør du sånn og sånn, så er jeg ikke med. Det funker på meg.

Det at Hassan vektlegger bakgrunnen til miljø-

arbeideren, er interessant. Han opplever en han kan ha tillit til, basert på at han har funnet en som kan forstå hva livet hans handler om. Ungdommene er i en pionerposisjon, og betydningen av å ha voksne med samme bakgrunn de kunne se opp til, var det flere som vektla. Det bryter med ensomhetsfølelsen, det bryter med annerledesheten. Man opplever tilhørighet og gjenkjennelse, noe som vi vet er viktig i tenårene.

Betydningen av å ha kontakt med noen med samme bakgrunn oppleves som svært viktig av alle ungdommene. Det er her organisasjoner som AYIN fyller en funksjon. «Hadde det ikke vært for Afrikan Youth, så hadde det klikka for meg», var et refreng for medlemmene der.

Interessant i så måte blir det å se på dem som bodde utenfor de store byene. De opplevde helt andre utfordringer enn storbybarna. Det mest påfallende var den grunnleggende beskrivelsen av ensomhet.

Å være alene

Gaby har bare bodd noen få år i Norge, på et lite sted. Hun har svært få venner, men er opptatt av at hun må gjøre det bra på skolen. Hun har ambisjoner om å få seg en høyere utdanning, og jobber mye med å lære seg språket. Hun har ingen venner i klassen sin

Det er ikke alt jeg forstår. For eksempel – hvis de begynner å le på meg, så forstår jeg ingen ting. Jeg vet ikke hvorfor de gjør det. Så da er de ... det er det med kontakt

– Du vil ikke ha det

Jo jeg vil, men de vil ikke. De ler på meg (...) Hvis jeg har noe å gjøre, går det bra, men hvis jeg er alene, så klarer jeg ikke å glemme det

– Hva er det du husker da?

Sånn som erter på meg.

– Blir du erta?

Med mer

– Av de i klassen?

Ja.

Anna har også kort botid i Norge, på et lite sted. I

likhet med Gaby opplever hun at hun ikke får innpass på skolen, og hun har så å si ikke venner på skolen

På skolen – hvis jeg sier ting så ... ja

– Hvordan da?

De vet jo ikke hva det er der jeg kommer fra. De bruker alltid landet mitt som eksempel. Hvis noe er om fattige, så sier de at det vet jo jeg, for da tenker de bare på mitt land som fattig, så da skal jeg si noe. Det er sårt.

– Opplever du at de erter deg?

Ja det er det de gjør.

– Er det elever eller lærer?

Det er mest elever. De snakker stygt om landet mitt.

– Går det bare på det?

Nei det går på mye – de kan si når vi har gym. Vi kan jo ikke ha sånne mørke folk – de kan jo gå ut. Jeg forstår ikke alt de sier, men jeg forstår at de ikke er greie. Jeg sier det til læreren, og så sier kanskje læreren noe, men de slutter jo ikke, og læreren sier ikke noe hver gang.

– Er det gutter?

Nei, det er både jenter og gutter.

– Er det mange på skolen som er født i et annet land enn Norge?

Det er noen – søsteren min og –

Det er bare meg i min klasse.

Vi er vel nesten de eneste utlendinger der. Det er en i parallellklassen og et par til.

– Skulle du ønske det var flere?

Ja. For de andre her de er ikke så vant til utlendinger så ... de vet ikke helt ...

Disse to jentene har kommet til Norge i tenårene. De er kommet til små steder med få andre som har annen etnisk bakgrunn enn norsk. De føler seg utenfor, og ønsker at det var flere med samme bakgrunn som dem.

I et slikt tilfelle blir det viktig med tydelige voksenpersoner som kan se dem. Men i motsetning til lærerne som før er beskrevet, så beskriver både Gaby og Anna lærerne sine som det vi har valgt å kalle den tafatte læreren:

Gaby har som sagt ikke venner på skolen, og opplever at hun stenges ute, og at medelever ler av henne:

– *Har du sagt det til læreren din noen gang?*

Ja.

– *Hva sa læreren da?*

Læreren sa at de som erta, skulle si unnskyld til meg, men det gidder de ikke gjøre. De sa nei vi gidder ikke. Så gjorde ikke læreren noe med det, så jeg gikk til pappa, men han sa «bare glem det».

– *Men læreren ...*

Læreren gjorde ingenting.

– *Hva skjer med deg da? Kan du gå til en lærer en annen gang – en annen lærer?*

Nei det skal jeg ikke. Jeg tror at hvis jeg går til

«DET FINNES TAFATTE
LÆRERE SOM ALDRI TAR OPP
PROBLEMENE, OG JEG SYNES
DET ER SKIKKELIG IRRITERENDE.
JEG SYNES DE BURDE SETTE
OPP EN STRATEGI»

SUSY

en lærer, og læreren gjør ingenting. Jeg tror at læreren skal hjelpe meg hvis jeg går til læreren, men det skjer ikke.

Gaby opplever heller ikke at de hjemme forstår henne. Hun får beskjed om at hun bare skal glemme det. Anna har en mor som prøver å støtte, men opplever at lærere ikke bryr seg:

– *Hva med lærerne? Når de andre elevene erter deg – kan du si fra til lærerne da?*

Nei, jeg bruker ikke si fra til lærerne. De forstår ikke. De tror ikke det er noe rasisme. Men jeg tror det er det. Men jeg kan si det til ho som er mora mi, og ho har sagt det til lærere, men det skjedde ikke noe. De sa de skulle se på det, men de gjorde det ikke, for de fortsetter jo å si sånne ting hele tida. Og nå som det var valg, så sier de

jo at vi ikke vil ha flyktninger, men jeg er jo også flyktning, og da sier de, ja, men vi snakker ikke om deg, men det gjør de, for jeg er jo flyktning, og da gjør det vondt. Men da sier ikke lærere noe, de bare lar dem snakke, og det syns jeg er dumt.

– *Tenker du det er noe lærerne burde gjøre som de ikke gjør?*

Ja – jeg vet ikke, men jeg tenker de er litt feige, for det er de som kan skjerpe dem så de ikke sier sånn. Det er lærere som har ansvar så de kan be dem stoppe.

Susy bor i en stor by, men har også erfaring med tafatte lærere. Hun presenterer en løsning for hva lærere bør gjøre:

De tar aldri opp problemene, og jeg syns det er skikkelig irriterende. Jeg syns de burde sette opp en strategi for det.

Med strategi mente hun at man måtte ta tak i beskyldninger om utestenging i stedet for å blåse det bort. Hun mente og at lærere må ha et fokus på at rasisme har mange former, og at det opptrer på skolene. Hun var veldig tydelig på at lærere ikke vil se rasisme, men at de må få en forståelse for at den opptrer på mange måter.

Det som er helt klart, er at Anna og Gaby har en klar opplevelse av at de stenges ute fra et fellesskap, og at dette har alt å gjøre med at de ikke er norske. De beskrev begge i intervjuene at de ofte var lei seg, og at de gråt når ingen så dem.

Betydningen av fellesskap og forbilder

Flere nevnte betydningen av å være sammen med eller møte andre med samme bakgrunn: Adam, som syns det var skikkelig kult når han så en politimann med utenlandsk bakgrunn, AYIN-ungdommenes beskrivelse av verdien av fellesskapet i organisasjonen, Anna og Gaby, som forteller om det vanskelige ved å være «neste innvandrer» på skolen, og gleden ved å reise på besøk til andre steder i landet der familiene har noen kjente med samme bakgrunn.

Dette er mekanismer som er kjent og anerkjent i migrasjonsforskning; nordmenn i Minnesota, Chinatowns i Australia og andre land, karibiske områder i London, tyrkiske i Tyskland, Little Italy i New York.

Ungdommene er veldig klare over at de hører til en minoritet. De leser aviser og er bevisste på at utlending ofte blir fremstilt som ekvivalent med problem: Innvandringsstopp, fremmedkulturell, tvangsgifte, ulovlig innvandring, menneskehandel osv. – alt dette er overskrifter som også når frem til dem. Hva gjør det med deres bilde av seg selv?

En parallell finner vi i kvinneforskningen. Hva gjorde det med kvinnen at idealet var den søte pliktoppfyllende hustru? Hva gjorde det med kvinnen at samtlige personer i maktposisjoner var menn? Hva måtte de tåle av ukvemsord, de første som sto fast på kravet om at også kvinner burde ha en naturlig plass i alle nivåer i arbeidslivet, at man i historieskriving måtte synliggjøre kvinnene? Hva måtte de tåle av overbærende smil og hoderystende forsamlinger, de som sa at de ikke ville bli kalt *fru overlege Halvorsen*, eller *pике* i en alder av 30?

Det samme som svarte ungdommer i dag må forholde seg til når de sier at de ikke vil bli kalt neger? Det samme som svarte ungdommer i dag opplever når de krever å bli hørt? Det samme som svarte ungdommer opplever i dag når de vet at pappa er kvalifisert til en god jobb, men likevel ikke får de jobbene han søker på?

Alt de leser, påvirker ungdommene. Det er derfor at en organisasjon som AYIN har sett det som sin oppgave å ikke være fritidsklubb, men faktisk arbeide aktivt i forhold til identitet. For ungdommene blir lett berørt av det samfunnet forteller dem. Når historiebøkene primært fremstiller Afrika som et kontinent med kriger, slavehandel og sult – hva forteller det ungdommene? Når samtlige helter i historiebøker og samfunnsfagbøker (med unntak av Mandela, Luther King og Gandhi) er hvite – hva forteller det dem?

AYIN jobber ut fra en overbevisning om at man må styrke ungdommenes stolthet rundt deres afrikanske arv. Det å være trygg i forhold til bakgrunn gjør dem til bedre borgere.

Rapporten «Hårsår»³ sier det slik:

«I Norge er svarthet og afrikanskhet knyttet til mange fordommer og negative erfaringer, og ofte gjenstand for eksotisme og latterliggjøring. (...) Mange teorier og skoleretninger som omhandler etnisitet, migrasjon og innvandring, er tilpasset en hvit forståelse og bygger ofte opp under hvordan skal vi forstå dem. Her ligger mange svakheter og farer. I takt med Norges flerkulturelle utvikling vokser også et behov frem for perspektiver og metoder som tar tak i svarte menneskers erfaring.»

AYIN tilbyr kunnskap om svarte rollemodeller, men viktigere – de har et fokus på at ungdommene skal kunne speile seg i hverandre, og tydeliggjøre sine sterke sider. I tillegg har de voksne ressurspersoner som er leger, bedriftsledere, forskere osv. som kommer på medlemsmøter, slik at ungdommene ser at man kan oppnå mye som svart i et hvitt samfunn. De trenger en balansegang til arbeidsledighetshistoriene. De trenger noen å speile seg i, som Hassan sin miljøarbeider.

Ungdommene selv har en enorm kompetanse, som kan brukes til å bistå andre som opplever de samme utfordringene.

I Norge har vi lite erfaring med sammenslutninger basert på etnisitet. I England og USA har dette eksistert lenge. Man har Black Police Assosiation, sammenslutninger av svarte leger, sykepleiere, lærere osv. Man har egne interessegrupper for svarte, nettopp ut fra en anerkjennelse av at det å være svart av og til innebærer egne utfordringer. Nettopp disse sammenslåingene har vist seg å bli noen av de viktigste rådgiverne for veien mot målet om velfungerende multietniske samfunn.

³ Ayin rapport 2006.

Som det ble sagt på en work-shop:

Uten Afrikan Youth tror jeg det hadde klikka for meg. Jeg bodde litt utenfor Oslo og var den eneste med utenlandsk bakgrunn på skolen min. Jeg trodde jeg var den eneste som hadde det sånn. Så fikk jeg høre om Afrikan Youth og kom på møte her, og det var sånn: Wow – det er jo ikke bare meg, kanskje det ikke er meg det er noe galt med. Det var så deilig du vil ikke tro det. Jeg mener det, før det så holdt det på å klikke for meg, skjønner du, for jeg ble så jævlige lei alle småkommentarene som liksom var morsomme, men de var jo ikke det. Nå tør jeg mer å ta igjen, skjønner du, og si fra at det der er faktisk ikke greit.

Det var interessant å se at ungdommene fant sine forbilder, og at de opplevde det som en stor hjelp til å klare seg i det norske samfunnet. Gaby hadde en eldre elev på skolen som hjalp henne. Det at hun klarte seg, var en inspirasjon for Gaby. Nora snakket varmt om både sin mor, som hadde mot til å stå opp mot autoriteter som hun mente behandlet henne og barna feil, og om storesøsteren sin. Hassan kan ikke få sagt mange nok ganger hvor viktig miljøarbeideren var. I vårt materiale var det de nære rollemodellene som var viktige, de som ungdommene traff i hverdagen sin.

Diskriminerende strukturer – finnes de?

I rapporten «Ung, Svart og Norsk» vises det til mange eksempler på vonde opplevelser. Det er snakk om direkte mobbing, små kommentarer, utestenging og direkte rasisme. Det påfallende er at alle har opplevd dette.

Det er like mange strategier for å takle dette som vi har ungdommer i materialet. Noen blir sinte, andre lei seg. Noen forteller at det har ødelagt for prestasjoner, for andre har det ført til en «Jeg skal vise dem»-reaksjon. Noen har oppbacking hjemme, andre opplever at de ikke har det.

Kan man snakke om rasisme og diskriminering i norske skoler? Ja visst kan vi snakke om mobbing elever imellom – men tør skoler å se at det finnes strukturelle elementer som kan virke eksclu-

derende? Tør skoler å se på lærernes holdninger?

I England har man for lengst fått forskning på bordet som utvetydig viser at lærerne, som ofte er hvite, har lavere forventninger til svarte barn. Dette gir seg utslag i gruppeinndelinger på småskolen, men også på hva som blir sagt på yrkesveiledning (den klassiske sykepleier i stedet for lege).

Skal vi tore å se på de forestillingene et hvitt samfunn bærer med seg overfor svarte barn?

I Norge har vi sett på språk. Vi har anerkjent at noen barn trenger mer språkopplæring enn andre. Innenfor likhetsskolen har man så forsøkt å lage rammer for dette. Et klassisk eksempel er inndelingen i NOA og NOM.

Det kan virke som en stor omvei å snakke om norskfaget når temaet for artikkelen er stress hos minoritetsungdom, men vi mener dette går inn i kjernen av hva som preger svarte ungdommers hverdag i Norge: Møte med de små tingene, som til sammen kan bli veldig store.

Derfor: Historien om NOA og NOM

Norskfaget er i dag delt inn i to fag – norsk som andrespråk (NOA) og norsk som morsmål (NOM). Målet er klart: Dersom man begynner i norsk som andrespråk, så skal man snarest mulig over i norsk som morsmålsklasser. OMOD har lenge arbeidet med dette skillet. Vi har oppdaget at dysleksibarn som snakker flytende norsk, er plassert i NOA-klasser. Vi har sett blandede barn som bor hos sin hvite mor plassert i NOA-klasse. Vi har sett at barn som har startet med NOA i første klasse, fortsetter i NOA ut 10.klasse. I NOA har man et enklere pensum enn i NOM. Hvorfor dette skjer – det at vi utdanner en hel generasjon elever i annenrangs norsk? Fordi det følger penger med hver NOA-elev for skolen, da det er en form for spesialundervisning. I etterkant av vår rapport er det kommet en rapport fra Utdanningsdepartementet som slakter måten man har drevet språkopplæring på, så en endring er heldigvis på trappene – håper vi.

Noe av det som engasjerte ungdommene på den ene AYIN-workshopen aller mest, var NOA. OMOD har lagd en egen kortfilm basert på noe av det som kom frem der. Alle på workshopen hadde vokst opp i Norge, og samtlige hadde gått i NOA-klasser.

Grunnen til at de reagerte, var blant annet som Karen beskriver:

Det er for mye fokus på å integrere barn som allerede er integrert. Jeg ble satt i Norsk 2 da jeg var liten. Jeg kan ikke snakke bedre norsk enn det jeg gjør – det tror jeg det er svært få som kan.

De beskriver innholdet i NOA i lite rosende ordelag:

I Norge spiser du med kniv og gaffel. Det var det du lærte i Norsk 2. Du lærte ikke språket i det hele tatt. Det beste var stilene. Det var sånn: Hvordan var det å komme til Norge, hvordan opplevde du din første snødag, hvordan er det i hjemlandet ditt – skriv det på en side liksom. Nå snakker vi om 10. klasse. Innvandrere har lyst til å lære norsk, men du blir satt i en klasse og lærer ingenting. Norsk 2 er for meg meningsløst – det har ingenting med skolen å gjøre. Det er som gym 2 for datanerder.

Elevene blir tatt ut av klassen og satt sammen med andre «utlendinger». Hva gjør det med opplevelsen av tilhørighet til det landet som mange av dem er født i?

Tør vi å se at dette har noe med hvilke forventninger som blir stilt?

Det er mulig vi nå får en endring i NOA-NOM-delningen, men hva sier denne inndelingen om den måten svarte barn behandles på i den norske skolen? Hva sier det om lærernes forventninger til barna? Hva sier det om retten til å bli behandlet individuelt når samtlige svarte barn i en klasse har fått opplæring i NOA? Vi har et eksempel på en jente i ungdomskolen som hadde beste karakter i norsk, men likevel ble overflyttet til NOA, og foreldrene kjempet ett år for å få henne tilbake til

NOM. Hva forteller dette oss?

Det sier at vi må se på strukturene i den norske skole, og tore å analysere hvilke av dem som har en diskriminerende effekt.

Dere andre

Se på følgende utsagn fra Bee:

De (lærerne, vår anm.) må slutte med det at du har med deg dårlig oppførsel fra utlandet. Det irriterer meg. I mitt land: Megadisiplin. Barna tør ikke si «hold kjeft» til mor og far. Her – du vet norske elever – de har ikke sperrer.

Det at en lærer gir uttrykk for at din dårlige oppførsel skyldes din bakgrunn – er det rasisme? Ungdommene forteller om kommentarer som: «Du er faktisk ikke i Pakistan nå, her i Norge må man faktisk oppføre seg». Er det rasisme?

Viktigere enn å definere det som rasisme er det å slå fast at når det sies, så defineres norske ungdommer ut av en norsk kontekst. Det gis beskjed om at de hører til DERE ANDRE, og dere er kanskje sånn og sånn, men VI, vi er bedre. Det gis beskjed om at du er en av DEM, ikke Safiq, men en pakistaner.

Vår opplevelse er at ungdommene klart definerer at de utsettes for rasisme. De opplever også at det er liten forståelse blant enkelte i det norske samfunnet på at rasisme faktisk er et fenomen de må forholde seg til.

Vi skal ikke gå inn i en lang diskusjon om hva rasisme er. For oss er det den opplevde rasismen som er viktig. Dersom ungdommene opplever at de blir utsatt for rasisme, så er det vår tese at det gjør noe med dem, og allerede der er det en utfordring vi må ta tak i. Alle ungdommene vi snakket med, var tydelig på at rasisme var et fenomen de er tvunget til å forholde seg til. Dette var uavhengig av kjønn, botid og geografi. Igjen – vi mener ikke med dette å generalisere. Vi vet ikke om dette er noe alle ungdommer med minoritetsbakgrunn mener. Men de vi snakket med, var tydelig på dette, og de var også tydelige på at dette er et feno-

men som må godkjennes som fenomen:

Nei, jeg bruker ikke si fra til lærerne. De forstår ikke. De tror ikke det er noe rasisme. Men jeg tror det er det. (...) De kan ikke bare si at det ikke er rasisme og sånn. De må ta litt ansvar, for det skjer mye, det gjør det.

Eller:

De vet jo ikke hva det er der jeg kommer fra. De bruker alltid landet mitt som eksempel. Hvis noe er om fattige, så sier de at det vet jo jeg, for da tenker de bare på mitt land som fattig, så da skal jeg si noe. Det er sårt (...) De stiller dumme spørsmål: Har de vann der? Hvilke mennesker kan leve uten vann – det er som om de ikke vet

«PRIVILEGIER VED Å VÆRE HVIT ER NOE VI IKKE HAR HATT FOKUS PÅ I NORGE. I USA ER WHITE PRIVILEGE FOR LENGST BLITT ET BEGREP»

noe. De vet ikke noe om det å være fattig – de bare tror, og de vet ikke hva de mener med fattig.

Dette vil kanskje ikke klart fremstå som rasisme, mer et vanskelig fokus på bakgrunn. Men ungdommene var tydelig på at det ofte er de mange små tingene som er de verste, noe vi straks kommer tilbake til.

White privilege

Privilegier ved å være hvit er noe vi ikke har hatt fokus på i Norge. I USA er white privilege for lengst blitt et begrep. For å forstå noe av det ungdommene våre forteller om, kan dette begrepet være til stor hjelp.

Som hvite i et hvitt land er det mange ting man tar for gitt. Man trenger ikke å forholde seg til hudfargen som en viktig del av hvordan omgivelsene oppfatter en. På samme måte har det vært for menn i arbeidslivet i mange år – de trengte ikke daglig å forholde seg til kjønn, men da kvinnene kom inn på mannsominerte arenaer, var de hele tiden oppmerksomme på at kjønn var en viktig del av den sosiale samhandlingen.

En vanlig beskrivelse av white privilege er denne, som er hentet fra wikipedia.com: *A privileged position. The possession of an advantage white persons enjoy over non-white persons. White privilege is a sociological theory denoting the advantages purported to be enjoyed by white persons in countries with a predominant white population beyond what is commonly experienced by the non-white minority in those same nations. This is an international phenomenon that the large majority of non-white people are fully aware of (i. e. conscious of), but which white people mostly (at least until recently), are unaware of.*

Peggy McIntosh⁴ var med på å sette white privilege på kartet da hun i en artikkel satte seg fore å sette opp en liste over punkter der hun så at hun hadde fordel av å være hvit, og tilsvarende: Hadde hun vært svart, så hadde det skapt problemer for henne. Det var viktig at dette skulle være hverdagslige hendelser.

Hun satte opp en liste over 50 fordeler og innledet med å si:

As far as I can tell, my African American coworkers, friends, and acquaintances with whom I come into daily or frequent contact in this particular time, place and time of work cannot count on most of these conditions.

Vi velger å gjengi noen få av punktene hennes:

- ★ I can turn on the television or open to the front page of the paper and see people of my race widely represented.
- ★ I can swear, or dress in second hand clothes, or not answer letters, without having people

attribute these choices to the bad morals, the poverty or the illiteracy of my race.

- ★ When I am told about our national heritage or about «civilization», I am shown that people of my color made it what it is.
- ★ Whether I use checks, credit cards or cash, I can count on my skin color not to work against the appearance of financial reliability.
- ★ I can avoid spending time with people whom I was trained to mistrust and who have learned to mistrust my kind or me.
- ★ I can go shopping alone most of the time, pretty well assured that I will not be followed or harassed.

Dette er punkter som ungdommene våre ville gjenkjent, og som voksne som jobber med svart ungdom, bør se på med interesse. Hva betyr det for dem som sitter i klasserommet ditt, at en vekter følger etter dem i butikken, at folk går over på den andre siden av gaten mens de ser engstelig på dem, særlig dersom de går sammen med et par svarte kompiser. Hvordan reagerer vi når en svart 17-åring blir rasende, kontra når en hvit blir det samme? Forklarer vi oppførselen med at det er Hassan som kommer for seint – eller at det er typisk for afrikanere? Får de lov til å være seg selv, eller blir de ofte tatt til inntekt for en hel folkegruppe?

Hvite i et hvitt land må anerkjenne at hverdagen kan se annerledes ut for en svart. Voksne kan tjene stort på å være åpne for at svarte norske ungdommer møter ubehageligheter og opplevelser knyttet til sine medfødte mer enn ervervede egenskaper, altså at de blir behandlet etter etnisitet mer enn personlighet, og at dette kan virke sårende. Det er, ifølge white privilege-teorien, noe som hvite ofte ikke er oppmerksomme på, men som i høyeste grad er stresserelementer i svarte ungdommers hverdag.

Anerkjenn erfaringer

For det første fant vi at alle ungdommene vi har møtt, har en refleksjon rundt den virkningen deres bakgrunn har på deres hverdag, ikke i forhold til en generell kulturforklaring, men i forhold til hvordan de møtes av det norske sam-

funnet. Det er påfallende tatt i betraktning at kultur er en vanlig forklaringsvariabel på minoritetsungdoms situasjon. De forklarer sine utfordringer ved å peke på norske samfunnsstrukturer eller enkeltindivider innenfor en gitt etat.

Mens vi i det offentlige ordskiftet ser at stor-samfunnet ofte leter etter svar på minoritetsungdommers situasjon i deres egen bakgrunn, ser minoritetsungdommene i vårt materiale sine utfordringer som et resultat av forhold ved det norske samfunnet.

Vi finner ungdommer som har opplevd rasisme, og de har opplevd at dette feies under teppet. De har fortalt om de mange småtingene som til slutt blir en ting for mye, og betydningen av å bli tatt på alvor.

Alle ungdommene hadde opplevd en form for rasisme – fra å bli kalt brunost til å bli stoppet av politiet som den eneste mens hvite venner fikk gå. Et spørsmål i innledningen var om vi trenger nye verktøy i det multietniske Norge. Det som fra vår side synes klart, er at **voksenpersoner må ta innover seg at svart ungdom kan ha opplevd rasisme.**

⁴ Peggy McIntosh is associate director of the Wellesley College Center for Research on Women. This essay is excerpted from Working Paper 189. «White Privilege and Male Privilege: A Personal Account of Coming To See Correspondences through Work in Women's Studies» (1988), by Peggy McIntosh.

Hvorfor klarte ungdommene seg – hva var det som gav dem styrke? Det var å møte andre som visste. Den viktigste mestringsstrategien var å finne trygghet i at det ikke var de som var unormale. De som slet mest, slik vi opplevde det, var de som var «alene» på skolen, dvs. at de var eneste svarte i sitt nærmiljø. De som selv beskrev å ha et godt liv, var de som ikke følte seg alene.

Det var de som hadde en venninne som kom fra samme land, det var å finne Afrikan Youth in Norway, det var å få en miljøarbeider som hadde utenlandsk bakgrunn. Men det kunne også være en lærer som tok seg tid, som hørte ungdommens forklaring før han eller hun gjorde seg opp en mening. Det er derfor ikke bare kontakt med andre med samme bakgrunn som var viktig.

En konklusjon må derfor være at ungdommene ser seg selv som norske ungdommer, men med en tilleggsdimensjon som det må være rom for, og som de ønsker å utnytte positivt.

Ungdommene er pionerer. Deres kunnskap er verdifull. Ungdommene sitter med en ekspertise som er unik, og som er sentral i forhold til å skape et Norge med bedre muligheter for alle.

Karen sa det som ble stående som et hovedinntrykk etter samtale med ungdommene: **Vi ønsker ikke noe mer enn det de norske har, men vi tåler ikke noe mindre heller.**

Dette er viktig. De ser de hvites privilegier. De ser dem hver dag. De ser at det er ikke deres hvite venner som stoppes av politiet, det er de svarte. De ser at deres hvite venner ikke må tale på vegne av en hel gruppe – de kan være seg selv. De ser at de får andre blikk på seg når de bare går med hvite venner, enn hvis de bare går med svarte venner. De ser alt dette, og de ser også at det hvite samfunnet ikke anerkjenner dette som stressfaktorer – i Norge er vi ikke rasister.

Vi avslutter denne artikkelen med de ordene fra en av ungdommene som innleder hele «Ung, Svart

og Norsk»-rapporten, og håper at flere ønsker å lese den i sin helhet. Rapporten gir et mer utfyllende bilde av det vi bare så vidt har kommet inn på i denne artikkelen.

Hvis du ikke teller alle de små tingene, så blir det en veldig stor ting ... altså det bare bygger seg opp, så det er viktig å se på de små tingene.

KETIL EIDE er sosionom og sosiolog med doktorgrad fra Universitet i Bergen 2005.

Han er ansatt som forsker ved Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP) i Helseregion Øst og Sør, og er i tillegg førsteamanuensis ved Høgskolen i Telemark. Han har i flere år forsket på enslige mindreårige flykntingers situasjon. Det forskningsfeltet han nå er i startfasen på er om hvordan mening og sammenheng i minoritetsbarns oppveksthistorier kan knyttes til risiko og beskyttelse under oppveksten.

LEOUL MEKONEN er sosionom og utdannet tolk. Han er ansatt som prosjektleder ved Regionsenter for barn og unges psykisk helse (RBUP) og utarbeider her en videreutdanning i forhold til konflikthåndtering og minoritetsfamilier. Han er timelærer ved flere høyskoler, der han underviser i temaer som angår etnisitet i barnevern, kommunikasjon og bruk av tolk. Han har tidligere jobbet som miljøterapeut i oppsøkende arbeid ved Uteseksjonen i Oslo kommune, i tillegg til diverse erfaringer i arbeid med barn og unge med minoritetsbakgrunn.

FLEXID – om anerkjennelse og mulighet

Et prosjekt om «mine muligheter med flere kulturer»

I denne artikkelen skal det fokuseres på Flexid – et prosjekt som tar utgangspunkt i hvilke muligheter og fordeler barn og ungdom med minoritetsbakgrunn har nettopp fordi de har bakgrunn i flere kulturer. Prosjektet er lokalisert til Larvik, og artikkelen er et resultat av utallige oppfordringer fra ulike fagmiljøer til å se nærmere på dette prosjektet, som foregår på det som omtales som norskskolen i Larvik. Prosjektet anses som nyskapende selv om det har vært gjennomført i noen år, og det kan ses på som en intervensjon både i forhold til skolehverdagen og fritidsaktiviteter for barn og unge med en flerkulturell oppvekst. Formålet med artikkelen er å synliggjøre hvorfor akkurat Flexid som prosjekt er vellykket, og hvordan dette arbeidet kan anses som en suksess i forhold til forebygging og mestring. Artikkelen bygger på intervjuer med de to initiativtakerne Kjell Østby og Heidi Reif, en av ungdommene som går på lederkurset, og på dokumentasjon som beskriver prosjektet.

Kurs i bevisstgjøring

Prosjektet Flexid er et bevisstgjøringskurs som retter seg mot barn og unge med flerkulturell oppvekst i Norge. Det har et sterkt ressursperspektiv og har til hensikt å oppmuntre ungdommene til å se mulighetene snarere enn begrensningene i deres situasjon, med fokus på identitet, ferdig-

heter, ressurser og utfordringer. Navnet på prosjektet – Flexid – henspiller på det å ha en fleksibel identitet. Flexid drives av Larvik kommune, og er organisert ved Larvik Læringscenter, som er ansvarlig for opplæring av nyankomne barn og voksne innvandrere og flykntinger. Prosjektet er utviklet over noen år, der hovedgruppen har vært

eldre ungdommer. Flere hundre ungdommer har vært innom kursene, og gjennomføringen har gitt verdifulle erfaringer som nå skal videreføres i et prosjekt knyttet til grunnskolen. Prosjektet planlegger spredning av de erfaringer som gjøres, til flere kommuner i regionen Vestfold, Telemark og Agder. Dette innebærer bl.a. et samarbeid med Røde Kors i Telemark, som har utviklet et bredt kontaktnett i kommunene gjennom sine aktiviteter for minoritetsungdom. Flexid retter seg mot barna og ungdommene selv, men også mot skolen, foreldrene og omsorgsapparatet i kommunene.

Bakgrunn for prosjektet

Ved påsketider 2000 var en lærer ved Larvik Læringscenter, sammen med en sosiallærer ved en ungdomsskole, involvert i en sak hvor et par ten-

«VI LEVER TO LIV LIKSOM, ETT
NÅR VI ER HJEMME OG ETT
NÅR VI ER UTE»

Albansk jente 17 år

åringsjenter med minoritetsbakgrunn rømte hjemmefra. Jentene var frustrerte over foreldrenes stramme grenser og manglende forståelse. Foreldrene var fortvilte og sinte fordi de opplevde at de mistet kontakten og kontrollen med jentene sine. Barnevern, skole, og politi ble koblet inn, og ansatte fra Larvik Læringscenter var med fordi de kjente foreldrene godt fra skolen. Saken satte fokus på et område som mange barn og foreldre sliter med: det å bo og leve i et nytt land der foreldrerollen og barnerollen ofte får et annet innhold. Saken med de to tenåringsjentene viste også at det var nødvendig å øke innsatsen overfor denne gruppen barn og unge og deres familier, likeledes å gi hjelpeapparatet andre og bedre forutsetninger for å forebygge og løse vanskelige situasjoner som kunne oppstå i disse familiene. På denne måten ble hendelsen med de to tenåringsjentene en slags forløper for den innsatsen Læringscenteret satte i

verk, og for prosjektet Flexid slik det er utformet i dag.

Ungdommer med minoritetsspråklig bakgrunn vokser opp både med sin *hjemmekultur* og den norske *majoritetskulturen*. I sin daglige *kulturpendling* må de forholde seg til mange ulike situasjoner og faktorer, dilemmaer og utfordringer som de fleste jevnaldrene slipper å møte på samme måte. Negativ medieomtale, en del manglende følelse av mestring ikke minst på skolen, foreldre som sliter med å få jobb, tilpasning til et nytt samfunn og lignende, gjør at mange har lav selvfølelse, som igjen gir seg ulike utslag.

Noen er født og oppvokst i Norge, mens andre har bodd i ett eller flere land før de kom hit. En del gjennomgående fellestrekk hos ungdommene er:

- ★ strev med identitet, tilhørighet og bakgrunn
- ★ rotløshet og savn
- ★ daglig pendling mellom ulike kulturelle arenaer og roller

Mange har flere flyttinger bak seg, mellom ulike land og etter at de kom til Norge. Dette er ofte erfaringer de ikke har satt ord på, og de mangler en bevissthet i forhold til sin egen identitet og bakgrunn. Noen har vokst opp i Norge, og for dem vil flyttingene være mer en del av familiehistorien enn noe selvopplevd. Uavhengig av etnisk bakgrunn finner man ofte de samme identitets erfaringene hos ungdommer med en flerkulturell oppvekst.

Barna lever både med og mellom kulturene, med forventninger, krav og spørsmål fra begge sider. Foreldrene vet ofte lite om barnas hverdag og virkelighet, og har lett for å forvente det samme som om de vokste opp i deres hjemland. Deres norske venner og miljø har også forventninger, og vet lite om hvordan det er å leve slik som minoritetsungdom ofte gjør. Denne *forventningsklemma* kan oppleves vanskelig. Samtidig vil det å bevege seg mellom ulike kulturer og miljøer også gi mye viktig erfaring, ressurser og kunnskap.

Forskning om minoritetsbarn bekrefter antakelser

om at barn og ungdommer med minoritetsbakgrunn er spesielt utsatt for risiko under sin oppvekst. Dette bekreftes både gjennom norsk og internasjonal forskning. (Sam 1994, Oppedal 2003, Sund mfl. 2003, Øia 2003, Torgersen 2005, Eide 2000, 2005). Risikosituasjonen for minoritetsbarna kan gjelde både konflikter mellom generasjonene i familien og i jevnalderrelasjoner, problemer med språk og utdanning, diskriminering og rasisme. Utfordringene ligger ofte vel så mye i forhold til omgivelsene som det er individuelle faktorer ved det enkelte barnet eller ungdommen. Omgivelsene innbefatter både velferdsordninger som er direkte rettet mot minoritetsbarna og universelle ordninger som gjelder alle barn, slik som skole og helsetjenester. Hvordan oppvekstmiljøet oppfatter og anerkjenner minoritetsbarnas spesielle situasjon, påvirker både selvoppfattelse og utvikling. Dette får innvirkning på deres identitetsutvikling og psykiske helse, og integrasjon og tilhørighet i det samfunnet de er en del av.

Tredje-kulturs-barn

I internasjonal faglitteratur er det innført et begrep på en oppvekst og identitet hvor en vokser opp i et annet land eller en annen kultur enn foreldrenes, Third Culture Kids (TCK) eller *tredje-kultursbarn* (TKB) (Pollock og van Reken 1999).

Den *første* kulturen er *foreldrekulturen*. Hjemmet er basen og en viktig påvirkningsarena. Det er også viktig at ungene får en trygghet og forankring i forhold til sin bakgrunn. Mange unge vil nok føle at hjemmekulturen kan være ganske marginal, og at minoritetsmiljøet kan være lite. Like fullt er dette en del av deres oppvekst og identitetsutvikling, både sosialt, språklig og kulturelt.

Den *andre* kulturen er *oppvekstlands-kulturen*, og her blir det da den norske. Denne møter de gjennom venner, skole, fritid osv., og som barn vil de i større eller mindre grad absorbere deler av den inn i sitt eget liv. Mye av dette skjer ubevisst.

Den *tredje* kulturen blir en måte å leve på hvor man både er i hver av kulturene og etablerer en måte å leve på som er en blanding av disse, en

slags *mellomkultur*. Det er flere som har beskrevet dette som Pollock og van Reken omtaler som den tredje kulturen. Noen eksempler er Eriksen (1997), som anvender betegnelsen *kreolsk identitet* og som beskriver en form for *kreolisering*. Likeledes Sernhede (2002), som omtaler det som et *tredje rom* og en form for *utanførskap* som utvikler nye kulturelle uttrykk i samfunnet.

Tilpasningsvansker ved et kulturskifte kan utfordre ens selvbylde, og særskilt i en tenåringsfase kan dette bli forsterket når en er på leting etter en mer selvstendig identitet. Enkelte opplever at de må velge enten den ene eller den andre, andre at de verken føler seg som det ene eller det andre. Et av målene med kurset er at ungdommene skal oppleve seg med en fullverdig identitet – en *både-og-*

Third Culture Kids / Tredje-kulturs-barn

- * Barn som har tilbrakt en vesentlig del av utviklingsårene utenfor foreldrenes hjemland/kultur
- * De har et forhold til begge (alle) kulturene uten å ha full tilhørighet til noen av dem
- * De føler tilhørighet til andre mennesker med lignende bakgrunn

identitet. Dessuten har prosjektet erfaring med at det å knytte identitet opp mot TCK-begrepet gir ungdommene en opplevelse av tilhørighet til en stadig voksende internasjonal gruppe mennesker, grunnet økende mobilitet samt frivillig og tvungen migrasjon. De er derfor ikke *bare* en minoritetsgruppe i Norge.

Personlige erfaringer som tredje-kulturs-barn

Det er to personer i Larvik som er sentrale i arbeidet med, og har vært initiativtakerne til, prosjektet Flexid. Det er prosjektlederne Kjell Østby og Heidi Reif, som har vært ansatt ved Larvik Læringscenter i flere år. Begge har på en eller annen måte personlige erfaringer med en hverdag hvor de har for-

holdt seg til *flerkulturelle* utfordringer og muligheter, noe de begge forteller om når de blir intervjuet i forbindelse med denne artikkelen. Heidi fordi hennes mann har en minoritetsbakgrunn og deres felles barn vokser opp i et hjem med flere kulturer. Kjell har vokst opp i Etiopia, der foreldrene hans var misjonærer. Han kom tilbake til Norge da han var 17 år gammel, og han har senere vært tilbake i Etiopia sammen med sin egen familie, slik at hans barn også har noe av samme bakgrunn som han selv. Både Kjell og Heidi bruker sine egne personlige opplevelser og erfaringer som inngang til å reflektere over de utfordringene mange av minoritetsungdommene møter i hverdagen. På den måten skaper de gjenkjennelse og troverdighet i de temaene som tas opp med ungdommene. En annen viktig faktor i formidlingen er å fortelle egne erfaringer med en viss grad av humor, slik at ungdommene kan både le og gråte og dermed både få avstand til sin egen historie og samtidig kjenne et fellesskap med andre som har hatt tilsvarende erfaringer som de selv. For mange av kursdeltakerne på Flexid er dette første gang de opplever at de deler felles opplevelser, og at de kan reflektere over ting de har opplevd i hverdagen, uten at de blir tatt til inntekt for enten å være for norske eller for å være sære eller annerledes.

Kjell sin oppveksthistorie i Etiopia er på mange måter *omvendt* av det de ungdommene har opplevd som har kommet til et land som Norge. En av ungdommene, en etiopisk gutt, poengterte på en av kurssamlingene at Kjells historie var den samme

som hans egen historie, bare motsatt. Gjenkjennelsen i egne erfaringer er nærliggende når Kjell forteller:

«Det var en overgang. Jeg kom til noe som jeg trodde var kjent på mange måter. Men jeg hadde ingen kamerater der hvor vi bosatte oss (...) Jeg gikk første gym på et tysk gymnas i Etiopia, og gikk derfor inn i 2. gym i Norge. Det var en del koder jeg ikke forstod ... både i forhold til hvordan man kommuniserer, hva som er vanlige samtaleemner, hvordan man hilser, hva som oppfattes som formelt, og hva som oppfattes ikke å være det. Her gjorde jeg mine første blundere. Jeg hadde kun sett litt TV i 5. klasse og kjente få norske artister og hadde veldig ulik referanseramme. Jeg ble regnet som norsk selv om jeg hadde vokst opp i utlandet ... hadde jo norsk navn, norske foreldre osv. Jeg gjorde nok en del dumme ting, og hadde ikke noen konto å skrive det på ... som hudfarge eller noe annet. Jeg ble nok derfor tatt for å være litt sær, noe som førte til at jeg sleit litt med å få aksept både i klassen og blant enkelte lærere i starten. Det var mot slutten av de to årene på gymnaset at jeg følte at jeg begynte å forstå hvordan en del ting fungerte, og få litt flere venner.»

Oppveksten innebar flere opphold i Etiopia for Kjell. Han var bare noen måneder gammel da han første gang oppholdt seg i landet. Til sammen var han 15 år av de første 17 årene av livet sitt i Etiopia. Han forteller om en av de andre periode-

ne hvor han var tilbake i Norge i en kort periode, da han gikk i femte klasse:

«Moren min forteller at det året da jeg gikk i femte klasse, så kom jeg hjem og grein flere ganger. Blant annet fordi jeg ble ertet for forskjellige ting. Det var for eksempel klesdrakten. Jeg gikk i kortbukse når jeg ikke skulle. Det var masse jeg ikke skjønte, blant annet mye av det som foregikk sosialt. Skolemessig var det vel stort sett greit. (...) Jeg forholdt meg mye mer personlig og nært til voksenpersonene (lærerne) enn det de andre gjorde. Det også skapte en del uventede reaksjoner. Fra min oppvekst ute var jeg vant til å ha mye mer nært forhold til voksne.»

Kjell ønsket egentlig ikke å komme tilbake til Norge da han var 17 år. Han ville gjerne fortsette å bo i Etiopia. Selv i dag, da han har passert 50 år, er savnet der av de menneskene og omgivelsene han vokste opp med. Erfaringen med at foreldre reiser fra hjemlandet eller steder hvor barn vokser opp, uten at de selv er med på denne avgjørelsen, er noe han også deler med ungdommene på kursene. Det samme gjelder savnet etter noe de har opplevd i foreldrenes hjemland, samtidig som alle vet at de ikke kan gjenskape dette gjennom å dra tilbake. Kjell påpeker at mange av ungdommene som har slik bakgrunn som han selv, kjennetegnes av savn og at de alltid lengter etter det de ikke har. Kjell forteller at ofte når han var i Norge, var det ting han savnet fra Etiopia, og omvendt når han var i Etiopia, var det ting han savnet fra Norge. Han forteller fra et av kursene at en av guttene fortalte at han uansett hvor han var, så lengtet han, det var noe som manglet. Formålet med Flexid er å bevisstgjøre ungdommene på at slik er det, og å stimulere deltakerne til å reflektere over hvordan de kan leve med dette savnet. Kjell sier:

«Da er det lettere å komme til rette med det enn at det bare skal ligge som en sånn nagende og uhåndterlig greie – noe som ikke er konkret og som en ikke helt vet hva er for noe.»

En annen gjenkjennelse som skapes gjennom Kjells personlige historie på Flexid-kursene, er fel-

leopplevelsen av å være fremmed og forstå det å ikke høre til noe sted. Han forteller om hvordan det var å begynne på Universitetet i Oslo, og hvordan han i denne perioden hadde større tilknytning til studenter med innvandringsbakgrunn enn med etnisk norske studenter. Han forklarer dette med at det var enklere å ha kontakt med disse studentene, både på grunn av det sosiale og uformelle og gjennom hvordan de sammen kunne betrakte det norske samfunnet litt på avstand. Han omtaler dette som at de hadde et internasjonalt kommunikasjonspråk som gjorde det enkelt å være sammen.

Erfaringene og opplevelsene til barn og unge med minoritetsbakgrunn i Norge sammenfaller altså på mange måter med det etnisk norske barn som har vokst opp i utlandet, opplever. Prosjektet Flexid har derfor fra begynnelsen hatt et samarbeid med migrasjonspsykolog Judith van der Weele, som har utviklet et kursopplegg for denne gruppen som heter *Inn for landing*. Flexid henter mye kunnskaper og erfaringer fra Judith van der Weeles kurs når det gjelder opplegg og gjennomføring.

Erfaringer fra gjennomføring av Flexid for eldre ungdommer

Flexid er en kombinasjon av undervisning og aktiviteter. Mange innvandringsungdommer mangler en del fellesopplevelser som andre norske ungdommer har, slik som overnattingsturer, båt- og kanoturer og vinteraktiviteter. Derfor kombineres slike aktiviteter med kursdelen. Aktivitetene gir mulighet for å bli bedre kjent med deltakerne, ha en dialog rundt det som det blir snakket om på kursene – noe som er en viktig del av prosessen i bevisstgjøringen – og det å prøve ut aktiviteter i trygge omgivelser.

Det er viktig for barna å ha voksne rollemodeller som forstår deres dilemmaer, og noen de kan snakke morsmålet sitt med. De voksne lederne som deltar i prosjektet, er viktige i rekrutteringsprosessen ut mot både ungdommene og foreldrene. I tillegg gir det en felles kompetanseheving i enheter som jobber med familier med utenlandsk bakgrunn.

Mange ungdommer trenger økt bevisstgjøring om sin egen kompetanse. Mange har en følelse av at det de kan, ikke er relevant i Norge – ingen etter-spør det. Medias fokus er ofte på det negative, og de opplever mange hindre på veien. Mye av deres kunnskap og erfaring kan gjøres relevant gjennom bevisstgjøring og fokus på mulighetene. Deres kjennskap til ulike kulturer, språk, tradisjoner og tenkemåter gir dem et unikt utgangspunkt og potensial for å bygge broer mellom mennesker. Men denne kunnskapen og erfaringen må bevisstgjøres for å kunne bli noe de kan nyttiggjøre seg. Både Kjell og Heidi påpeker at det er denne bevisstheten de ønsker å skape hos de unge. Mange har tingene latente, de har bakgrunnen, og de har opplevelsene, men erfaringene har ikke vært reflektert noe særlig over. Ungdommene er

«DETTE HAR VÆRT KJEMPE-
NYTTIG FOR MEG. MEN DERE
MÅ STARTE MED DETTE TIDLIG
I BARNESKOLEN...»

Palestinsk gutt 18 år

kulturpendlere som går fram og tilbake mellom ulike kulturelle forutsetninger hver eneste dag, og flere ganger om dagen. Når temaene kommer inn på disse tingene under kursene, kan deltakerne reflektere over hva dette betyr for dem selv. Slik en somalisk jente sier det:

«Jeg har aldri tenkt over at det å svitsje mellom ulike språk og det at jeg tenker på en annen måte, at det er en ressurs. Jeg har bare gjort det automatisk. Det å bare stoppe opp litt og tenke at det jeg faktisk gjør er å benytte meg av et helt arsenal av både kunnskap og erfaringer og kompetanse som jeg har opparbeidet meg.»

På denne måten får ungdommene større bevissthet om sin styrke, og det hjelper dem forhåpentligvis til å kunne tenke mer målrettet og konstruktivt på hvordan de kan bruke den i hverdagen, i framtida, i dagliglivet, hjemme, på skolen og i framtidig jobb. Slike refleksjoner kan åpne opp for å kunne se mulighetene. Noe av intensjonen med Flexid er at ungdommene ikke bare skal se hindringer, men se at de forutsetningene de har åpner en del muligheter og veier som norske monokulturelle ungdommer ikke har på samme måten. Det er det ikke mange av ungdommene som har tenkt på.

Etter fullført kursrekke hvert skoleår blir det utdelt kursbevis til deltakerne. Ungdommer som har gjennomført kursrekken over 2 år, har blitt tilbudt et lederutviklingskurs, og har hatt praksis på kurssamlingene med ansvar for aktiviteter, gruppearbeid og rollespill til kurstemaene. Ungdomslederne får kursbevis og attest etter fullført kurs. Bruken av ungdommer som ledere har vist seg å være svært verdifull fordi de er gode rollemodeller. En av de ungdommene som gjennomfører lederkurset, en jente fra Kroatia, sier at nytten av kurset er:

«at jeg kjenner igjen mye av det de snakker om. Jeg føler at det setter i gang en tankeprosess etter at vi er ferdig. Får så mye å tenke på. Forstår ting jeg ikke har forstått før. (...) Det gjelder særlig det der med ord. Hvordan ungdommene bruker ord uten å skjønne hva det betyr. At et ord betyr kanskje noe helt annet for deg enn for meg. Dette med «mora di» for eksempel. Hvordan det for ungdom med en flerkulturell bakgrunn har en helt annen betydning for dem enn for ungdommer som er etnisk norske. Fordi de bruker det på en annen måte. Når noen sier «mora di» til meg, så blir jeg ganske såra, fordi det er mammaen min. Det er negativt for meg. Når det sies til en norsk en, så er det bare et ord. Det har jeg sett i Frankrike også, når jeg har jobbet med ungdommer. De brukte ordet mot hverandre, og de reagerte forskjellig på det. Det tenkte jeg ikke på før jeg var på kurset.»

TEMAER I FLEXID:

1. året		2. året	
1	Identitet	1	Forts. Identitet / egen historie
2	TCK	2	Språk og konflikter (Morra di og banneord)
3	Du en ressurs og en brobygger	3	«Typisk norsk»
4	Flytteprosessen	4	Strategier i møte med andre
5	Stor og liten sak	5	Fordommer og rasisme
6	Konfliktløsning	6	Jenter og gutter
		7	Jenter og gutter 2

Prosjektets overordnede målsetting

Målsettingen med prosjektet Flexid er flerdelt:

- ★ På et samfunnsnivå har kursene som mål å være et forebyggende tiltak for å motvirke sårbarhet mot psykiske problemer, konflikter i hjem og samfunn, og gjengdanning som følge av mangelfull integrering og opplevelse av rotløshet og mangelfull tilhørighet.
- ★ På et individnivå har kursene som mål å gi den enkelte deltaker økt bevissthet om egen identitet, ressurser, muligheter og valg i møte med utfordringer.

Det er et mål at deltakerne oppnår større subjektivt velvære og stolthet knyttet til sin opprinnelse og flerkulturelle tilhørighet. Det er et mål at den individuelle endring skal vises i form av økt forståelse og toleranse både mellom ulike minoritetsmiljøer og mellom minoritetsmiljøene og majoriteten, økt selvfølelse og bedre konflikthåndtering.

Flexid grunnskole

Grunnskolen står i dag overfor et flerkulturelt mangfold som av mange lærere og andre tilsatte i skolen oppleves både berikende og frustrerende. Berikende på grunn av mange nye impulser, men frustrerende fordi det bringer med seg en del utfordringer mange føler de mangler de nødvendige forutsetninger og redskaper for å håndtere på en god måte. Prosjektet har gjennom kursene møtt mye etterspørsel etter kunnskap og erfaringer i forhold til kulturkompetanse og opplegg som kan møte og ivareta elevene med flerkulturell bakgrunn. Det har derfor lenge fra flere hold vært et ønske om å få tematikken fra Flexid inn i grunnskolen. Det er allerede gjort forsøk med å tilpasse

opplegget for elever som går på ungdomsskolen.

En skoletilpasset Flexid-modell er i første rekke et tilbud til elever med flerkulturell bakgrunn, men i tillegg vil det bli utviklet opplegg som vil heve klassens kulturkompetanse med det formål å øke gjensidig forståelse og respekt. Dessuten viser erfaring at ethvert metodisk opplegg har langt større sjanse for å lykkes når de voksne ansvars- og omsorgspersonene rundt dem eier forutsetningene for å kunne være støttende i prosessen. Derfor vil både foreldrene og skolens ansatte være viktige målgrupper for prosjektet.

Flexid tilpasset grunnskolen vil inneholde samme tematikk, men krever en annen organisering og noen metodiske tilpasninger. Opplegget for ungdomsskolen vil da ha samme innhold og progresjon som prosjektet for dem mellom 15 og 20 år har hatt (se tabellen over).

Opplegget for barneskoletrinnet vil kreve en litt annen tilnærming og metodikk, tilpasset alders- og refleksjonsnivå.

Når Flexid integreres i skolehverdagen, vil det øke mulighetene for en dypere og bredere bevisstgjøringsprosess, bl.a. gjennom hyppigere samlinger og ved at de ansvarlige for kurset stort sett er til stede i deres hverdag. På denne måten kan de i større grad trekke prosessen videre mellom samlingene og relatere den til faktiske hendelser både i og utenfor skoletiden.

Heidi påpeker i intervjuet at skolen ofte har et problem i forhold til nyankomne barn og unge

med minoritetsbakgrunn. Hun viser til en historie om en somalisk gutt som forteller på et av kursene at noe av det som ødela for ham, var at da han kom til Norge og begynte på skolen, så *skjønte ikke lærerne at han ikke skjønte*. Skolen krevde mye av ham, men han forstod ikke hvordan han skulle oppføre seg. Både det med å forholde seg til tider og det å dra på turer var et problem, alle de tingene der han stod mellom læreren og hjemmet. Hjemme var de veldig somaliske, og læreren forstod ikke det som skjedde og hvordan han tenkte. Denne gutten forteller at han var helt forvirra. Etter hvert så skjønte han at han måtte velge skolen, eller så fikk han bare problemer. Men det gjorde vondt for ham når han hadde valgt det. Heidi sier videre at når elevene ikke gjør det man forventer, så tolker skolen ut fra det den vet. Når eleven da sier at nei det er ikke sånn, så blir han bare avfeid fordi skolen tenker at det ikke er noen alternativ forståelse. Det er ikke bare at man forventer noe bestemt, men man legger også på sin egen forståelse av hvorfor det er slik. Dette skaper maktesløshet og vanskelige situasjoner for mange minoritetslever.

Prosjektets verdi for målgruppen og samfunnet

Prosjektet bygger på kunnskap, erfaringer og vurderinger tilegnet over flere år, med mange positive tilbakemeldinger fra unge og voksne. Både deltakere og ledere har kommet med viktige og verdifulle innspill i evalueringsprosessen underveis. Dessuten har prosjektlederne knyttet til seg ulike fagfolk på området, som vil være veiledere i den videre prosessen, samtidig som de sitter på et omfattende nettverk av ressurspersoner med relevant bakgrunn og kompetanse. Disse faktorene gjør at prosjektet har gode forutsetninger for å lykkes.

Flexid bygger på en modell utviklet etter kunnskap om utvikling og endring av identitet ved migrasjon og kulturskifte. Ved å sette søkelyset på både utfordringer og ressurser hos en ung person som forsøker å finne fotfeste mellom flere kulturer, settes det i gang en bevisstgjøringsprosess på egne erfaringer, den livsverden en selv og familien

har hatt, og hva dette har gitt av sorg og smerte, men også muligheter.

I et flerkulturelt samfunn med forskjellige religioner og kulturer representert er det livsnødvendig med *verktøy* som kan gi gode utviklingsmuligheter også for minoritetsgrupper. Det å høre til en minoritet skal ikke stå i motsetning til å høre til majoriteten. Dette er kurssets hovedbudskap og det som gjør modellen unik. Den sikter ikke bare mot ungdommenes individuelle og subjektive opplevelser, men setter disse i en sammenheng som øker muligheter og ressursperspektivet som deltaker i et multikulturelt samfunn.

For samfunnet er det et skrikende behov for å demme opp for motsetninger, konflikter og utvikling av ekstreme miljøer, enten de har utspring i kriminalitet eller religiøs fundamentalisme. Rekruttering til slike miljøer vil kunne bremses ved å hindre marginalisering av familier og ungdommer i samfunnet.

Utviklingen både i Storbritannia og Frankrike har tydeliggjort nødvendigheten av å sette søkelyset på hva som skjer med minoritetsungdom: Ved å tilrettelegge for at de kan utvikle en identitet med plass til alle kulturene de har tilhørighet til, bearbeide erfaringer, bevisstgjøres på valg, muligheter og forutsetninger, samt få økt kunnskap om bakgrunnen for fordommer, motsetninger og konflikter, kan de bli bedre til å håndtere spenningsforhold hjemme, blant jevnaldrende og i samfunnet for øvrig.

Prosjektlederne påpeker at foreldrene ofte er uforberedt på de konfliktene som gjerne oppstår mellom foreldrene og barna, og at mange foreldre ikke forstår skolesystemet i Norge. I tillegg har foreldrene liten sosial nettverksoversikt, hvem ungene er sammen med, og om de er sammen med gode kamerater eller ikke. De har liten frimodighet til å ta foreldrekontakt, og de er ofte i liten grad på steder hvor de kan etablere slik kontakt – som på fotballkamper og foreldremøter. Dette gjør at mange foreldre får et engstelig forhold til hva ungene gjør til enhver tid. Flexid

ønsker å bidra til at ungdommene skal forstå sine foreldres situasjon bedre. Hvordan det er å komme hit med barn. Det å flytte hit i voksen alder, i motsetning til hvordan det er å vokse opp her, og hva som er forskjellen mellom foreldrene og deres egen situasjon. Prosjektlederne opplever at mange foreldre på denne måten får større velvilje overfor selve kurskonseptet, samtidig som det gir større muligheter for foreldrene til å ha en åpen dialog med barna. For akkurat dialog med barna om den typen ting er ikke vanlig i alle kulturer. I mange kulturer er det ikke noen tradisjon for å snakke om følelser og hvordan barna opplever hverdagen. Kjell påpeker at det er viktig å ta med foreldrene på de temaene som Flexid har overfor ungdommene:

«Vi ser at når vi bevisstgjør ungdommene uten at foreldrene får den samme kunnskapen, så skaper vi en større avstand. Derfor har vi hele tiden ønsket å gjøre enda mer med foreldre. (...) Flere av foreldrene sier at det er kjempebra at ungene får dette her, men hvorfor er det ikke noen som tar dette opp med oss? (...) Når vi har møter eller undervisning med foreldrene, snakker vi om dette med at foreldrene på en måte flytter med hodet, mens ungene de flytter med hele seg. De vokser opp her og absorberer kulturen og de ulike impulsene de får, mens foreldrene på en helt annen måte kan skille hva de synes er viktig og ikke viktig. Så de er på en måte på to helt forskjellige steder i forhold til hvordan de tar inn verden rundt seg.»

Prosjektet Flexid setter ord på slike erfaringer som gjelder forholdet til foreldrene, likesom prosjektet setter navn på andre opplevelser og erfaringer minoritetsungdom har, noe som gir grunnlag for refleksjoner på tilhørighet og hvem de er. Likeledes at de faktisk ikke er en liten minoritetsgruppe, men at de er en stor gruppe. At dette ikke bare gjelder for minoritetsungdom som er i Norge, men at det også gjelder for norske ungdommer som vokser opp i utlandet. At dette er på tvers av alle mulige oppvekstvarianter.

Forventede resultater av prosjektet

Det er ikke så lett å måle effekten av denne typen tiltak, men noen indikasjoner får en likevel. Kurset startet som et ettårig tilbud. Etter første året ville svært mange fortsette høsten etter, og tilbudet ble derfor utvidet til to år. Da mange også etter det andre året ville fortsette, ble det startet et lederkurs. Dermed er lederungdommene deltakere i tre år. Flere gir uttrykk for at de ønsker at det skal være enda en påbygning.

Erfaringer og tilbakemeldinger fra ungdommer, ledere, foreldre og skoler viser at dette er en nyttig modell i integreringsarbeidet. Ungdommer som har vært med på kurset, ønsker å bli med videre, og mange som ikke har vært med, ønsker å delta. Flere foreldre gir uttrykk for at dette er et positivt

«VET DU HVA, MAMMA,
FOR FØRSTE GANG VET JEG
HVEM JEG ER
– OG DET ER SÅ DEILIG !»

Kurdisk gutt 16

tiltak som de vil at ungene skal være med på.

Responser fra deltakere, ledere, foreldre, ansatte i frivillige organisasjoner og kommuneansatte bekrefter at dette kurstilbudet dekker et stort behov. Forventede og ønskede resultater av prosjektet er:

For elever med flerkulturell oppvekst vil det gi økt selvfølelse, mer fokus på mulighetene, økt forståelse for foreldrenes situasjon.

På skolen vil bedre klassemiljø, lavere konfliktnivå, økt gjensidig kunnskap og forståelse være ønskede resultater fra elevene.

Hos personalet på skolene vil økt flerkulturell kunnskap og forståelse legge til rette for at elevene

blir møtt i forhold til sine forutsetninger og behov; samtidig vil dette også kunne føre til bedret foreldresamarbeid.

For foreldrene vil det skape større forståelse for barnas spesielle oppvekst og forutsetninger, deres skolefaglige utfordringer, men også ressurser og muligheter.

Avsluttende bemerkninger om Flexid som suksess

Det er en kombinasjon av flere faktorer som gjør at Flexid som prosjekt er en suksess, og at det trefter de ungdommene som er målgruppen. Først og fremst tar prosjektet utgangspunkt i en erkjennelse om at en flerkulturell oppvekst er en ressurs både for minoritetsungdommer og for samfunnet generelt. Et slikt ressursperspektiv bidrar til utvikling av positiv identitet ved å motvirke stigmatisering og negativ verdsetting av egne erfaringer. Flexids ressursorienterte tilnærming virker motiverende ved å bygge på ungdommenes selvtillit, selvfølelse og opplevelse av mestring. Begrepet *trede-kulturs-barn* (TKB), som anvendes i kursoppleggene, er bevisstgjørende gjennom å alminneliggjøre en flerkulturell oppvekst og de mange utfordringene som ikke bare barn og unge med flyktning- og innvandrerbakgrunn har, men som også gjelder mange ungdommer i det norske samfunnet.

Prosjektledernes erfaringsbaserte kunnskap danner et godt grunnlag for engasjement og tillitsfulle relasjoner. Denne erfaringen virker som en god forutsetning for å dele felles opplevelser, anerkjenne ungdommenes situasjon og sammen med dem identifisere hensiktsmessige måter å takle de utfordringene på som følger av migrasjon og en flerkulturell oppvekst. Det er grunn til å anta at prosjektledernes personlige og flerkulturelle erfaringer er en medvirkende årsak til prosjektets suksess. Det subjektive aspektet og det personavhengige er av den grunn en kritisk faktor for spredningen av Flexid, og om dette lar seg gjennomføre av andre personer og andre instanser. Prosjektet er oppmerksomme på dette, og prøver å gjøre noe med det gjennom lederopplæring av

ungdommer med minoritetsbakgrunn. På bakgrunn av slike lederkurs og gjennom deltakelse som lederassistenter i kursene skal disse ungdommene lære å formidle egne erfaringer til nye grupper av barn og ungdom som deltar i Flexid.

Den lokale organiseringen er et annet av suksesskriteriene for prosjektet, fordi samarbeidet mellom Larvik Læringscenter, lokale skoler, offentlige etater og frivillige organisasjoner har dannet grunnlag for å komme i kontakt med mange nyankomne innvandrere. Flyktningguiden og flerkulturelle møteplasser som Røde Kors og andre frivillige organisasjoner driver i integrasjonsarbeidet, har skapt kontakt og nettverk mellom mennesker. Dette nettverket danner et godt grunnlag for Flexid i forhold til rekruttering av ungdommer og voksne rollemodeller med minoritetsbakgrunn som vil jobbe som prosjektmedarbeidere. Prosjektledernes kontakt med foreldrene gjennom voksenopplæringstilbudet har også stor betydning for prosjektets suksess fordi mange av de utfordringene ungdommene opplever i relasjon med foreldrene sine, tas opp som temaer for diskusjon og refleksjon i Voksenopplæringen. Samarbeidet mellom alle instansene har gitt kurslederne en unik anledning til å bli kjent med og bygge opp relasjoner både med ungdommene, prosjektmedarbeidere med minoritetsbakgrunn og foreldrene. Denne relasjonsbyggingen er i seg selv tillitskapende og nærmest en forutsetning for å få både ungdommene og foreldrene til å delta i kurs- og aktivitetsoppleggene.

Foreldre til minoritetsungdommer kan ha både positive og negative forestillinger om prosjektet Flexid. For at ungdommene skal delta i Flexids kurser og aktiviteter med god samvittighet, er det viktig å skape tillit og trygghet hos foreldrene. Her har prosjektets rekruttering av voksne rollemodeller med minoritetsbakgrunn spilt en stor rolle. Ved at prosjektets hensikt og innhold blir avklart på morsmålet, får det stort sett foreldrenes tillit og aksept. Det har ført til at ungdommene får lov til å bli med på overnattingsturer og delta i forskjellige aktiviteter. Brobyggerrollen og tilstedeværelsen av medarbeiderne under kursene og aktivite-

tene skaper tillit og trygghet hos foreldrene.

Flexid er et konkret eksempel på hvordan brukermedvirkning og det å rekruttere og engasjere ungdommer med minoritetsbakgrunn kan gjennomføres i integreringsarbeid. Dette skjer ved at prosjektet tar utgangspunkt i ungdommenes erfaringer og behov, og inkluderer dem ved valg av temaer for kursene. Det skjer også gjennom å drive lederopplæring og sertifisering av ungdommene, slik det har vært gjennom Flexid. Prosjektet viser konkret til handling i forhold til politisk korrekte uttalelser og intensjoner i offentlige utredninger om det flerkulturelle Norge, slik som i st.meld. 49 (AID 2003), der det å inkludere og ansvarliggjøre personer med minoritetsbakgrunn i integreringsprosessen er en viktig målsetting.

Avslutningsvis skal det påpekes at prosjektet Flexid på en praktisk måte kan knyttes til både metoder og teoretiske tilnærminger i forhold til mestring og beskyttelsesfaktorer i barns og unges oppvekst. Flexid påpeker og stimulerer til en praksis som er sammenfallende med det mange fagpersoner hevder virker beskyttende i barns oppvekst. Hauser mfl. (2006) hevder at det er tre sentrale faktorer som er resiliente eller beskyttende i barnas oppvekst. Teoriene er utviklet gjennom en studie av hvordan barn og unge som har vært igjennom alvorlige kriser, på tross av dette kan fortelle om et godt liv i voksen alder. De tre sentrale faktorene er: *refleksjon, deltakelse og relasjon*. Evnen til refleksjon knyttes til nysgjerrighet om egne tanker, følelser og motivasjoner, og likeledes det å skape mening og å handle ansvarlig. Temaene som Flexid tar opp i kursene for ungdommene, stimulerer nettopp til refleksjon og mening. *Deltakelse* kan knyttes til det å være en aktør i sitt eget liv, og en overbevisning om at det man gjør, har betydning og kan påvirke ens egen livssituasjon. Det *relasjonelle* knyttes til å kunne engasjere seg og samhandle med andre personer og til det å utnytte støttende relasjoner når disse er tilgjengelige. Fokuset i Flexid på forholdet mellom foreldrene og ungdommene er eksempel på å utvikle slike støttende relasjoner

Litteratur

- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2003): *St.meld. 49 (2003–2004): Mangfold gjennom inkludering og deltakelse – Ansvar og frihet*. AID.
- Eide, K. (2000): *Barn i bevegelse. Om oppvekst og levekår for enslige mindreadrige flyktninger*. Høgskolen i Telemark.
- Eide, K. (2005): *Tvetydige barn. Om barnemigranter i et historisk komparativt perspektiv*. Avhandling dr.polit. Universitetet i Bergen/IMER.
- Eriksen, T.H. (red.) (1997): *Flerkulturell forståelse*. Tano Aschehoug.
- Hauser, S.T., Allen, J.P. & Golden, E. (2006): *Out of the Woods. Tales of Resilient Teens*. Harvard University Press.
- Oppedal, B. (2003): *Adolescent Mental Health in Multicultural Context*. Folkehelseinstituttet, Avdeling for psykisk helse. Dr.-avhandling. Universitetet i Oslo, Institutt for psykologi.
- Pollock, D.C. & van Reken, R.E. (1999): *Third Culture Kids*. Intercultural Press og Nicolas Brealey Publishing. (Oversatt til norsk, Lunde Forlag.)
- Sam, David L. (1994): The psychological adjustment of young immigrants in Norway. *Scandinavian Journal of Psychology*, 35, 240–253.
- Sernhede, O. (2002): *Alienation is My Nation. Hiphop och unga mäns utanförskap i Det Nya Sverige*. Ordfront Förlag.
- Sund, A.M., Larsson, B. & Wichstrøm, L. (2003): Psychosocial correlates of depressive symptoms among 12–14-year old Norwegian adolescents. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 44, 588–597.
- Torgersen, L. (2005): *Betydningen av innvandrerbakgrunn for psykiske vansker blant ungdom*. NOVA-rapport 5/05.
- Øia, T. (2003): *Innvandrerungdom – kultur, identitet og marginalisering*. NOVA-rapport 20/03.

ELVIS CHIGOZIE NWOSU Prosjektleder for Riverside resiliensgruppe ved Riverside ungdomshus i Oslo kommune, har vært leder for Fagforbundet i Barne- og familieetaten i Oslo kommune. Initiativtaker til, og leder av flere gode prosjekter for enslige flyktningbarn, barnevernsbarn og annen Oslo-Ungdom. Mange års erfaring fra Rådet for innvandrersamfunn.

Empowerment av innvandrerungdom

– erfaringer fra et filmprosjekt i Oslo i regi av Young Immigrant TV

For mange ungdommer er vårt samfunns forestilling om å være vellykket et uopnåelig ideal. Mangel på utdanning og dårlig økonomi gjør at de faller utenfor på mange måter, og ser på seg selv som tapere. Det er mot denne bakgrunnen at African Cultural Awareness startet prosjektet Young ImmigrantTV, Styrk Dine Sterke Sider. Målet var å skape et lavterskeltilbud hvor ungdom fikk anledning til å bli seg bevisst sin egen kreativitet og kompetanse. Siden oppstarten har i underkant av 200 ungdommer vært involvert på forskjellige måter, i prosjekter i Gamle Oslos Aktivitetshus og på Søndre Holmlia fritidssenter. Prosjektlederen har også drevet et lignende prosjekt, Riverside, på sin egen arbeidsplass, Barne- og familieetaten i Oslo kommune.

Myndiggjøring

Empowerment, eller «myndiggjøring» som det heter på norsk, er et begrep som har blitt kritisert, ofte med rette, for å være tvetydig. Kan *myndighet* forstås som noe som kan gis bort? Jeg tror at en reell empowerment går gjennom å mestre, å skape, å være solidarisk, å bli sint på uretten, å anerkjenne og mestre sitt sinne.

Jeg ønsker jeg å belyse en konkret metode som tar utgangspunkt i den kapasiteten ungdom til enhver tid er i besittelse av.

Ungdom som vanker i belastede bymiljøer, får i perioder mye oppmerksomhet. Samtidig begrenser dessverre ofte denne oppmerksomheten seg til

den politiske debatten. Mange skulle ønske at den også var mer merkbar i bydelenes budsjetter. Vi kan konstatere at altfor mange unge befinner seg i risikozonen både med hensyn til rusmisbruk, vold og kriminalitet.

Nesten en tredjedel av norsk ungdom fullfører ikke videregående skole. Grunnene kan være mange – men uansett er det hevet over tvil at mangel på utdanning gir økt sosial sårbarhet. Samtidig blir forestillingene om hva som er et vellykket forbruksmønster, stadig mer krevende. De som ikke når opp til forventningene som er skapt av forestillinger knyttet til å være vellykket, ser gjerne på seg selv som tapere. Dette gjelder også for unge mennesker.

«SELV OM MANGE OPPLEVER SVIKTENDE OMSORG OG DÅRLIGE OPPVEKSTVILKÅR, ER DET MULIG Å KOMME SEG I GJENNOM VANSKELIGE PERIODER OG LIVSKRISER»

I alle prosjektene i *Young ImmigrantTV, Styrk Dine Sterke Sider* har det vært en kjerne av trofaste deltakere. Det har vært lagt vekt på å velge ut ungdom med ulik bakgrunn og ulike ressurser og interesser. Innvandrerungdom med ulik bakgrunn har deltatt sammen med norsk ungdom. Guttene har vært i flertall, men jenter har deltatt i alle prosjektene. Noen var rusfrie, andre var det ikke.

Til tross for de mange og til dels klisjéaktige forestillingene om den ungdomsgruppen som utgjør målgruppen til *Young ImmigrantTV, Styrk Dine Sterke Sider*, er det svært forskjellige ungdommer man møter i byrommet. Det de har til felles, er at de enten aldri har blitt en del av en etablert, organisert aktivitet, eller at de har meldt seg ut av den. De strever med å få bekreftet sin identitet og orga-

nisere en hverdag som oppleves som meningsfull; et strev som kan oppleves som uhyre tungt, også for helt vanlige ungdommer.

Oppsøkende virksomhet

Vi har i flere år drevet oppsøkende virksomhet i Eika-miljøet i Oslo. Dette er et miljø som lenge har vært preget av svært belastet ungdom, og der stadig nye ungdommer rekrutteres til salg av stoff og stoffmisbruk. At salget foregår nærmest åpenlyst, er med på å formidle en slags merkelige kvasilegitimitet. Det formidler også samfunnets vedvarende mangel på interesse. Vi har vært der hvor vår målgruppe ferdes, snakket med ungdommene og drevet aktivt relasjons- og tillitsbyggende arbeid. I møte med denne gruppen ungdom er det viktig at vi klarer å være fleksible med hensyn til at arbeidet må være organisert. Ungdommer har også kommet til oss fordi de har hørt om tilbudet gjennom andre kanaler, for eksempel det oppsøkende teamet ved Oslo sentralstasjon.

Navnet «Young Immigrant TV» er knyttet til vår sentrale og samlende aktivitet: videofilming. Vi har i flere år arbeidet etter «resiliens-metoden», som bygger på å styrke ungdommens sterke sider (Waaktaar et al. 2004). Å skape en kjede av positive reaksjoner og å motarbeide de negative sirklene er bevisste handlinger i «resiliensarbeidet». Dette styrker den psykiske motstandskraften mot påkjenninger, kalt resiliens.

Selv om mange opplever sviktende omsorg og dårlige oppvekstvilkår, er det mulig å komme seg igjennom vanskelige perioder og livskriser. Å mestre nye aktiviteter og utnytte de kreative evnene i samspill med andre, styrker også sosiale ferdigheter og gir tilhørighet, fellesskap og sosiale nettverk.

Ungdommene skal oppleve mestring, få mulighet til å være kreative og ikke minst få muligheten til å høre til et fellesskap. I denne prosessen skal de også oppleve kontinuitet. Vi fokuserer på disse faktorene fordi de er helt sentrale forutsetninger for utvikling og oppbygging av ungdommenes resiliens og egen motstandskraft.

Det gode mangfold

Våre ungdommer må til stadighet forholde seg til negative bilder av seg som har fått stilltiende aksept – eller til og med uttalt aksept – fra politikere. Medienes makt og posisjon gjør «verasting-stemplet» vanskelig å motsi og motarbeide, og skaper ofte en følelse av avmakt som har lett for i for stor grad å prege ungdommenes selvbylde og måter å fungere på.

Når ungdommene føler sinne og skuffelse over den grunnleggende urettferdigheten som ligger i en massiv, og ofte ubevisst, nedvurdering av dem, skal de få støtte til å uttrykke både sinne og skuffelse på konstruktive måter. Derfor søker vi konsekvent å skape rom og romslighet for dem. Derfor er sosialpolitisk og samfunnspolitisk innsikt og forståelse en forutsetning for å kunne utføre dette arbeidet.

Eksempler kan hentes fra situasjoner knyttet til diskriminering og mobbing. Når det gjelder mobbing i sin alminnelighet, har man stort sett gått fra de mer vanlige forklaringene av typen:

«Den gutten ble mobbet fordi han er tykk, denne jenta ble mobbet fordi hun har brillen». Men den offentlige diskursen om innvandrerungdom går fremdeles ut på å forklare diskriminering ut fra den diskriminertes antatte egenskaper. Det vil nok dessverre ta lang tid før man har forlatt lignende «forklaringer» av innvandrerungdom. Isteden ser vi at ulike aktører fortsatt i stor grad søker å forklare mobbingen de er utsatt for, i deres reelle eller antatte personlige egenskaper.

Uendelige identiteter

Ungdomsgrupper blir av ulike grunner ofte samordnet etter en felles karakteristikk. De blir kategorisert ut fra ett perspektiv: Enten er de rusmisbrukere, eller de er somaliere. Dette oppleves av ungdom selv som en begrensning og ofte faktisk som et handikap. Vi har alle et uendelig knippe av identiteter. Noen av dem vil vi leve med hele livet, andre kan være mer flyktige, alle endrer seg over tid. Mohamad er både sønn, bror og nevø, astmatiker og forelsket, musikkinteressert og Oslo-gutt, skoleelev og god til å fikse motorer,

somaliere og venstrehendt, usikker og sikker, og så videre.

Å bli definert kun etter én av disse karakteristikkene kan føles som en fornektelse av deres egen opplevelse av et «jag» i verden. I neste omgang legger det lett uønskede og usunne begrensninger på hva den enkelte ungdom tenker om sine reelle muligheter for fremtiden. Spesielt når denne ene identiteten er den som blir rangert i bunnen av den etniske skalaen i samfunnet.

Vi har gjennomgående opplevd det som en stor fordel å ha sammensatte grupper. Vi mener det bør være en selvfølge at grupper ikke utelukkende samler folk fra samme etniske opprinnelse, når målet er inkludering i det norske samfunn.

Resiliensmetodikk

Vårt arbeid baserer seg som sagt på resiliensmetodikken og tar utgangspunkt i ungdommenes medvirkning, kreativitet og behov. Gruppelederne må være fleksible og åpne for å endre retning etter ungdommenes ønsker. Vi har opplevd hvor stor effekt dette kan ha på deres personlige utvikling og deres forhold til samfunnet. Dette bidrar til en utvikling der ungdommene etter hvert kan bli ressurspersoner for andre rundt seg.

Vi legger opp arbeidet etter følgende hovedprinsipper:

★ **Gruppearbeid;** ligger alltid i bunnen for hele virksomheten. Vi legger vekt på å utvikle relasjoner mellom ungdommene der de støtter og aksepterer hverandre, tilbyr hjelp og mottar hjelp.

★ **Videofilming;** gruppearbeidet organiseres rundt videofilming som konkret hovedvirksomhet. Vi har konstatert at dette motiverer svært mange ungdommer, langt flere enn de som er interessert i film per se. Videoen har etter hvert blitt en del av vår hverdag på mange ulike plan. You-tube og lignende har banalisert hjemmevideoen, og ungdommer setter pris på de korte, pussige påfunnene. Vi har benyttet oss av denne utviklingen, men samtidig viser vi ved vår produksjonen fordelene av felles innsats over tid, sam-

menlignet med de mer ego-sentrerte (og til tider narsissistiske?) hjemmelagede innfallene.

★ **Felles mål;** står sentralt i metoden. Vi satser på å nå både felles mål som gruppa har satt seg, og individuelle mål for forskjellige ungdommer.

★ **Utforskning og lek;** vi legger gjennomgående til rette for utforskning og lek. Hver enkelt ungdom skal få nye ferdigheter i å uttrykke seg og utvikle forholdet sitt til fellesskapet.

★ **Erfaringer og framtidshåp;** vi støtter og legger til rette for at ungdommen kan integrere forskjellige aspekter ved sin bakgrunn, sine erfaringer, sitt daglige liv og sitt håp for fremtiden. Dette er langt fra selvsagt, da de fleste av ungdommene har opplevelser som tap av familiemedlemmer, tap av hjemland, tap av identitet, opplevelsen av å leve i eksil, eller krigsopplevelser.

★ **Styrke positive sider;** vi legger til rette for positive kjedereaksjoner, ved systematisk å styrke positive mestringsopplevelser.

★ **Kontakt med foreldrene;** å ha kontakt med foreldre og kunne samarbeide med dem etter behov, er en viktig del av virksomheten. I forhold til foreldrene oppdager vi dessverre ofte svært vanskelige eller akutte problemstillinger som krever mer omfattende sosialfaglige løsninger.

Fleksibel, tydelig organisasjon

Tilgjengelighet, fleksibilitet og ubyråkratisk tilnærming er en forutsetning for våre arbeidsformer. Vi mener at det er en forutsetning for å skape et tilbud av interesse for ungdom som i utgangspunktet har meldt seg ut av organisert aktivitet.

Nettopp fordi fleksibilitet er sentralt i vårt arbeid, må vi legge vekt på tydelighet i framgangsmåte og organisasjon. Jo tydeligere prioritering og planlegging som ligger i bunnen, desto mer kan vi vise fleksibilitet, og desto mer kan vi i fellesskap tillate oss rene innfall. Stram planlegging er ingen motsetning til fleksibilitet og tilgjengelighet. Tvert imot er det nettopp dette som er nødvendig for å kunne utøve stor fleksibilitet i hverdagen. Dersom planene blir endret, gjøres det tydelig hvordan og hvorfor.

Mangfold blant medarbeiderne

I Oslo, der cirka en tredjedel av skolebarna har innvandrerbakgrunn, er mangelen på ungdomsarbeidere med innvandrerbakgrunn særlig påfallende. For å motarbeide inngrodd vaner og mistenksomhet bør rekruttering av ungdomsarbeidere med innvandrerbakgrunn få sterkere prioritet. Det finnes barneinstitusjoner i Oslo hvor ikke en eneste medarbeider har innvandrerbakgrunn. En slik situasjon skyldes ikke mangelen på kandidater; velkvalifiserte kandidater finnes.

African Cultural Awareness har lagt stor vekt på å ansette medarbeidere med mangfoldig bakgrunn.

Det har fra starten av vært et klart mål for oss at noen av ungdommene i prosjektet etter hvert skulle veilede andre, ta ansvar og arbeid som prosjektmedarbeidere. De må selvsagt ha utviklet de nødvendige ferdigheter, ha opparbeidet seg erfaring og blitt såpass trygge på seg selv at rolleskiftet blir utfordrende, men også naturlig.

Dette er viktig for å vise samtlige ungdommer på en helt konkret måte at overgangen til ansvarlige roller er nærmere enn de kanskje tror. Samtidig opplever de ganske konkret at de ungdommene som oppmuntrer andre, støtter fellesskapet og lærer å løse konflikter, får en tydelig belønning i form av større selvstendighet og timelønn.

Generelt sett må våre prosjektmedarbeidere ha kunnskap og interesse for film og teater eller andre måter å uttrykke seg på gjennom felles arbeid. De må ha lett for å knytte kontakt med ungdom, og finne glede i samværet. Vi har bevisst satset på «linkworkers» – det vil si ungdommer som kjenner mange og kan knytte kontakter, i en kombinasjon av kulturelt, pedagogisk og miljøterapeutisk arbeid.

Kulturer

En tidligere ganske utbredt misforståelse som fremdeles ikke har avgått ved døden, gjør det nødvendig å presisere følgende: Dersom man trenger medarbeidere med innvandrerbakgrunn, er det ikke fordi disse skulle ha eksotiske kunnskaper om andre kulturer. Det er heller ikke av språklige årsaker, selv om flerspråklighet alltid er en fordel. Det er uansett umulig for en ungdomsarbeider å ha kunnskap om det mangfoldet av kulturer man møter i den moderne verden. En kineser i Kina eller en somalier i Somalia har i utgangspunktet ikke bedre forutsetninger for å forstå en irakisk eller en nigeriansk innvandrerungdom i Oslo. Men deres erfaringer med migrasjon har gitt disse ungdommene større mulighet til å bli fortrolige med migrasjonsproblematikken, den daglige opplevelsen av å måtte forholde seg til (ofte ubevisste) stereotyper og fordommer. De er ikke monokulturelle, og har fått større muligheter til å forholde seg til minoriteter som representanter for verdens

majoriteter. Medarbeidere med innvandrerbakgrunn har mer erfaringsbasert innsikt i en rekke temaer enn personer med etnisk norsk bakgrunn.

Vi kan bruke Majda som et eksempel. Vi har sett henne med hijab på hodet i mange måneder. Hennes foreldre har aldri krevd det av henne, men anser det samtidig som noe positivt og som et tegn på seriositet. Men en dag dukker Majda opp som den rene sex-bomben, med bart hode, naken mage og fristende kløft. Ungdommene tar det på strak arm, og det virker som om de knapt legger merke til det. Det er jo Majda. Foreldrene derimot er bekymret. Hva kan ligge bak en slik brå overgang?

I dette tilfellet trengte man ikke diskutere verken hijab eller bar mage, heller ikke var det et kulturelt spørsmål. Det er en ganske vanlig situasjon: Foreldrene er innstilt på endring og ønsker at ungene skal bli selvstendige, men ønsker seg samtidig en så harmonisk utvikling som mulig. De blir uroet av brå endringer uten varsel, mens Majda ikke forstår hvorfor de skal ha det inn med teskje. I en slik situasjon er dialogen med oss en slags sikkerhetsventil for hennes irritasjon, som i neste omgang kan bidra til å forhindre at det oppstår en konflikt mellom Majda og foreldrene hennes.

Samlingene

Ukentlige samlinger sikrer kontinuitet i arbeidet. De skal helst følge samme mønster hver uke, og vi forbereder hver samling med en plan. Vi begynner alle møtene med litt mat for å skape en fellesskapsfølelse i gruppen. Det er viktig å huske tilsynelatende banale ting som at tenåringer ofte er ganske sultne etter skoletid og har et reelt behov for en matbit for å kunne konsentrere seg. Erfaring viser at de setter stor pris på det. Deretter ser gruppa på filmopptakene som ble gjort ved forrige samling. Kommentarer gir en pekepinn om dette er verdt å bygge videre på.

Vi bruker ofte tid til å leke oss med små opptak og teaterlek. Men tiden som settes av til dette, avhenger av hvilke andre oppgaver som er planlagt denne dagen.

Et viktig arbeid er å utforme i fellesskap et skript/en dreiebok om ulike temaer man kan lage reportasje eller kortfilm om. Ungdommene blir utfordret til å komme med forslag. Det er alltid noen som går med store drømmer om å lage filmen som skal vise alt. Som en av det forrige århundres store poeter uttrykte det:

*Det gjelder å få sagt alt og jeg savner ord
Jeg savner tid og jeg savner mot
Jeg drømmer og spinner tilfeldige bilder
Jeg har levd dårlig, og dårlig lært å snakke klart*

Paul Eluard

Denne følelsen deles av mange, uavhengig av de faktiske kommunikasjonsferdighetene. Den kan like gjerne oppleves av dem som allerede har svært utviklede kommunikasjonsferdigheter, eller som allerede er anerkjent for det han har fått til å uttrykke.

Uansett kan det være et gap mellom ambisjoner og ferdigheter på den ene siden og mulighetene på den andre. Mange ungdommer, men kanskje spesielt våre ungdommer i risikozonen, vakler mellom en massiv undervurdering og en urealistisk vurdering av egne talenter. Når de store drømmene lever sitt eget liv uavhengig av virkeligheten, er det vår rolle å vise at små forslag kan realiseres og bli til et ferdig produkt som kan vises fram.

Dette er en av mange grunner til at vi alltid legger stor vekt på å vise fram ferdige produkter i mange forskjellige sammenhenger, og gjøre mest mulig ut av visningen alt etter sammenhengen. Når det første skrittet er tatt, blir det andre mer oppnåelig. Det er selvfølgelig prosessen som er det sentrale, men kortfilmene vi har produsert, utgjør et viktig avsluttende vitnesbyrd på ungdommenes felles innsats over tid. Både foreldre og barn må få anledning til å se barna og ungdommene i uvante roller. På denne måten forankres og forsterkes de positive opplevelsene, horisonten utvides, og mulighetene for fremtiden blir flere.

Lære å snakke klart

Kameratrening, det vil si øvelse i å stå foran kamera, er også en måte lære å snakke klart på. Opplæring i bruk av kamera fører til mange diskusjoner. Hva er det man ønsker å formidle, og hva er det som faktisk formidles? Hva er viktig å tenke på når man filmer kameratene i en gitt situasjon? Hva er viktig når man selv beveger seg i forhold til et kamera? Det finnes selvfølgelig aldri noe endelig svar på disse spørsmålene. Men selve diskusjonen gir ungdommen verdifulle erfaringer og en bedre forståelse for hvordan man oppfattes av andre, og hvorfor.

Kameratrening gir med andre ord et svært godt utgangspunkt for utvikling av sosiale ferdigheter. Den som knapt tør å se seg selv i speilet, som vegrer seg for å se hvor dum og teit han virker på skjermen, ser at kameratene ikke reagerer på samme måte. Hvor effektivt det er å rette et klart blikk på den man snakker til, kommer også meget tydelig fram under disse øvelsene, og det er verdifull kunnskap ikke minst når ungdommene skal søke jobb.

Ungdommene får i tillegg anledning til å bruke dataredigeringsutstyr, prøve seg på lyssetting og andre teknikker.

Å se seg selv i forskjellige roller trenger ikke innebære større ståhei. På ett tidspunkt arrangerer vi en audition, nærmest som en øvelse, og en ungdom spør: Skal vi komme i dress?

Det viser seg at de fleste ungdommene aldri har eid en dress. Vi tar et gruppebilde av ungdommene som nesten ikke er til å kjenne igjen. Det er selvfølgelig ikke noe mål i og for seg, med det er morsomt. Stuntet bringer sitt bitte lille bidrag til å utviske noe usikkerhet hos enkelte av dem.

Mangfoldige talenter

Vi mener at ungdommene våre også trenger å bli gjort stas på, og ikke minst ha noen som tror på ham eller henne.

Vi er nødt til å konstatere at selv med de beste intensjonene i hjelpeapparatet er det fremdeles

altfor mange ungdommer som har erfart å bli sett på og omtalt som «et tilfelle» og «en klient», «en problemungdom» eller til og med «en tikkende bombe».

Derfor kan man aldri gjenta ofte nok at enten ungdommen er såkalt «veltilpasset» eller har vanskelige problemer foran seg som må løses før han eller hun kan gå videre, er de fremdeles unge mennesker med egne ressurser, talenter, evner og håp for fremtiden.

For å synliggjøre dette mest mulig konkret, legger vi som nevnt stor vekt på visningen av våre ferdige produkter. Vi har gjennomgående møtt stor velvilje for eksempel fra Cinemateket i Oslo, hvor vi har hatt visninger der ungdommene kunne invitere foreldre, søsken og venner – mennesker fra deres nærmiljø som kan se dem i andre roller enn tidligere, og oppleve at de har vært både kreative og produktive.

Vi søker også å variere felleserfaringer og gi ny inspirasjon ved å gå sammen på kino og teater.

Vi har ofte fått henvendelser fra organisasjoner som gjerne vil komme i kontakt med ungdommene, eventuelt rekruttere dem, men som ikke vet hvordan de skal gå fram. Vi svarer positivt på slike henvendelser fordi disse ikke kan annet enn å gi ungdommen større variasjon i felleserfaringer og dermed utvide deres horisont. Dette kan også resultere i små videofilmer, for eksempel videoen Young Immigrant TV laget i samarbeid med Norges Speiderforbund.

Fire år på rad har vi samlet noen utvalgte ungdommer til nordisk ungdomsfilmfestival i Tromsø. Her møter de andre ungdommer fra Norden og Russland. Vi deltok i workshops ledet av profesjonelle filmskapere, og laget flere kortfilmer. Det ble slitsomme, men utrolige lærerike uker, både for ungdommene og de voksne. I 2007 hadde vi gleden av å oppleve at en av våre tidligere ungdommer, senere prosjektmedarbeider hos oss, var blitt festivalkoordinatør for en festival som i mellomtiden hadde økt betraktelig i omfang!

Da husket vi de to første årene, da ungdommene hadde vanskelig for å forstå at de faktisk deltok på en filmfestival på linje med andre filmskapere. Slike barrierer er i stor grad også skapt av de klasse-skillene som finnes, men de er ikke uoverstigelige.

En helhetlig arbeidsform

Den aktive innsatsen for å få god kontakt med ungdommene er like viktig som filmarbeidet. De skal vite at kontakten har et konkret grunnlag. Vi hjelper dem til å håndtere forskjellige utfordringer, og bruker mye tid på oppfølging og støtte til den enkelte i andre situasjoner utenom fellesaktivitetene.

Å søke jobb, få støtte i forhold til rettssaker og skoleoppfølging, i enkelte tilfelle sikre nødvendig helsehjelp, er en viktig del av gruppearbeidet. Når vi ønsker å opprettholde en kontinuerlig, meningsfylt interaksjon, kan vi ikke bare henvisne ungdommene til rette instans når de ikke vet hva rette instans er, hvordan man skal forhold seg til denne rette instansen, er redde for å bli avvist, blir faktisk avvist, eller rett og slett møter veggen.

Derfor møter vi ofte ungdommen utenom gruppeaktiviteten, sender e-post, sms og ringes.

Tidlig i kontakten med ungdommene sørger vi for å kartlegge ulike opplysninger som navn, mobiltelefon, e-postadresse, msn-adresse, bosted, skole, slekt og andre opplysninger som kan være nyttige i det videre oppfølgingsarbeidet. Mobiltelefon, sms og e-post er blitt så vanlige kommunikasjonsformer for ungdommer flest at vi vil bruke det i arbeidet så snart som mulig.

I forkant av hver gruppesamling sender vi sms til alle, og minner om tidspunktet for fram møte.

På gruppemøtene jobber vi bevisst pedagogisk for å identifisere områder der ungdommen skal kunne erfare mestring og utvikle kreative ideer. Det gjøres i sammenheng med kartleggingsarbeidet og i kontakt med foreldre, slekt, barnevern eller andre med ansvar for ungdommen.

Vi bruker systematisk ungdommers kompetanse der det lar seg gjøre. For eksempel har ungdommer som er interessert i redigerings- og grafikk-arbeidet, eller som har ulike multimedietalenter, blitt designere for coverproduksjon av DVD, av flyere, plakater og andre trykksaker.

Oppfølging i hverdagen

En god gjennomføring av gruppeprosjektet krever at vi bruker tid på hver enkelt ungdom når det er behov for det. Men hvordan definere «behov»? Vi har ikke svar på det, men er overbevist om at det altfor ofte settes likhetstegn mellom «behov for støtte» og «problemer». De fleste velfungerende familier med overskudd i hverdagen tilbyr som en selvfølge støtte til barna sine i deres ulike prosjekter og hverdagslige problemer. Det vil ikke falle dem inn å kalle barna sine problembarn av den grunn.

Våre barn har sjelden familier som kan tilby denne formen for oppfølging. Vi kan selvfølgelig ikke erstatte dette, men erfaring tilsier at selv om barna ikke får denne formen for støtte over tid, kan det å få uanstrengt støtte til egne prosjekter, ideer eller behov være avgjørende for en positiv utvikling. Vi viser ungdommene på ulike vis og hele tiden at de kan bruke oss voksne som ressurspersoner, uten at det er et byråkratisk definert problem. Dette har også vært med på å bygge opp større tillit og sterkere relasjoner mellom ungdommene og de voksne.

Fordi våre ungdommer er i risikozonen, har vi nær kontakt med bydelsbarnevernet. Vi sender bekymringsmelding når vi opplever det som nødvendig.

Ekstern veiledning

Vi har hatt store fordeler av å få god ekstern veiledning over tid. Ekstern veiledning er viktig, og i vårt tilfelle har Regionsenter for barn og unges psykisk helse (R-BUP) bidratt med dette.

Etter våre erfaringer er cirka fire veiledningsmøter i året nok til å diskutere konkret både aktiviteter, ansvarsforhold, satsningsområder, generelle meto-

der for arbeidet og enkelte ungdommers situasjon. Vi har brukt denne veiledningen i hele prosjektperioden for å analysere og vurdere det arbeidet som allerede er gjennomført, og for å stake ut veien videre.

Suksesskriterier

Avslutningsvis vil jeg trekke fram noen forutsetninger jeg mener er sentrale for å lykkes med tiltak rettet mot ungdommer som av ulike grunner strever med å finne sin plass i samfunnet;

★ **Innsats over tid:** Kortvarige prosjekter kan være interessante av mange grunner, men det er innsats over tid som gir de virkelige resultatene. Vi er meget takknemlige for støtten fra blant annet Stiftelsen Helse og Rehabilitering. Deres støtte har tillatt oss å satse på et mer langvarig prosjekt. Ungdommer trenger stabilitet, kontinuitet og en viss grad av forutsigbarhet for å kunne utvikle sine sterke sider. Det er en misforståelse når de stabile, langvarige prosjektene oppleves som mer satte og trege. Det er nettopp stabiliteten og soliditeten i opplegget som tillater både kreativitet og innfall. Ungdommer har ofte gode grunner til skepsis, og kontakten skal utvikles over tid for å gi dem et godt grunnlag for å tørre å satse på seg selv.

★ **Hardt arbeid og mot:** Utvikling av sterke sider hos de unge handler også om hardt arbeid og mot. Det skal mot til hos oss voksne også for å se inn i oss selv og de sidene ved oss og andre som skaper unødige barrierer. Det skal mot til fra unges side å forlate kjente atferdsmønstre, for uansett hvor utilfredsstillende de er, er de kjente og utprøvde. Å komme seg ut av vante områder kan kreve mot. Det motet må anerkjennes og respekteres, noe som ikke kan gjøres sånn i forbifarten. Snarere må det gjøres med utgangspunkt i et personlig forhold som har fått utvikle seg over tid.

★ **Profilering:** Offentlig profilering har vi som sagt lagt stor vekt på. Vi mener vi har fått mye igjen for det, først og fremst når det gjelder ungdommenes syn på seg selv og egne muligheter. Samtidig har det gitt oss mange konkrete muligheter som ungdommen drar nytte av. Men det kan kreve mot, både fra ungdommenes side og fra prosjektlederne, som kan rammes av Janteloven. Åpenhet og romslighet trengs i alle sammenhenger.

Litteratur

■ Waaktaar, T., Christie, H. J., Borge, A. I. H. og Torgersen, S. 2004: Building adolescents' resilience within a psychiatric outpatient setting: Results from a clinical intervention pilot project. *Psychological Reports*, 94, 363–370.

METTE BENGTSO ble utdannet psykolog ved Universitetet i Oslo i 1986. Hun er spesialist i klinisk psykologi med fordypningsområde barn og ungdom. Hun har arbeidet med barn og ungdom i institusjon og poliklinikk innen psykisk helsevern og med ungdom med volds- og aggresjonsproblemer på Alternativ til Vold i Oslo. Hun har også arbeidet som undervisningsleder ved Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri og på familievernkontor. Nå er hun seksjonsleder ved Nic Waals Institutt i Oslo. Sammen med Anne Kirsti Ruud har hun de siste årene arbeidet med enslige mindreårige asylsøkere.

ANNE-KIRSTI RUUD er klinisk pedagog, med hovedfag i pedagogikk. Hun har arbeidet lenge innenfor barne- og ungdomspsykiatrien, med klinisk arbeid, undervisning og forskning. Hun er nå ansatt ved Nic Waals Institutt, og har opparbeidet spesiell kompetanse i forhold til barn i utsatte livssituasjoner. Hun har hatt jevnlig veiledning til asylmottak for EM de siste årene

Psykososialt arbeid med enslige mindreårige asylsøkere

Nic Waals Institutt (NWI) og Utlendingsdirektoratet (UDI) inngikk i 2003 en samarbeidsavtale om oppfølging av enslige mindreårige asylsøkere som bodde på statlige mottak. Nic Waals Institutt skulle yte tjenester i form av bistand til vurdering av behandlingsbehov for barn/ungdommer i mottak og med tanke på videre bosetting, og ytelser i form av konsultasjon/veiledning til personalet. Denne artikkelen omhandler erfaringer vi som ansatte i BUP har fått i møte med disse enslige mindreårige asylsøkerne og flyktningene, i tillegg til dem vi har møtt gjennom det ordinære poliklinikktilbudet på Nic Waal

Hvem er de enslige mindreårige asylsøkerne?

«Enslige mindreårige er barn og ungdom under 18 år som er utenfor hjemlandet sitt og er atskilt fra begge foreldre eller sine juridiske/tradisjonelle verger» (Redd Barna, 2000).

Det er gjort få systematiske undersøkelser av denne gruppen i Norge. Den viktigste grunnen til det er at dette er en sårbar gruppe, og at man derfor er svært forsiktig med å utsette dem for ekstra belastninger. Det vi vet, er at det er flere gutter enn jenter, to av tre er gutter. Den store overvekten av gutter kan skyldes at gutter i visse konfliktsitua-

sjoner er i større fare enn jenter. Det kan også ha sammenheng med at gutter i visse kulturer verdsettes høyere enn jenter, og det faktum at det vanligvis er mindre farlig for gutter å reise uten følge enn det er for jenter (IMDI, 2005). To av tre er over 16 år når de søker asyl, omtrent en femtedel er under 12 år. De minste barna kommer ofte sammen med eldre søsken. Historiene deres er svært forskjellige.

Mohammed var 16 år da han kom til Norge, fra et nordafrikansk land. Moren hans døde da han var 3 år. Da han var 6 år, ble han forlatt av faren sin. Etter dette vokste han opp på gata i ulike nord-

afrikanske og etter hvert også europeiske land før han kom til Norge. Han forsvant fra mottaket han bodde på etter bare tre dager.

En tamilsk gutt på 15 år kommer til mottaket. Han blir tatt vel imot av andre med samme bakgrunn og språk, han innlemmes i det tamilske miljøet, får raskt opphold i Norge. Han trenger lite spesiell oppfølging fra de ansatte mens han bor i mottaket, utover det annen ungdom har behov for. Han blir tildelt kommune, og det planlegges bofelleskap med andre han kjenner.

Jente 12 år kommer fra et afrikansk land. Hun er mishandlet både seksuelt og fysisk, og har vokst opp i svært fattigslige kår. Hun blir overveldet av norsk levestandard, har aldri opplevd elektrisk lys og

«EN STUDIE FRA SVERIGE VISER AT SITUASJONEN I VERTSLANDET SPILLER EN LIKE STOR ROLLE SOM, ELLER STØRRE ENN, EKSPONERINGEN FOR KRIGSHANDLINGER»

varm dusj. Hun blir mobbet av de andre ungdommene, strever med sin hygiene, og med å komme inn i daglige rutiner. Hun har ikke felles språk med noen. En dag dukker en person opp og sier at han er hennes storebror. Jenta besvimer, det blir usikkerhet omkring slektsbånd og hvordan man skal håndtere hennes reaksjoner. Hun forteller selv ingenting, og virker svært presset og ulykkelig. Denne jenta trenger mye støtte og oppfølging, hjelp til daglige gjøremål, og til å mestre relasjoner til andre jevnaldrende.

Tvillinger på fem år, gutt og jente De kommer fra Asia, er etterlatt hos slektninger etter at foreldrene har fått avslag på asyl i Norge. Etter hvert kan ikke slektningene passe på dem, de blir definert som Enslige Mindreårige (EM) og flytter i mottak. Her blir de boende i over to år, fordi det arbeides med

oppsporing av foreldrene eller andre slektninger. Barna lærer seg norsk, blir integrert i barnehage og etter hvert skole og får mange norske venner. De bærer preg av å være de yngste på mottaket, og av å forholde seg til mange omsorgspersoner.

Asylsøkeres situasjon

Disse historiene viser at mange av barna og ungdommene har en bakgrunn preget av tap og traumatiske opplevelser før de kom til Norge, så vel fra hjemlandet som fra selve flukten. Dette er opplevelser både fra hjemlandet og fra flukten. I sin bok «Drageløperen» gir Khaled Hosseini en god beskrivelse av en gutts flukt fra Afghanistan sammen med sin far (Hosseini, 2006). Undersøkelser viser at flertallet av flyktninger ikke får langvarige psykiske skader som et resultat av disse opplevelsene (Dybdahl, Christie og Eid, 2007). Det er likevel grunn til å være oppmerksom på de alvorlige opplevelsene enslig mindreårige asylsøkere har bak seg når de kommer til Norge. Ikke minst er det viktig å legge til rette for at de i Norge blir møtt på en måte som forebygger ny traumatisering. I møte med enslige mindreårige asylsøkere er det viktig å huske at det å være i en asylsøkersituasjon i seg selv er traumatiserende. Jo lengre ventetiden og usikkerheten er, jo mer traumatiserende kan situasjonen oppleves. Men enslige mindreårige asylsøkere på mottak er altså ikke nødvendigvis i en posttraumatisk situasjon. Ventesituasjonen i mottak er ofte preget av mangel på mestring, mening og nettverk. Uklart tidsaspekt og usikkerhet knyttet til fremtiden gjør det vanskelig å starte prosesser og knytte relasjoner. De lever på mange måter i en situasjon der de opplever at livet er satt på vent. Traumatiserende opplevelser før og under flukten er altså bare en del av de enslige mindreårige asylsøkernes liv. Hvordan de blir møtt i Norge, er av stor betydning for deres psykiske helse. En studie fra Sverige viser at situasjonen i vertslandet spiller en like stor rolle som, eller større enn, eksponeringen for krigshandlinger (Almquist og Broberg, 1999 referert i Dybdahl, Christie og Eid, 2007). Det er mer psykiske lidelser blant denne gruppen enn blant barn og ungdom som kommer med foreldre.

Når man snakker om behandling av reaksjoner på traumatiske opplevelser, er det vanlig å snakke om fasedelt behandling (Nijenhuis, 2004). I fase 1 legges vekten på symptomreduksjon og stabilisering av daglig fungering og affektregulering. I fase 2 gir man behandling av traumatiske minner, mens fokus i fase 3 rettes mot integrasjon og rehabilitering. Omsorgsarbeid på mottak, omsorgssentre under barnevernet, eller den første tiden i et fosterhjem for den saks skyld, bør rettes mot stabilisering av daglig fungering og affektregulering. I tillegg til å bidra til at barna og ungdommene finner seg til rette i Norge, er dette den mest effektive tilnærmingen til de traumatiske opplevelsene de har med seg.

All utvikling må organiseres, og alt arbeid må teoriforankres

Asylmottak er et midlertidig stoppested for barna og ungdommene som bor der. Derfor blir også skole, organisert fritid og andre aktiviteter og vennskap midlertidige i denne perioden. Dette vet barna og ungdommene selv, og det vet de voksne og jevnaldrende som møter dem. Asylsøkersituasjonen er en ventetid. Flukten er avsluttet, bosetting ikke begynt. Det store spørsmålet er om man blir sendt hjem igjen, eller om man får bli. Likevel er det viktig å huske at oppholdet på mottak, det å være i en asylsøkersituasjon, er en viktig del av barnas og ungdommenes liv. Man kan ikke ta pauser fra sitt eget liv. Barn og ungdom tar ikke pauser fra sin egen utvikling. Det er derfor viktig at asylsøkerperioden gjøres så kort som mulig, og ikke minst at man gjør det man kan for å legge til rette for barns og unges utvikling også i denne perioden. Det å legge til rette for utvikling er ikke noe som skjer av seg selv – det må organiseres (Bengtson, 2000). Forutsetningene for å kunne organisere tilbudene til enslige mindreårige asylsøkere på en utviklingsfremmende måte er kunnskap om målgruppen og forståelse av hva dette gjør med barn og ungdom. Denne kunnskapen må være basert på relevant teori. Ut fra det må man utvikle passende metoder.

Tilknytning og utviklingsstøtte

Vanligvis er barnets og ungdommens tilknyt-

ningspersoner sentrale som basis for hans eller hennes utforskning og utvikling. Tilknytning er en biologisk betinget atferd som innebærer at barnet søker en eller to foretrukne personer (som regel foreldrene) som kan gi det omsorg, trygghet og tilhørighet (Smith, 2002). På grunnlag av dette dannes det et følelsesmessig bånd til foreldrene som er enestående, og som vil være nedfelt i barnets indre verden som et følelsesminne fra kontakten allerede det første leveåret. Dette minnet gjenspeiles i senere samspill og forhold til andre. Barn bruker tilknytningspersonen som en trygg base for senere utforskning av verden. Denne tilknytningen er også sentral i ungdoms løsrivelse og arbeid med å bli selvstendig og autonom (Bengtson, 2007). Trygghet og tilhørighet er altså viktig for barns og ungdoms utvikling.

Barn og ungdom som kommer som enslige asylsøkere til Norge, kommer nettopp uten denne tilknytningspersonen eller betydningsfulle andre voksne. De blir plassert i mottak hvor de skal være en kort stund. I denne perioden er det uklart både for dem og for de voksne i mottaket hvor de skal etter oppholdet. Får de opphold i Norge, eller skal de til hjemlandet? Eller til et annet land der foreldrene bor eller de har slektninger? Hvis de får bli i Norge, hvor skal de da bo? Barnet eller ungdommen kan ikke selv fritt velge hvor de skal bosettes. Hvordan skal de bo? I fosterhjem eller bofelleskap? På institusjon? I denne usikre perioden må de voksne på mottaket eller omsorgssenteret også fylle funksjonen som betydningsfulle voksne, for barn og ungdom som de ikke kan språket til. I denne situasjonen er en forståelse av hva utviklingsstøttende omsorg kan være, et viktig hjelpemiddel for de voksne når det gjelder å legge til rette for barnas og ungdommenes utvikling.

Utviklingsstøtte er at voksne hjelper barn og ungdom til å konsentrere seg om sine erfaringer og opplevelser, samtidig som de voksne gir disse erfaringene retning ut fra den voksnes perspektiv på barnets situasjon (Øvreeide, 1995). Dette innebærer at de voksne har en viktig oppgave i å gi mening til det som skjer, slik at barna og ungdommene får en oversikt over og forståelse av sin egen virkelighet som gjør det mulig for dem å bear-

beide sine egne sosiale livsbetingelser (Haavind, 1987). Men det er ikke tilstrekkelig å gjøre erfaringene forståelige og meningsfulle. De voksne må også gi dem retning. Et illustrerende eksempel på dette er de voksnes forståelse av at det aktuelle barnet eller ungdommen har med seg erfaringer som vil kunne være nyttige fremover og gjøre dem rustet for livet, fremfor erfaringer som har gjort dem til et offer for en vanskelig livssituasjon de er satt i av foreldrene eller andre. Utviklingsstøtte innebærer altså at de voksne forstår og tolker barnet eller ungdommen og hennes eller hans tanker og følelser og gir dem retning. Ved at de voksne attribuerer til barnets eller ungdommens tilstand, utvikles hennes eller hans evne til å reflektere over seg selv og dermed oppfatningen av hvem hun eller han er – hennes eller hans identitet.

Det har betydning hvilke relasjoner barnet har til voksne og andre i mottaket

Det er altså viktig at barn og ungdom i en asylsøkersituasjon treffer mennesker som er opptatt av dem, som viser at de bryr seg, og som gir dem det vi kan kalle utviklingsstøttende omsorg. Som ethvert annet møte består også møtene mellom de voksne og barna eller ungdommene på mottak, omsorgsenhet, på skolen og andre steder, både av relasjon og struktur. Møter mellom mennesker skjer alltid innenfor en ramme. Og denne rammen er avgjørende for hvordan møtene blir og hvorvidt de blir utviklingsstøttende. Rammen er den miljøterapeutiske grunnstrukturen, som må

ivareta trygghet og tilsyn i møte med de unge (Christensen, 1996). De skal lære norsk, de må sikres skolegang, kontakt med jevnaldrende og en meningsfylt fritid. Man må ta høyde for at de ikke kan snakke et språk de voksne forstår, når de kommer. Bruk av tolk er nødvendig i møte med denne gruppen. Men tolk vil ikke være tilgjengelig tju-fire timer i døgnet. Likevel er de voksne nødt til å snakke med barna eller ungdommene. Og ikke minst er det viktig at vi gir dem muligheter til å jobbe med det som er vanskelig for dem, og at vi tåler at de gjør det. Mange har mer eller mindre alvorlige traumer i sin historie. Alle lever de i en situasjon som er potensielt traumatiserende i seg selv. Det er også rimelig å anta at de fleste bærer på en sorg over å være alene i et fremmed land. Vi må altså organisere en struktur som kan romme denne sorgen.

Relasjoner til andre personer kan ha stor betydning senere i livet – uavhengig av varighet. Barna og ungdommene kan skape indre bilder av gode relasjoner, som kan ha betydning når de senere skal danne sine nære relasjoner.

Mest mulig forutsigbarhet og oversikt over egen tilværelse

Gjennom å etablere en god miljøterapeutisk grunnstruktur bidrar man også til å gi barna og ungdommene størst mulig forutsigbarhet og oversikt over sin egen tilværelse her og nå. Når livet er så uforutsigbart, når de ikke vet hva som skjer om en uke, en måned, ett år, er det desto viktigere at dagen i dag er forutsigbar. En klar og oversiktlig

struktur på dagen og på skoledagen blir kanskje viktigere for disse barna og ungdommene enn for andre.

Også i samtaler med dem kan man bidra til forutsigbarhet og oversikt. I all usikkerheten er det viktig at vi bidrar til å forankre barna og ungdommene i det vi vet skal skje. Selv om vi ikke vet hva fremtiden vil bringe, hva utgangen av deres asylsøknad blir, er det viktig at vi kjenner til saksbehandlingen og formidler det.

Fortid, nåtid og fremtid

Det er viktig å huske at også enslige mindreårige asylsøkere har en fortid, en nåtid og en fremtid. De har levd et liv før de kom til Norge, og de skal fortsette å leve livet sitt også etter at de har fått svar på asylsøknaden, uansett om de får opphold eller avslag. Noen asylsøkere presenterer en historie som de håper skal bidra til at de får opphold i Norge. Det kan være en historie de er blitt bedt om å fortelle av foreldrene sine. Det kan også være at livet deres inneholder opplevelser om vold og overgrep som de ikke ønsker å snakke om. I denne situasjonen kan de voksne få en følelse av at det barnet eller ungdommen forteller, ikke stemmer. De kan til og med oppleve at barnet eller ungdommen forteller at foreldrene er drept i krig i hjemlandet, for så å få mistanke om at de snakker med dem på mobil om kvelden. I denne situasjonen er det lett å bli opptatt av hva som er sannheten. Vi blir etterforskere i stedet for gode samtalepartnere for barnet eller ungdommen. Det er viktig at vi kan snakke med barnet, om ikke om sannheten i deres historie, så om den opplevelsen de har og presenterer for oss. Vi kan også snakke om temaer som berører deres fremtid uavhengig av om de får opphold eller ikke. Hvilke drømmer har de? Har de drømmer om en gang å gifte seg? Ønsker de seg barn? På denne måten bidrar vi til å skape en sammenheng i livet deres. Opplevelse av mening og sammenheng i livet (sense of coherence) er en viktig resilient faktor. Resiliens er en gruppe fenomener som er karakterisert ved positivt utfall på tross av alvorlige trusler mot tilpasning og utvikling. Brukt om mennesker er resiliens en betegnelse på at de har vært utsatt for en

markant belastning i livet sitt, men synes å komme tilbake til utgangspunktet uten men (Waaktaar og Christie, 2000).

En samtale om fortid kan f.eks. være en kommentar som «jeg tenker slektningene dine ville vært stolte om de hadde sett deg nå». Dette kan la seg gjøre selv om vi ikke kjenner historien deres, men viser at vi er klar over betydningen av fortid og tidligere relasjoner til familie.

Støtte evnen til symbolisering

Studier viser at de som opprettholder evnen til symbolisering og kreativitet, har muligheter til å mestre stress og kriser bedre. Alt som kan stimulere til dette, vil kunne være en hjelp for ungdommene/barna. Når det gjelder barn, er det nødvendig at det tilrettelegges for lek og fri utfoldelse, der egen fantasi og kreativitet kan komme til uttrykk. Muligheter til aktiviteter som tegning, maling, dans, musikk og idrett med mer vil kunne stimulere til egen evne til symbolisering.

Lære norsk språk og levesett

De fleste som er definert som enslige mindreårige asylsøkere, får opphold i Norge. Det er derfor viktig at tiden i mottak kan brukes til å lære mest mulig om det de seinere vil få bruk for som deltakere i det norske samfunnet. Det dreier seg om å lære det norske språket og å bli kjent med norsk levesett, skikk og bruk.

Få mulighet til å utvikle seg som vanlig ungdom

Ungdomstiden er den tiden da personer skal finne ut av seg selv, kunne ta avstand fra autoritetene de er omgitt av, og finne sitt eget ståsted. Dette blir vanskelig for enslige mindreårige asylsøkere, da de voksne som tidligere har vært viktige, ikke er til stede. I tillegg er de i et land som representerer noe helt annet når det gjelder forhold som samfunnsstruktur, kultur og religion. Voksne i mottak har en utfordrende rolle, ved å tåle konflikter, være grensesettende og gå inn i samtaletemaer knyttet til det å bli selvstendig.

Fra hjelpeløshet til aktivitet

En mestrende faktor for personer i krise er å få en

følelse av å kunne gjøre noe med sin livssituasjon. Aktivitet, både fysisk og psykisk, er positivt i seg selv, og kan motvirke en følelse av avmakt og hjelpeløshet. På mottak for enslige mindreårige asylsøkere er det viktig å ha fokus på aktivitet som noe som ligger til grunn for planleggingen av driften. Dette gjelder transittmottak så vel som mottak der barna og ungdommene bor over lengre tid. Det er en målsetting å unngå en hverdag preget av lediggang.

Skolen som arena.

Skolen er en viktig arena for læring og sosialisering. Mange av de enslige mindreårige flyktningene kommer til Norge med «bestilling» om å ta utdanning for så å kunne forsørge familien i hjemlandet. Mange er derfor svært interesserte i læring og skole. Skoletilbudet til enslige mindreårige er svært ulikt rundt i Norge. Mange barn sitter store deler av skoledagen uten å forstå noe av det som foregår. Mange utviser en utrolig tålmodighet, og opprettholder søken etter læring under vanskelige omstendigheter. Andre igjen uteblir fra skolen, og vi ser ofte en mangelfull oppfølging fra pedagogisk-psykologisk tjeneste.

Avsluttende kommentarer

Enslige mindreårige asylsøkere er en heterogen gruppe, med svært ulike historier og ulike behov for oppfølging. Vi har erfart at en ensidig beskrivelse av dem som traumatiserte ofre ikke er utviklingsfremmende. De viser selv et sterkt ønske om å fremstå som mestrende, og det er viktig å møte dem på en slik måte at de kan beholde sin følelse av verdighet. Noen er traumatiserte og strever med vonde minner, og de trenger oppfølging i forhold til dette. Fase 1 i traumebehandling, med fokus på stabilisering av hverdagen og affektregulering, vil etter vår erfaring være den mest nyttige måten å nærme seg barna/ungdommene på. Fokus på de traumatiske minnene vil det for mange være mer hensiktsmessig å ha etter at de har fått bosetning og vet mer om fremtiden.

En utviklingsstøttende miljøterapi, med tilgjengelighet av engasjerte voksne samt mulighet for godt samspill med jevnaldrende, vil kunne støtte opp om en god prosess. De er først og fremst barn og

ungdom i en vanskelig livssituasjon. Et overordnet mål er å tilstrebe at tiden «på vent» blir kortest mulig.

Litteratur

- Bengtson, M. (2000). En oppgave – ulike roller: Hvordan legge til rette for utviklende møter på en miljøterapeutisk institusjon. I: Kornerup, H. (red.). *Børn på behandlingshjem år 2000. En artikkelssamling om anvendt miljøterapi*. Lejre: Forlaget Perikon.
- Bengtson, M. (2007). Ungdommens prosjekt. I: Haavind, H. og Øvreeide, H. (red.). *Barn og unge i psykoterapi. Bind 1. Samspill og utviklingsforståelse*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Christensen, J.S. (1996). Den miljøterapeutiske grundstruktur – et psykodynamisk perspektiv. I: Larsen, E. (red.) *Miljøterapeutiske temaer*. Oslo: Skandinavisk Institutt for Ressursutvikling.
- DSM IV, Diagnostic Criteria. America Psychiatric Association,
- Dybdahl, R., Christie, C.J. og Eid, J. (2007). Psykososialt arbeid med barn og familier som er asylsøkere og flyktinger i Norge. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 3, 1300–1308.
- Hosseini, Khaled (2006). *Drageløperen*. Oslo: Schibsted Forlagene AS
- Haavind, H. (1987). *Liten og stor. Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (2005). Fakta om enslig mindreårige asylsøkere. imdi.no
- Neumayer, S.M., Skreslett, A., Borchgrevink, M.C., Gravråkmø, S. mfl. (2006). *Psykososialt arbeid med flyktingebarn. Introduksjon og fagveileder*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS)
- Nijenhuis, E. (2004). Running head: Treatment and trauma-related phobias. Paper utlevert på forelesning i august 2004.
- Smith, L. (2002). Tilknytning og barns utvikling. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Utlendingsdirektoratet, 2006: *Tall og fakta 2006*.
- Waaktaar, T. og Christie, H.J. (2000). *Styrk sterke sider*. Oslo: Kommuneforlaget
- Øvreeide, H. (1995). *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i barnevernssituasjoner*. Oslo: Høyskoleforlaget

«DET Å VÆRE I EN ASYLSØKERSITUASJON, ER EN VIKTIG DEL AV BARNAS OG UNGDOMMENES LIV. MAN KAN IKKE TA PAUSER FRA SITT EGET LIV. BARN OG UNGSOM TAR IKKE PAUSER FRA SIN EGEN UTVIKLING»

KARIN HARSLØF HJELDE *Researcher, Norwegian Centre for Minority Health Research / NAKMI, Ullevål University Hospital; Dr. philos 2004, Institute for Psychiatry, University of Oslo; Magister in Social Anthropology 1989, University of Oslo; MSc in Medical Demography 1990, University of London. Psycho-Social Centre for Refugees, University of Oslo 1991-2004.*
 karinh.hjelde@nakmi.no

CLAIRE MOCK-MUÑOZ DE LUNA *Project worker, Norwegian Centre for Minority Health Research / NAKMI, Ullevål University Hospital; M.Sc. EU Politics and Economics 2000, University of Bath, UK; BA in Political Science, 1999, University of North Carolina-Chapel Hill, USA. Sr. Practitioner-Refugees, DOST: Children & Young People's Service, London, UK 2003-2007. Claire.mock@nakmi.no*

Care and Education: Separated Refugee Children and Young People in London and Oslo Compared

Artikkelen undersøker og sammenligner enslige mindrerårige og unge flyktnings livsbetingelser og mestringsmuligheter i eksil i Storbritannia og Norge – med utgangspunkt i de unge flyktingenes eget perspektiv. Vi gjennomgår først kort de ulike mottaks- og bosettingssystemene henholdsvis i London og Oslo og undersøker hvordan de fungerer i praksis. Deretter blir de unge flyktingenes forståelse av sine egne behov presentert, sett i lys av deres ulike livsbetingelser. Til slutt vil vi sammenligne i hvilken grad og på hvilken måte de ulike mottaks- og bosettingssystemene kan sies å møte de enslige mindreårige og unge flyktnings uttrykte behov.

Introduction

This article explores and compares the life conditions in exile and the sources of empowerment of separated refugee children and young people in the UK and Norway. The aim of the article is to examine the ways in which and the extent to which different national systems for receiving separated asylum seeking children fulfil their expressed needs in the respective receiving countries. This aim builds on the assumption that different national legislations and receiving systems

may – or may not – meet the physical and emotional needs of separated children in dissimilar manners, and thus contribute in different ways to the enhancement or impediment of the young peoples' ability to use their own resources.

'Separated children' is a term commonly used to describe children who are "...outside their country of origin and separated from their parents or legal or customary carers" (Crawley et al., 2004: 5). Other concepts commonly used in categorising

children separated from parents and home are e.g. “unaccompanied minors” “refugee children”, “abandoned children” and “homeless children” (Ressler et al., 1988; Panter-Brick, 2000). These concepts have in common that they link the child’s special life situation to the relationship between the child, the parents and the society, but without stating how this situation has evolved and who was separated from whom (Hjelde 2004). Here, we choose to use the term ‘separated refugee children and young persons’ to refer to minors and young people who have applied for asylum, or have permission to stay on humanitarian grounds, as well as children who are victims of trafficking for the purposes of exploitation. We apply this term because it recognises “*that children separated from their parents suffer physically, socially and*

“CAN YOU JUST TREAT US AS YOUR OWN?”

boy, 16

psychologically as a result of being deprived of the care and protection of parents or other primary carer(s)” (Crawley et al., 2004:5). Thus, with Crawley (2006), we see separated children as children first and foremost, and therefore entitled to international protection, and only as migrants second.

Separated refugee children are in a vulnerable life situation and face many challenges and responsibilities as they attempt to adjust to life in a new country, i.e. their asylum claim, language, accommodation, education, health, budgeting, self-care, rebuilding a support network and accessing Social Services support (Ayotte & Williamson, 2001). Many separated children arrive in their country of destination in a state of shock and confusion;

many have experienced trauma as a result of having lived through violent conflict (Bhabha, 2004; Stæhr et al., 2000; McCallin, 1996). Some children have witnessed the killing of family members, some have been victims of rape and sexual violence, and/or have been trafficked for the purposes of labour or sexual exploitation, some are HIV+, while others have been forced to join militias as child soldiers. The majority of the separated children are open about worries they have for their physical health, and ask for help to receive medical treatment for anything from eg. head or stomach aches, to complications caused by FGM (female genital mutilation), tuberculosis and HIV. Information about being victims of trafficking or traumatic experiences of abuse, war and organised violence is less talked about, or even silenced (Hjelde, 2004). Therefore, resettling and caring for separated refugee children is a complex and demanding task and poses a challenge to the receiving systems.

International and national solid legal frameworks are in place to protect the best interest of children, and basic physical and financial needs of separated refugee children are usually met by the relevant government authorities both in the UK and in Norway. However, the level and quality of care they receive in each country is inconsistent and depends upon a number of factors, including the political climate towards asylum seekers, and the resources and competence of the professionals they come into contact with. As a result, many of these children may not have appropriate and long-term guidance of a responsible adult, or even sufficient financial support, and they often find themselves carrying the burdens of both past and present alone (Deveci & Mock-Muñoz de Luna, 2005).

Below, after first presenting the perspectives and methods that are used in this article, we will examine the receiving systems for separated refugee children and young people in London and Oslo, respectively, and explore how the frameworks apply in practice. Subsequently, we will examine the young people’s own understanding of their

needs, given these receiving systems. Finally, the extent to which these systems succeed in meeting the young separated refugees’ needs will be explored and compared.

Perpectives and methods

Starting from the perspective that separated refugee children are children first, and migrants second (Crawley, 2006), this article looks at the life situation of the separated children in London and Oslo respectively from an interaction or ecological model perspective (Hjelde, 2004; Rutter, 2006). This means that instead of focusing only on the separated children as such, the article will focus on the interaction between the separated children and young people, on the one hand, and the national systems of legislation and local systems of care giving in the respective receiving countries, on the other. Thus, the separated young people’s life situation and ability to cope and adapt are understood to take place and be experienced in social interaction with their environment, especially that part of the environment which has direct power to influence their lives. The interaction between these two parties is grossly asymmetric and will be seen here from the user perspective, i.e. the perspective of the separated children and young persons in London and Oslo respectively.

In addition, this article will avoid trauma discourse and instead will view the separated children and young people as active agents in their own lives, with resources and strengths, while also taking into account the extraordinary and diverse life events that many of these young people have experienced. This perspective is also empirically grounded, as, in both areas of field work in London and Oslo, we found that the young people themselves wanted to focus on possibilities, being active participants in decisions that affect them, and on building a future, rather than on traumas, stress and problems. Also, both the voluntary sector organisation in London and the municipal department in Oslo based their work on the value

and aim of empowerment of the separated refugee children and young people.

Methods

The UK perspective in this article is informed by a combination of interviews and focus groups, conducted by Mock-Muñoz de Luna with separated children and young people aged between 14 and 19. In addition, it is informed by her experience and observations during the seven years she worked in front-line capacity with asylum seeking and migrant children in both the UK and the US. Two focus groups and six individual interviews were conducted in London over six days between September 2006 and May 2007. Each focus group consisted of four young people. In total, 11 young men and 3 young girls participated. Most of them had applied for asylum and were either waiting for a decision, or had been refused asylum and were facing potential deportation at any given time. Their countries of origin were Afghanistan, Democratic Republic of Congo (DRC), Guinea, Iraq, Lithuania, Nigeria, Senegal, Somalia, and Ukraine. The participants were all invited through their connection to DOST: Children & Young People’s Service, a community based independent charity in East London that promotes the emotional and physical well-being of vulnerable children, in particular separated refugee children and disadvantaged local children. The charity draws on Grotberg’s resilience model (Grotberg, 1995) to promote good mental health by providing education, play, advice and advocacy within a child-centred therapeutic framework. Many of the young people in the focus groups had previously had extensive contact with Mock-Muñoz de Luna who worked at this charity for about four years.

In Norway, the field work took place between 1997 – 1999 at the Refugee Office, a municipal institution responsible for resettlement and care of separated minor refugees in Oslo. This office was a department in the municipal child welfare system in Oslo.¹ The ethnographic methods included participant observation, reading the child

¹ Oslo kommune, Barne- og familieetaten, Avdeling for byomfattende barnevern, Flyktningekontoret. The Refugee Office was closed in 2006 and the child welfare work with these children transferred to the city districts.

welfare files and running focus groups. The 130 young separated refugees who formed the sample in the study, had all been given permission to stay in Norway on humanitarian grounds, i.e. with limited legal rights and the obligation to re-apply for permission to stay at certain intervals. Out of these 130, 14 separated young people participated in the focus groups, which were conducted every 2-4 weeks, two hours each, by Hjelde. The participants were ten boys and four girls aged between 15 and 22 and their countries of origin were Somalia, Eritrea/Ethiopia, Nigeria and Sri Lanka. The three groups almost formed themselves with four boys and four girls in one group, and three boys in each of the other two groups.

This gender representation, found in both London and Oslo – and in the focus groups – appropriately reflects the fact that the majority of separated refugee children and young people arriving in the UK and Norway are boys and young men.

In both areas of field work the authors remained conscious of the ethical implications of conducting research with minors in an especially

vulnerable situation. We followed the general ethical guidelines based on the Royal College of Paediatrics and Child Health instructions on conducting research involving children (Thomas & Byford, 2003). In Oslo, the appointed legal guardian of all minor participants in the focus groups were informed and gave their consent; in addition all the participants had expressed the wish to participate and gave their own consent. However, in London there is no “legal guardian system” and therefore there were no adults with parental responsibility over the child to give consent. As 16 and 17 year olds, we judged the young people to be “Gillick competent” to exercise their will in participating in the research without seeking formal consent from an adult (UK Department of Health website, Accessed: 5/06/07).²

The two fields studied differ in a number of ways. A major difference lies in the conditions of the young peoples’ asylum status. In London, the separated children and young people either were waiting for, or had temporary permission to stay in the UK, until their 18th birthday, at which time they would have to apply for an extension to their

permission to stay. Some had already turned 18 and were waiting for a deportation order. In Oslo, the children had spent a period of time in a reception centre, had been granted (temporary) permission to stay on humanitarian grounds, and were in the process of resettlement in the community. While conducting field work we encountered additional differing circumstances affecting the life situation of the children and young people. These differences are outlined in more detail in the next section about the respective receiving systems for separated minor refugees in the UK and Norway.

The receiving systems for separated refugee children

Conditions and Entitlements for Separated Refugee Children in London

The UK has double standards with regard to the welfare of children who are British nationals and children who are subject to immigration controls. A reservation to the United Nations Convention on the Rights of the Child (CRC), states that the UK reserves the right to apply the CRC as “it may deem necessary” with regard to asylum seeking children (Crawley, 2006). Domestic key legislation and policy guidelines provide a solid child protection framework. However, the reservation allows for the application of a different set of standards, where a child’s immigration status is emphasised rather than the fact that they are children.

The new asylum model (NAM) that took effect in April 2007, exemplifies this attitude well: it seeks to speed up and “improve” the asylum decision-making process, dispersing the children to local authorities throughout Britain, including to areas that may not be prepared to meet the needs of separated refugee children. This may, among other things, make it very difficult for the child’s lawyer to maintain regular contact and make a strong case.

Most separated children who arrive in the UK are granted temporary permission to stay until their 18th birthday, at which point they can apply for an extension to their permission to stay. Very few

are granted Refugee status, which was recently changed from signifying permission to stay indefinitely, to only five years permission. At 18, the aim is to deport separated children with a failed asylum claim, meaning that all appeals will have been exhausted by then, and they will become undocumented ‘overstayers’ who lose all entitlements and support from the local authorities. At this point, most young people face detention and eventual deportation (Mock-Muñoz de Luna, 2006).

Upon arrival in the UK, children under 16 years-old are placed with foster carers, while those over 16, with supposedly sufficient life skills, live in semi-independent houses with several other young people, and weekly “pop in” supervision from an adult. Due to the large number of separated children, it is almost impossible to secure same religion and ethnicity placements. Lack of proper needs assessments of separated minors, when moving away from the continuous support and care of a foster carer, often leads to vulnerable over-16 year-olds becoming more isolated.

Instead of a legal guardian, every child in theory has a social worker, and receives a weekly stipend of between £ 27 – 46 to cover all living expenses. This amount is often not sufficient. In addition many of the young people feel obliged to send money to relatives who were left behind, or try to save money for future emergencies. Young people also sometimes experience the interruption of payments, resulting in periods of serious disruption and hardship. This hardship becomes worse when the young people turn 18; their asylum status is once again in question; and, unless they continue in full-time education, much of the support they received previously comes to an end.

Every local government has the obligation to provide schooling for all children up until the age of 16, and children continue to have the right to some form of free, mainstream education until their 19th birthday. Many children and young people however, are put on waiting lists when there are not enough school places available, and

² In the UK, under 18 year-olds need consent from someone with parental responsibility in a number of situations, e.g. to participate in research, receive medical treatment, and attend school field trips. This poses a problem for separated refugee children with nobody with parental responsibility to sign consent, not even their allocated social worker. Consequently, 16 and 17 year-olds may be deemed “Gillick competent” i.e. possessing sufficient understanding and intelligence to enable him/her to understand fully what is proposed and to sign their own consent. The standard was developed subsequent to a House of Lords ruling in 1985. (From www.yourrights.org.uk)

A joint response by major refugee agencies (e.g. Refugee Council, Refugee Action) to the government’s plans for separated children, condemns the changes in asylum policy and restructuring of services for failing to prioritise the best interest of children. They state that, under new legislation, separated children will receive separate and unequal care and support to what vulnerable citizen children receive, and that their well-being and mental health will take second place (Refugee Council et al., 2007).

some schools don't accept asylum seeking children as they fear it may affect the ranking of the school (Rutter, 2006). Some of these children are placed into separate education projects, with a limited and basic curriculum.

Conditions and entitlements for separated refugee minors in Oslo

The main legal framework for resettlement and care of separated refugee minors in Norway is the Immigration Law, the Child Law and the Childcare Act. The United Nations Convention on the Rights of the Child (CRC) has been turned into Norwegian law, especially through the Child Law. Therefore, in principle all children in Norway have the same rights, no matter their status. However, Save the Children in Norway have repeatedly pointed to differences between the care given to Norwegian children without adequate care from their parents, and asylum seeking separated children staying in asylum reception centers. Also, a new report comparing the conditions for asylum seekers in EU and Norway, found that asylum seeker children between the ages of 16 and 18 are not entitled to mainstream schooling in Norway, in contrast to the EU (Brekke & Vevstad, 2007). Thus, also in Norway there are some double standards.

In Oslo, as mentioned, the separated minor refugees, who had been granted permission to stay in Norway for humanitarian reasons, and thus have permission to move from an asylum reception center to Oslo, were resettled by a municipal department, the Refugee Office. This office was a department within the municipal Child Welfare System in Oslo and staffed by social workers and child welfare workers. The office was responsible for the resettlement and care of each of the young persons, working in "the best interest of the child". The policy was to resettle most of the children with extended family or kin, as a private placement in their home in Oslo, as opposed to foster care. The children that could not, or should/would not, live with kin – and were deemed to possess sufficient life skills – were placed in communal homes (*bofellesskap*) in ordinary municipal apart-

ments together with an adult and 1-2 other youngsters, all of the same ethnicity and sex. Children under 14 were placed with a foster family of the same ethnicity as the child.

At the Refugee Office, every child was allocated a social worker, and received a monthly allowance of NOK 3000 to cover food and all other expenses, such as transport. The expressed aim of all the Refugee Office's work with these young people was integration into the Norwegian society and culture. The values guiding the work to obtain this aim were: integration through maintaining cultural distinctiveness, the importance of having contact with family and kin, and of learning to master – in short: culture, kin and competence (*kultur, slekt og mestring*) (Hjelde & Stenerud, 1999). The Refugee Office had no explicit programme for psychosocial support of the children. The aim and the values, i.e. helping them to integrate, to keep contact with own kin and the empowerment to master (*mestre*) life in exile in Norway, were thought to have a positive psychosocial effect in itself.

Schooling was not the responsibility of the Refugee Office, but always took place in the local, municipal primary school close to where the separated child lived, and each child was put into a class with pupils of the same age – all in accordance with the Norwegian School Law. The exception in Oslo was, as mentioned, children of 16 years or older, who were offered primary schooling separately, in a school for adult immigrants.

Separated young refugees' sources of empowerment

Empowerment, in the context of children and challenging life situations, refers to a process of enabling and increasing coping strategies, sense of responsibility, and agency (the capacity to act or exert power), so that individuals can improve their life situations no matter what the conditions are around them (Gutierrez, 1994). When children are able to draw on their external supports, personal strengths, and interpersonal skills, they are more likely to rebuild and access their resi-

lience (Grotberg, 1995). Kohli & Mather (2003), in their article on the promotion of psychosocial well being of separated refugee children, stress that most separated children and young people experience powerlessness and frustration as their life situations seem entirely determined by outside forces. In the worst of cases this can lead to apathy, hopelessness and depression. When adults entrusted with the care of separated children and young people are able to listen and consider the child's needs, they allow them to tap into their sources of empowerment, and thus regain some agency over their lives and the decisions they make (Kohli & Mather, 2003).

The focus group discussions and interviews with separated children and young people in the UK and Norway revealed that, while they each have their unique backgrounds and experiences, and are coping with life situations and challenges in two different settings and receiving systems, they express similar needs. Fulfilling these needs would help them to tap into their sources of empowerment. Below, we will present in more detail what the children and young people in London and Oslo told us they needed.

Experiences in London

Within the described framework of an increasingly unwelcoming receiving system and challenging life situations, many separated young people in London show remarkable resilience and determination: they want to focus on the present, try to build a future, and leave behind what they experienced before and during migration. In the interviews and focus groups the separated children and young people clearly express what they need in order to feel empowered and be able to cope with life in exile in the UK: the presence of someone who cares for them; being able to access adequate education; and being seen as an ordinary young person, rather than being labeled or categorized.

"Somebody who cares about me"

The absence of a legal guardian, or an adult with responsibility over the young people, is an issue that often came up in the discussions of the young

people. They talked about the need for the presence of somebody who could give them advice with the day-to-day challenges of being a teenager. To answer the question of what they wished 'somebody who cares' would help them with, young people were asked to imagine they were sitting around a table with all the adults who were meant to support them. If there was no possibility of negative consequences for speaking their mind, what would they say? Their answers reflected the need for emotional and practical support, especially:

"Can you just treat us as your own?" (boy,16)

"All the things that you need, you are just asking for love and respect. That's all. It's not about 'I want nice cloths, I want food!' It's about how do you feel, that's the most important." (girl,15)

"The most important thing for me is to feel that someone cares about me, and I can go towards that person, and say 'listen, this is what is happening to me.' And they could give me good advice and I could trust them and they would trust me." (girl, 14)

One boy expressed the recognition that in order to reach his potential as a member of society, he needed a degree of support and the adequate tools.

"I think the question that I would ask them, would be: 'are you giving us the right stuff to contribute to this country?' They could answer that themselves." (boy,18)

Upon arrival to the UK, he was placed with a foster carer who, according to him and other young people who lived with this carer, treated his foster children like members of his family, disciplining like a parent, arguing, negotiating, and caring. These are the tools this boy and others mentioned as important to "staying out of trouble, help you keep good company, and to get an education". Later in the focus group discussion he said, "good foster carers always say 'I'm tired of this! I can't go on'".

This statement seemed to reflect the young person's appreciation for the hard work and dedication of some carers towards the children they support.

“Education”

The children and young people who participated in the focus groups in London were all preoccupied with the wish to attain an education, and the constant obstacles they met that prevented them from being normal students. They spoke a lot about the day-to-day challenges such as not knowing whether they would be allowed to complete their education, or whether they would be detained and deported. This uncertainty was, according to all the young people a great source of stress that often prevented them from ‘properly focusing.’

“MY FAMILY WANTED TO DECIDE EVERYTHING, GO TO THE MOSQUE, THE SCHOOL, EVERYTHING. I SHOWED THEM RESPECT, THEY CONTINUED TO SAY LIKE THIS. IN THE END I JUST TOLD THEM THAT I DECIDE MYSELF”

boy, 20

Many young people know about and fear detention because they have heard the stories of others who were detained and then released, leading to even more anxiety and stress regarding their future (Mock-Muñoz de Luna, 2006).

“...I've got ‘leave to remain’ until like next year, 2008, until my 18th birthday. And that is like my first year of college, and that means that if I'm meant to leave this country, then I wouldn't be able to finish my studies in college, you know, so... That's something that I think about everyday, you know. How am I meant to do it? This is my life and this is what I want to be, and I'm not getting the chance to do it, I'm not given the chance to do it.(In homeland) you have to pay for your education, and there is nobody back

home that I can stay with. How would I pay for my education, if there's no place for me to sleep? No money, nobody who can pay for my education.” (boy,16)

They also said that often they had to attend appointments that were carelessly scheduled during school time, and that sometimes they did not receive their weekly stipend, meaning they didn't have enough money to pay for their transportation to school.

“...if you want to study, I think social services is not doing very well their job because for certain things that they should help you with, they set you back, and they put stress on top of what you already got. For example, sometimes they will cut your money, for silly reasons, you know what I mean, the money you have to live on. They will cut your buss pass money that you need to travel to college. So on top of that I don't know if tomorrow I will be sent back or not, I know that I'm having difficulties just simply to buy my food and my clothes, the very basic things.” (boy, 18)

“Being an ordinary young person”

The young people talked about wanting others to see them as normal people rather than fixate on the fact that they are asylum seekers. A common theme seemed to be that there were places, like a community project attended regularly by many of the separated children and disadvantaged local British children, where everyone felt safe to be themselves, and where, regardless of their difficult life situations and the diversity of backgrounds, they could be and feel like ordinary children and have fun.

“I like staying here (community project) because whenever you're upset or not upset, you can enjoy your life. When I'm upset, I'm coming here, you got people you can speak with, you got people you can enjoy your life with, like the other kids, you do a lot of things when you're here.” (girl,15)

During the discussions and interviews, the young people never referred to themselves as traumatized because of their past experiences, but they expressed a common need for understanding, sympathy and respect from others.

“I'm a normal person, even though I'm a different color, from a different culture, still I think every one wants happiness, to be in your own family, being comfortable. We didn't ask to have the kind of experience that I had before I came here. ...Some people treat you like you are nothing – you are just a refugee. But we still have our personality. It's just because we are not safe in our country that we are here. But we are trying our best to be people that are good. It's just that life is what it is, and it's not all the time pink.” (girl, 15)

This mature and critical statement by this young girl simultaneously reflects the wish to be seen as a normal person, the person she is and will be if she receives the appropriate support and care, and the need to put behind her the experiences that she had before coming to the UK.

Experiences in Oslo

The Norwegian national framework for resettling and caring for the separated refugee children, and the aims and the values guiding all work with these children in Oslo, form the context for the young peoples' understanding of their experiences in exile, and the extend to which they feel that their needs are met. The understanding among the separated young people, as expressed especially in the focus groups concerning their main needs, also in Oslo may be put in the same three categories as in London: “Someone who cares about me”, “education” and “being an ordinary young person”.

“Someone who cares about me”

All the young people separated from their parents, agreed that what they needed was an adult person who cared about them. They talked about an adult who would stand up for them, protect them, and whom they could trust. They wanted an adult who

would actually help them, listen to them and respect them. According to the young people, the nationality of this adult did not matter, but on a second thought, they believed that it would be easiest if he/she was of the same nationality and religion and spoke the same language:

“If they are Christians, it is a problem. The food can be a problem and you don't understand anything. I believed that I was going to live with a Norwegian family and I thought: ‘ how will I manage?’ I was afraid to lose my culture”. (boy,18)

In practice, most adults that the young people in Oslo could have this kind of contact with, would be their family or kin. The young people all agreed that “family is important”, meaning not only their nuclear family, but also their extended family and kin. At the same time they expressed that family is also “difficult” and for this reason separated children should not have to live with family and kin in all cases.

“Live with family if the family is nice (grei), not slave drivers, because then they can talk their own language. The children should have it good, get help and not be beaten”.(girl, 21)

“My family wanted to decide everything, go to the Mosque, the school, everything. I showed them respect, they continued to say like this. In the end I just told them that I decide myself”. (boy, 20)

This type of critical view of own family and kin, was not observable in participant observation, but was sometimes written in the files. The social workers, in their case notes, wrote about some children who complained about having to work too hard for the family they lived with, cook food, look after younger children, clean the house and the dishes. Mainly girls complained about this type of work, whereas some boys had to help for long hours in the small family business. Both the young girls and boys complained about the families being too controlling and strict when it came

to dressing, religious practice, seeing friends, etc.

One boy, who's brothers actually lived in Oslo, but who did not want to live with them, expressed greater closeness to his (Norwegian) guardian, being someone who cared about him: *"The only family I have here is my guardian, he helped me a lot"*. (boy 15)

A few other young people also saw their guardian as a person that – at least for some time or for a special purpose – had been someone who cared about them. However, often the (Norwegian) guardian was responsible for several other separated minor refugees, or the guardian chosen for the child was kin. The field work also revealed that the role of the legal guardian was unclear, e.g. the guardians often thought that they were only responsible for helping the child financially, or, if kin, they didn't understand all the responsibilities of the role. These experiences of the separated young people in Oslo show that family – and the guardian – was not always the same as "someone who cares about me". For the Refugee Office to meet this need, was therefore more complicated than e.g. resettling the children with family and kin, or to rely on a guardian.

"Education"

Without exception, and no matter how they were doing in school, the young people agreed that education was of utmost importance to them, to their future, and one of their main needs in exile. *"You must have an education, it is the key to life, it is the education that decides the place you will have in society"*. (boy, 18)

This view was supported not only by the Refugee Office, as mentioned, but also by the adults of the same ethnicity as the young refugees. They saw the separated children as lucky to get the schooling that war and other organised violence prevented them from having in their home country. In order for the Refugee Office to help the children with their schoolwork, a Training Centre was established where they could receive this kind of help, among many other activities for these young peo-

ple. Especially the over-16 years old used this possibility (tilbud) daily after school hours, and explained that what motivated them to come, was the help they could get to understand their homework in order to perform well in school.

"All the others [in class] understand right away. I write down and then I ask here and get an explanation". (boy, 17)

"I can do my homework and get help. I get lots of help. Maybe I misunderstand and they can help me". (boy, 18)

"If not, we will not do well in school. We want the same and better grades as the Norwegians". (girl, 19)

These statements from these separated young people, who all had been in Norway for more than three years, show both ambition to do well, and how poorly most of them were doing in school. A major problem was the Norwegian language. They all spoke Norwegian, but with the use of simple concepts and incorrect grammar. Worst was, as they expressed it, that they only had a limited understanding. In order not to appear dumb, or disrupt the teaching in class, they would normally not ask, but just guess what was said: *"It is awfully shameful when you guess wrong because you don't understand anything"*. (boy, 18)

Many would use the strategy to sit very still in class, so the teacher did not see them or ask them questions. The general situation for the separated young people in Oslo was that, in spite of their own wish for education, many were far behind their Norwegian peers in school and some dropped out. Those, relatively few, who did well in school, had attended normal schooling in their home country to the day they left and had only had a relatively short interruption before starting in school in Oslo. Most of the separated children had been on their way to Norway for some years without schooling, and some had never attended school.

"Being an ordinary young person"

The young people talked about how they used to feel and be seen as ordinary young persons in their homeland. In Norway, in exile, they also want to be seen, treated and participate as an ordinary young person. They want to forget that they are refugees, Tamil, Somalis, separated children etc., especially when they are with other young people.

The need to be like everyone else, is a need that the separated children and young people have in common with all other young people. However, both in school and other youth arenas, many had difficulties in participating in the social life, because of, among other reasons, their limited command of the Norwegian language, but also because of what teacher called a kind of 'apartheid', meaning that the immigrant children were seen to stand apart from the Norwegian children, e.g. in the school yard during recess. After school, however, many boys participated in organised sports activities, especially football but also others sports, where both "foreigners and Norwegians" participated, according to the young people. The girls were often more isolated after school hours, and had fewer possibilities for social life outside school, than the boys. The Refugee Office Training Centre was one arena, where all the separated young people could feel that they could be themselves among their peers, feel ordinary and enjoy themselves.

London and Oslo experiences compared

Looking at the conditions of the receiving systems for separated refugee minors seeking asylum in the UK and in Norway, there are several major differences and commonalities that impact directly or indirectly on the children and young peoples' ability to access their sources of empowerment. Among the differences are the use of reception centres in Norway, the UK's reservation to the UN CRC, a 'legal guardian' system in Norway, and the limited role of the independent charity sector in the resettlement of separated minor refugees in Norway. Among the commonalities are the separate education provision, especially for 16+ year-

olds, and the receiving system's recognition of the need for empowerment of separated young people. In comparing what the young people told us during our field work, as seen above, we found that despite the different reception systems, geographical settings, and inherent diversity of backgrounds, these young people shared similar experiences, challenges and life situations in exile. They also shared an expressed set of needs that, if met, could help them to better access their sources of empowerment. Below we will first conduct a brief comparison of the receiving systems, and then take a closer look at the shared needs of the separated young people, who participated in this research.

Differences/similarities in systems

In the UK, separated refugee children are introduced to the community at large from the moment they become known to the authorities and they claim asylum, while in Norway these children are held in 'mottak', i.e. reception centres, until a decision has been made on their asylum claim. While in theory the time spent in these reception centres should be no longer than three months, studies show that many young people are held for much longer (Ruud & Waaktaar, 2005). These disparate approaches may have differing impacts on the ability of the children and young people to access their sources of empowerment both in the short- and long-term, as studies show that being in a reception centre may negatively affect the mental and physical health of children and young people, e.g. hampering their ability to perform well in school, and sometimes leading to depression and self-harm (Crawley & Lester 2005; Bodegård, 2004; Ruud & Waaktaar, 2005; Mock-Muñoz de Luna, 2006).

The fact that the UK has signed a reservation to the UN CRC gives the impression that at the highest government levels, fundamentally, children seeking asylum in the UK are not seen as equal to citizen children. Subsequently the commitment to the protection of these children can be relativised according to immigration status, no matter the individual commitment and hard work of social

workers and other professionals working in the best interest of the child. Norway, by fully adopting the UN CRC sends the signal that, in principle, it views all children, regardless of immigration status, as equal and entitled to equal protection and care. In the case that Convention rules are not upheld, the Norwegian government can – and will – be held accountable by the UN.

In Norway, separated refugee children are entitled to legal guardians who are meant to act on their behalf and support them on a number of issues, i.e. ensuring that they exercise their rights. The implementation of an independent ‘legal guardian’ system is viewed by many experts as key to the aim of upholding the ‘best interest’ of a child. The UK Children’s Commissioner and a number of

charities have campaigned for all separated children and young people to have an independent legal guardian until they are 18 or have permanently left the UK. (Aynsley-Green, 2006). However, as the focus groups and interviews revealed, not all separated refugee children with guardians felt that they had a caring adult they could trust. There are several possible explanations for this: One reason may be that legal guardians in Norway did not provide adequate support to meet the needs of young people, e.g. because these guardians often have responsibility over more than one child or they do not understand their role. In addition research suggests that, while following the Norwegian legal framework for child protection in principle should meet the needs of all children, in practice the issue of

immigration is given more importance than the child’s right to protection (Renland, 2001).

Another interesting comparison between the British and Norwegian receiving systems lies in the degree to which the independent charity sector is involved in assisting with the resettlement and integration of refugee children. In the case of the UK, the government sector and the voluntary/independent charity sector work alongside each other with regard to newly arrived separated refugee children. In Norway, differing municipal government departments, e.g. the local Child Welfare or Refugee team, are responsible for the resettlement and integration of the refugee children, i.e. after leaving the ‘mottak’. At this point, the voluntary sector in Oslo also offers young people some support, e.g. help with the home work. The engagement of independent charities may mean additional sources of support and advocacy for the separated children, especially when newly arrived. In some instances, an independent advocate can make a world of difference for a refugee child, e.g. by helping the child through the legal process of applying for asylum, cooperating with the child’s lawyer and involving relevant experts (e.g. to testify about rape or torture). The voluntary sector tends to be viewed as independent from the authorities by the refugee children it serves, and this may facilitate the development of a trusting relationship with ‘someone who cares about me’, and consequently lead to greater empowerment and wellbeing of the young person. However, accountability can be a draw-back as the voluntary sector cannot be held responsible in the same way as the public sector.

Separated refugee minors in the UK and Norway – Shared needs

The expressed needs found in both the London and Oslo study – the presence of somebody who cares, the opportunity to pursue an appropriate education, and the wish to be seen as an ordinary young person – may be seen to fit well into Maslow’s Hierarchy of Needs theory³, providing some guidance in understanding what the participating children and young people told us.

The need for an adult who cares, seem to reflect the fact that, as separated refugee children, and thus especially vulnerable, they need the guidance, support, and care of a dependable and trustworthy adult – not necessarily kin – who would stand up for them, and act in their best interest. This would also address other basic needs, identified by Maslow as essential needs, i.e. structure, a sense of order (i.e. setting rules, and boundaries, providing a normal daily routine), and security (i.e. a home, the protection of an adult) (Maslow, 1943). In both the UK and Norway, the need for such an individual was mostly not addressed adequately by the receiving systems, despite Norway’s legal guardian system. The children and young people we spoke to said that they wished they could rely on someone who would treat them as their own child, instead of having to rely on a sometimes loose network of friends, teachers, social workers, and advocacy organizations. While this kind of social networks are also deemed essential for separated children and young people to access sources of empowerment, they tend to be less consistent and dependable than a responsible adult. Most importantly, Maslow’s theory reinforces that not meeting the essential needs of human beings prevents them from getting on with life and fulfilling their personal growth potential.

The importance of educational achievement and its link to self-esteem, self-worth, respect and esteem from others, is also addressed by Maslow. He stresses that thwarting these needs may lead to feelings of inferiority, helplessness and, at worst, severe traumatic neuroses. Refugee education expert Jill Rutter has researched the importance of education for separated refugee children for many years. She shows in her ecological model of child development, that children’s development and academic achievement are influenced by the “national context” (macrosystem), and by the interaction between a child’s school, family and community (microsystem) (2006). This is illustrated by the fact that one of the recurring themes in the

discussions among separated children and young people in London was that their education and plans for the future were impacted by the uncertainty of their immigration status and by the often poor quality of support they received from social services. In Norway, the young people expressed a similar focus on education, and frustration with obstacles to their academic achievement, e.g. not doing well in school, having to attend special immigrant classes, and sometimes dropping out. Despite the focus and determination of separated refugee children to perform well in education, both in Norway and in the UK research shows that their achievements are not as high as they should be (Rutter, 2006; Hjelde, 2004.).

Both countries are yet to explore the causes of the poor performance of refugee children in schools. Rutter addresses the problem in the UK in her latest book, and looks at pre- and post-migration conditions for refugee children. She argues for a more ‘ecological’ approach to education support, that takes into account, among others, the importance of out-of-school factors influencing a child, and the heterogeneity of refugee children as a group. In connection to this, in our studies, we found language to be a factor that may affect refugee children’s encounter with education. Many refugee children coming to the UK had either already been exposed to English, or had a great interest in learning the language as it is viewed as a valuable skill. However, refugee children coming to Norway have no previous exposure to the Norwegian language, and, according to the young people, most of them found it difficult to learn the language. This may have complicated efforts by the municipality of Oslo to integrate and educate the separated refugee children who had been granted permission to stay in Norway (Hjelde, 2004). At the same time, learning Norwegian is seen as the most important precondition for integration into the Norwegian society by the resettlement system.

³ Abraham Maslow proposed in his 1943 paper that, as humans meet their “basic” or physiological needs, they seek to fulfil their “higher” or psychological needs. The implication is that humans are born with certain needs that should be fulfilled. He creates five sub-categories of need, from basic to higher: physiological, safety, love/belonging, esteem, personal actualisation.

Concluding remarks

The material shows that the differing national receiving systems and local systems for care and resettlement in London and Oslo, can be said to partially meet some of the needs of separated refugee children and young people. However the three main needs, as expressed by the young people themselves, “someone who cares about me”, “education” and “being an ordinary young person”, were not met sufficiently. Of these three needs, the shortcomings and inherent inequality of the education provision for refugee children have some of the most immediate, concrete and far reaching consequences. Simultaneously, this is an area in which it is in the power of governments to make changes. By listening to what refugee children and the experts have to say, governments could evolve a strong and consistent effort and commitment to offer separated refugee children appropriate education, e.g. with repeated assessments and close follow-up of their educational needs. Such a concerted effort would be of invaluable benefit for the children and young people themselves, and it would fulfil at least one of their other principal needs: to be seen and be able to participate as an ordinary young person. Appropriate education provision could arguably also be of long term benefit to the society – both in the receiving and the sending country – as this could provide additional skilled workers for the labour markets, as well as imply a “brain gain” for the homeland in case of the young person’s return. However, to develop equal and appropriate education provision for refugee children, decision-makers should view the matter of education as separate from that of migration status; separated refugee children and young people should be treated equally, independent of their migration status; and children should be seen as children first and foremost.

Oppsummerende konklusjon

Materialet viser at de ulike nasjonale mottakssystemene og kommunale systemer for bosetting og omsorg i London og Oslo kun delvis kan sies å dekke de enslige mindreårige og unge flyktningenes behov. De tre viktigste behovene som de unge

selv har uttrykt – «noen som bryr seg om meg», «skolegang og utdanning» og «å få være en helt vanlig ungdom» – blir ikke ivaretatt tilstrekkelig. Av disse tre behovene har det mangelfulle og ulike ved disse unges skoletilbud og utdanning de mest umiddelbare, konkrete og vidtrekkende konsekvenser. Samtidig er skolegang og utdanning det feltet hvor myndighetene har makt og mulighet til å sørge for endringer. Gjennom å høre på de enslige mindreårige og på pedagogiske eksperter, samt yte solid og vedvarende innsats, kunne skolemyndigheter sikre de enslige mindreårige en tilpasset, men samtidig fullverdig og likeverdig skolegang bl.a. gjennom hyppige pedagogiske vurderinger og tett oppfølging. Dette ville være av uvurderlig verdi for de unge selv, og det ville gjøre det mulig for dem å dekke i hvert fall ett til av deres viktigste behov, å kunne få være helt vanlig og delta på lik linje med de andre. Satsing på skolegang og utdanning ville utvilsomt også være av høy verdi for samfunnet – og for arbeidsmarkedet – så vel i eksillandet som i hjemlandet. Utdanning av disse unge kunne bety en «brain gain» i tilfelle retur, hva enten denne er tvungen eller av eget ønske etter endt utdanning. For å få til en slik innsats for skolegang og utdanning til enslige mindreårige og unge flyktninger vil det være nødvendig å forholde seg til enslige mindreårige uavhengig av statusen som migrant, skille skolegang fra migrasjon og se dem først og fremst som barn og unge.

Bibliography

- Aynsley-Green, A., (2006): Memorandum from the Office of the Children’s Commissioner to the Joint Committee on Human Rights on the Treatment of Asylum Seekers. (Accessed on 14 June, 2007 on https://www.childrenscommissioner.org/documents/Copy%20of%20Report_evidence%20to%20JCHR_september%202006_final1.doc).
- Ayotte, W. & Williamson, L., (2001): *Separated Children in the UK. An overview of the current situation*. London: Refugee Council and Save the Children.
- Berg, B., et al. (2005): “Det hainnle om å leve...” *Tiltak for å bedre psykisk helse for beboere i asylmottak*. SINTEF Teknologi og samfunn.

- Bhabha, J., (2004): Seeking Asylum Alone: Treatment of Separated and Trafficked Children in Need of Refugee Protection. *International Migration* 42 (1), 141–148.
- Bodegård, G. (2004): Fallsbeskrivning av depressiv devitalisering. Asylsökande flyktningbarn utveklar livshotande funtions-bortfall. *Läkartidningar* 19, 1696–1699.
- Brekke, J.P. & Vevstad, V., (2007): *Reception conditions for asylum seekers in Norway and the EU*, Oslo: ISF rapport 2007:004.
- Crawley, H., (2006): “Child first, migrant second: ensuring that Every Child Matters.” London: Immigration Law Practitioners Association (ILPA).
- Crawley, H., Gaenor, B., et al., (2004): *Working with children and young people subject to immigration control: Guidelines for best practice*. London: Immigration Law Practitioners Association. www.ilpa.org.uk
- Crawley, H. & Lester, T., (2005): *No Place for a Child. Children in UK immigration detention: Impacts, alternatives and safeguards*. London: Save the Children.
- Deveci, Y. & Mock-Muñoz de Luna, C. (2005): *Project DOST-Meeting the needs and promoting the mental well-being of separated refugee children*. (Awaiting publication).
- Free, E., (2005): *Local Authority Support to Unaccompanied Asylum-Seeking Young People*. London: Save the Children England Programme.
- Grotberg, E., (1995): *A Guide to Promoting Resilience in Children: Strengthening the Human Spirit*. The Hague: The Bernard van Leer Foundation.
- Gutierrez, L., (1994): Beyond Coping: An empowerment perspective on stressful life events. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 21 (3). 201–220.
- Hjelde, Karin Harsløf, (2004): *Diversity, Liminality and Silence – Integrating Young Unaccompanied Refugees in Oslo*, Oslo: University of Oslo.
- Hjelde, Karin Harsløf & Stenerud, Elin, (1999): *Kultur slekt og mestring – en evaluering av arbeidet med enslige mindreårige flyktninger i Oslo*, Oslo: Oslo kommune, Barne- og familieetaten Rapportserien nr. 1.
- Holmes, J., (1993): *John Bowlby and attachment theory*. London & New York: Routledge.
- Kohli, R. & Mather, R., (2003): Promoting psychosocial well-being in unaccompanied asylum seeking young people in the United Kingdom. *Child and Family Social Work*, 8, 201–212.
- Maslow, A., (1943): The Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, 370–396.
- McCallin, M. (Ed.). (Second edition 1996): *The psychological well-being of Refugee Children: Research, practice and policy issues*. Geneva: International Catholic Child Bureau.
- Mock-Muñoz de Luna, C. (2006): “Immigration and detention. Imprisoned and innocent.” *Counselling Children and Young People*. London: British Association of Counselling and Psychotherapy.
- Panter-Brick, Ch. & Smith, M. (eds.), (2000): *Abandoned Children*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Refugee Council, et al. (2007): *A joint response to “Planning better outcomes and support for unaccompanied asylum seeking children”* London: The Home Office
- Renland, A. (2001): *Trafficking of Children and Minors to Norway for Sexual Exploitation*. Oslo: Save the Children, Norway & ECPAT Norway.
- Ressler, E.M., Boothby, N., & Steinbock, D.J., (1988): *Unaccompanied Children. Care and Protection in Wars, Natural Disasters and Refugee Movements*. Oxford: Oxford University Press
- Royal College of Paediatrics and Child Health. Guidelines for the ethical conduct of medical research involving children prepared by the ethics advisory committee. August 1992. *Arch Dis Child* 2000; 82:77–182.
- Rutter, J. (2006): *Refugee children in the UK*. London: Open University Press.
- Ruud, AK. & Waaktaar, T., (2005): Vanlige vansker hos vanlige asylsøkerbarn: Erfaringer fra arbeid med enslige mindreårige asylsøkere i mottak. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 42:1120–1123.
- Stæhr, M., Linskov, T. & Carey, R.B., (2000): Uledsagede flyktningebørn med særlige omsorgs- og behandlingsbehov i Danmark. *Nordisk Psykologi* 52 (1), 3–18.
- Thomas, S. & Byford, S., (2003): “Research with unaccompanied children seeking asylum.” *BMJ* 2003; 327:1400–1402.
- UK Department of Health website, “Seeking consent: Working with Children.” Accessed: 5/06/07.
- Williamson, L., (1998): Unaccompanied – but not unsupported. In J. Rutter & C. Jones, eds. *Refugee Education: Mapping the Field*. Stoke on Trent: Trentham Books. 107–123.

http://www.childrenslegalcentre.com/Shared_ASP_Files/UploadedFiles/B8A96F5A-4059-49B9-A9C9-A43CF950F17A_NewAsylumModel-minorssegment.pdf

ANNA RITA SPEIN Cand med 1995 Universitetet i Tromsø. Dr. med 1997 om rusbruk blant samisk og nordnorsk ungdom. Jobber som assistentlege i SÅNKS – samisk nasjonal kompetanse senter psykisk helsevern i Lakselv avdeling for voksne.

Bruk av rusmidler blant samisk ungdom – myter og realiteter

I denne artikkelen presenteres aktuell forskning vedrørende bruk av rusmidler blant samisk ungdom bosatt i Nord-Norge på 1990-tallet. Et gjennomgående funn fra andre urfolksgrupper (bl.a. inuitter) er at urfolksungdom bruker rusmidler i større grad enn respektiv majoritetsungdom. I all hovedsak var røyking og bruk av illegale rusmidler like utbredt blant samisk som annen nordnorsk ungdom. Alkoholbruk var langt mindre vanlig blant samisk enn annen nordnorsk ungdom, og alkohol ble også oftere drukket i/på offentlige arenaer. Funnene diskuteres i lys av funn fra andre urfolksgrupper, nasjonale og regionale data. Artikkelen omhandler også risiko- og beskyttelsesfaktorer assosiert med røyking, samt betydningen av kulturelle faktorer for røyking og drikking blant samisk ungdom

Innledning

For vel 10 år siden ble det gjennomført en undersøkelse av levemåten hos nordnorsk ungdom. En av problemstillingene var å sammenlikne ungdom av samisk ætt med annen nordnorsk ungdom, og et av områdene som da ble kartlagt spesielt, var bruk av rusmidler (Spein, 2007).

Tidligere undersøkelser fra andre urfolksgrupper har vist at rusbruk og misbruk er mer utbredt blant urfolk enn blant respektive majoritets-

befolkning. Dette er funnet både hos inuitter på Grønland og i Nord-Amerika, samt blant nordamerikanske indianere, og det gjaldt ungdom så vel som voksne (Beauvais og medarbeidere, 2004; Blum og medarbeidere, 1992; Pedersen, 1992; 1994; Grønland statistikk, 2000; Millar & Tremblay, 2000; Spein, 2007). Nå ville vi se om det samme gjorde seg gjeldende i den samiske ungdomsbefolkningen.

Opplysningene ble i første omgang hentet inn

gjennom en spørreskjemaundersøkelse («Ung i Nord») av videregående skoleelever i alderen 15 til 19 år fra Nord-Norge. Tre år senere ble den samme gruppen, som nå var i alderen 18 til 22 år, fulgt opp med nye spørsmål (Spein, 2007).

Dette datagrunnlaget ga et godt utgangspunkt for å se nærmere på det spesielle spørsmålet om bruk av rusmidler blant samisk ungdom. Våre kriterier for hva som skulle regnes som samisk etnisitet eller ætt, var at den unge hadde minimum en forelder eller besteforelder med samisk bakgrunn eller språkkompetanse. Fleretnisk samisk ungdom ble kategorisert som samer. Andel samer utgjorde 23 % av alle som var med i undersøkelsen (Kvernmo og medarbeidere, 2003:10).

Om røyking

I det store og hele var det få etniske forskjeller i røykevaner, bortsett fra at 15- til 19-årig samisk ungdom i større grad oppga at de hadde røykt tidligere, mens færre var «av-og-til»-røykere. Røyking var like utbredt blant 18- til 22-årig samisk og annen nordnorsk ungdom. Sammenlignet med annen norsk ungdom var andelen dagligrøykere høyere blant 15- til 19-årig nordnorske gutter og jenter (Skretting, 1996; Spein, Kvernmo & Sexton, 2002). Andre undersøkelser har også funnet at det røykes mer i cirkumpolare områder uavhengig av etnisk bakgrunn (Näyhä & Järvelin, 1998; Segal, 1992). Selv om i underkant av halvparten av samiske 15- til 19-åringene røykte, var denne andelen langt lavere enn det man finner hos annen arktisk urfolks ungdom i Canada og på Grønland (Millar & Tremblay, 2000; Pedersen, 1992).

I undersøkelser gjort på 1980- og 1990-tallet røykte voksne samiske kvinner, bosatt i Finnmark, betydelig mindre enn samiske menn (Abildnes, Sogaard & Hafstad, 1998; Njølstad, Arnesen & Lund-Larsen, 1996; Njølstad, Arnesen & Lund-Larsen, 1998; Utsi & Bønna, 1998). I vår undersøkelse, som omfatter samisk ungdom i alle de tre nordnorske fylkene, var kjønnsforskjellene nærmest utvisket, slik tendensen også er i samfunnet generelt. Tidligere studier har også vist at samiske

kvinner bosatt i Finnmark røykte mindre enn andre kvinner i fylket, og andelen røykere var lavest blant samiske kvinner i Indre Finnmark. Dette tyder på at en negativ utvikling i røyking har forekommet blant unge samiske jenter og kvinner i løpet av 1990-tallet, og størst ser økningen ut til å ha vært i Indre Finnmark (Kvernmo og medarbeidere, 2003: 51; Spein, 2007).

Majoriteten av nordnorske dagligrøykere i 15- til 19-årsalderen var fortsatt dagligrøykere i 18- til 22-årsalderen. Dagligrøyking er en vane som ofte blir vedvarende, noe som kan tyde på at også ungdom utvikler nikotinhengighet. Dagligrøyking var sterkt forbundet med annen type risikoatferd hos samisk ungdom, og dagligrøyking var forbundet med alkoholberuselse samt bruk av illegale rusmidler, problematferd (skolerelatert, mindre alvorlige kriminelle handlinger, etc.) og seksuell aktivitet (tidlig debut, mange partnere, etc.). Samisk ungdom som oppga yrkesfaglig bakgrunn, røykte mer enn samisk ungdom som gikk på allmennfaglig studieretning. Tilsvarende funn er også påvist i andre norske og europeiske studier (se Spein, Sexton & Kvernmo, 2004).

Læstadianismen var en risikofaktor og var assosiert med røykeeksperimentering blant 15- til 19-årig samisk ungdom. Langt flere samiske ungdommer og deres foreldre hadde læstadianisk bakgrunn enn annen nordnorsk ungdom. Historisk har ikke læstadianismen hatt noen sterke negative holdninger til tobakksrøyking, selv om slike holdninger nylig er blitt proklamert av enkelte predikanter ut fra et helseperspektiv (Kristiansen, 2006). Også samisk ungdom som oppga at foreldrene hadde bakgrunn fra primærnæringene (inklusive reindrift), oppga langt oftere at de hadde eksperimentert med tobakk (Spein, Sexton & Kvernmo, 2004). Selv om læstadiansk bakgrunn og sosial bakgrunn fra primærnæringen kun hang sammen med å ha eksperimentert med røyking, er dette viktig i forebyggende øyemed, da røykeeksperimentering kan være første skritt i utviklingen mot senere dagligrøyking og nikotinhengighet.

Selv om det var relativt beskjedne forskjeller i

røyking blant samisk og annen nordnorsk ungdom, var kulturelle faktorer av betydning for forskjeller i røykeforekomst blant samisk ungdom bosatt i Nord-Norge. 15- til 19-årig samisk ungdom som var bosatt i områder med få samer, dvs. i sjøsamiske områder av Finnmark og Nord-Troms, markesamiske områder i Troms, lulesamiske og eller sørsamiske områder i Nordland, og som samtidig rapporterte pronorske holdninger, dvs. foretrakk norsk mat, norsk musikk, norske venner, norsk historie, medlemskap i norske organisasjoner etc. (Berry og medarbeidere, 1995), røykte i større grad enn ungdom bosatt i Indre-Finnmark som ikke oppga, eller oppga svakere, pronorske holdninger i forhold til de samme temaene (Spein, Sexton & Kvernmo, under publisering).

Også 15- til 19-årig samisk ungdom som oppga en sterk samisk gruppetilhørighet og som kan antas å representere mer tradisjonell samisk ungdom, røykte mer enn samisk ungdom som oppga en svakere samisk gruppetilhørighet. Mulige kulturelle årsaksforklaringer er at røyking kan være et uttrykk for stress som følge av manglende tokulturell kompetanse og ferdigheter. Rusbruk kan ses på som en form for selvmedisinering (Berry, 1990; Spein, Sexton & Kvernmo, under publisering; Tyas & Pederson, 1998).

Om alkohol

Alkohol er det mest utbredte rusmiddelet blant samisk ungdom bosatt i Nord-Norge. Imidlertid drikker 15- til 19-årig samisk ungdom gjennomgående sjeldnere og mindre mengder alkohol enn annen nordnorsk ungdom, et funn som også stod seg blant 18- til 22-åringene (Spein, Sexton & Kvernmo, 2006). Undersøkelsen gir derfor ingen støtte til tidligere stereotypier om den «drikkefeldige» samer, og samsvarer også godt med de få studiene som er gjort på den voksne samiske befolkningen, nemlig lavere alkoholbruk blant samer og lik forekomst av problemdrikkere (Larsen, 1993; Larsen & Nergård, 1990; Larsen & Saglie, 1996). Sammenlignet med annen norsk ungdom har flere samiske og andre nordnorske ungdommer smakt alkohol en eller annen gang,

mens samisk ungdom drakk alkohol mindre hyppig. Langt flere samiske gutter enn jenter var stordrikkere; utover dette var det minimale kjønnsforskjeller i alkoholbruk, i likhet med nasjonale funn (Skretting, 1996). Generelt synes alkoholbruken blant 15- til 19-årig samisk ungdom å være på samme nivå eller lavere sammenlignet med annen arktisk urfolks ungdom, avhengig av hvilke mål eller parametere på alkoholbruk som anvendes (Spein, 2007:156–160).

En langt høyere andel samisk ungdom oppga at mødrene og fedrene var avholdsmennesker. Andelen avholdsfolk var størst i Indre Finnmark, der halvparten av mødre aldri drakk, mens en fjerdedel av fedrene aldri drakk. Dette til tross oppga majoriteten av samisk og nordnorsk ungdom at de hadde sett foreldrene sine beruset (Kvernmo og medarbeidere, 2003:56).

Selv om kun en beskjeden andel av 18- til 22-årig nordnorsk ungdom selv vurderte sin egen drikking som problematisk, så oppga unge samer langt oftere enn annen nordnorsk ungdom at foreldre og venner var bekymret i forhold til deres drikking. En mulig forklaring kan være at læstadianismen kan ha bidradd til at strengere normer mot alkoholbruk eksisterer i det samiske samfunnet, ikke bare religiøse, men også kulturelle og sosiale normer mot drikking (Larsen, 1993; Spein, Sexton & Kvernmo, 2006).

Alkoholbruk blant samisk ungdom er nær knyttet til jevnaldrende og ulike sosiale kontekster. Majoriteten av samisk og nordnorsk ungdom oppga at drikkingen fant sted på fest, sammen med venner, og oftest var begge kjønn representert. Over halvparten av samisk ungdom oppga at siste drikkesituasjon var på en offentlig arena, for eksempel utendørs, på restaurant, på diskotek, på samfunnshus, på dansetilstelninger etc., og det var langt flere enn det som ble rapportert blant annen nordnorsk ungdom. Også andre har trukket frem at samer oftere drikker alkohol på arenaer som er mer synlige for allmennheten (Hetta og medarbeidere, 1978; Poikolainen, Näyhä & Hassi, 1992). Dette kan være en faktor som kan bidra til å opp-

rettholde stereotypien om samer som drikkfeldige.

Selv om samisk ungdom på 1990-tallet som gruppe drikker mindre enn annen nordnorsk ungdom, så bidrar ulike kulturelle faktorer til forskjeller i alkoholbruk innad blant samisk ungdom. 15- til 19-årig samisk ungdom med pronorske holdninger, dvs. ungdom som foretrekker norsk musikk, norsk mat, norske venner, norsk historie, medlemskap i norske organisasjoner, etc. (Berry og medarbeidere, 1995), drakk alkohol hyppigere og hadde oftere vært fulle enn samisk ungdom som ikke hadde fult så pronorske holdninger til de samme temaene. 15- til 19-årig samisk ungdom bosatt i områder med få samer, dvs. sjøsamiske områder av Finnmark og Nord-Troms, markesamiske områder i Troms, lule- eller sørsamiske områder av Nordland, var oftere stordrikkere enn samisk ungdom bosatt i Indre Finnmark, der majoriteten av befolkningen er av samisk ætt. Nasjonale undersøkelser i samme tidsperiode har vist at 15- til 20-årig ungdom bosatt i Nordland hadde det høyeste årlig alkoholkonsum, og samisk ungdom bosatt i Nordland må antas å påvirkes av sine etnisk norske jevnaldrendes drikkevaner. Også tidligere undersøkelser har påvist mindre alkoholbruk i Indre Finnmark, noe man har relatert til at befolkningen her er mer religiøst aktive (Larsen & Saglie, 1996). Undersøkelser har vist at religion er en viktig beskyttende faktor i forhold til rusbruk også blant ungdom (Koenig, 2001). Andelen stordrikkere var lavest blant 15- til 19-

årig samisk ungdom i Indre Finnmark. Også 15- til 19-årig samisk ungdom med en sterk samisk identitet var langt sjeldnere stordrikkere enn de som oppga en svak samisk identitet. Noen internasjonale undersøkelser har tidligere vist at en sterk etnisk identitet virker beskyttende mot rusbruk blant etniske minoriteter (Choi og medarbeidere, 2006; Spein, Sexton & Kvernmo, under utarbeiding). Betydningen av kulturelle faktorer på rusbruk blant samisk ungdom kan kort oppsummeres ved at «fornorsket» samisk ungdom, dvs. ungdom med positive holdninger til en del norske verdier, langt på vei også adapterer drikke-mønsteret til sine jevnaldrende norske majoritets-ungdommer.

Om hasj og andre illegale rusmidler

Andelen av nordnorsk ungdom som noen gang hadde prøvd hasj på 1990-tallet, var 9 %, og det var det samme som ellers i Norge. Også for dem som noen gang var blitt tilbudt hasj – 26 % – var forholdene den gang like over landet (Skretting, 1996). Blant 15- til 19-årig samisk ungdom var det langt færre som var blitt tilbudt og hadde brukt hasj enn blant annen nordnorsk ungdom, og andelen var lavest blant ungdom bosatt i Indre Finnmark. En mulig forklaring kan være ulik tilgjengelighet på hasj mellom by og land, og at samisk ungdom i enda større grad enn annen nordnorsk ungdom bor i utkantstrøk. Det var ikke store forskjeller i hasjbruk mellom samiske gutter og jenter, noe som også samsvarer med annen norsk ungdom i samme periode (Kvernmo

og medarbeidere, 2003:58–59; Skretting, 1996). Blant 18- til 22-åringene var trenden den samme, med lavere hasjbruk blant samer, men forskjellene var betydelig mindre. En omtrentlig fordobling av hasjbruk hadde funnet sted blant samisk og nordnorsk ungdom i løpet av 1990-tallet. Dette må ses i sammenheng med en generell økning av hasjbruk blant norsk ungdom i samme periode, samt at bruk av cannabis øker med økende alder. Økningen blant samisk ungdom kan også delvis forklares gjennom flytting til større tettsteder og byer på grunn av utdanning, der også tilgjengeligheten av hasj er større (Bye, 2003; Kvernmo og medarbeidere, 2003:58–59). Kun et lite mindretall av 15- til 19-årig samisk og annen nordnorsk ungdom oppgir at de hadde brukt annen narkotika enn hasj, og kjønnsforskjellene var ubetydelige (Kvernmo og medarbeidere, 2003:60).

Hva fikk vi av ny viten?

På folkemunne har det ofte vært tatt til orde for at samer er mer drikkfeldige enn sine landsmenn. Dette er en stereotypi som har eksistert i hundrevis av år (Kvist, 1986; Sköld & Kvist, 1988; Zorgdrager, 1997). Undertegnede har selv både som privatperson og som fagperson i min yrkesutøvelse som lege innenfor rusomsorgen støtt på utsagn som «samer drikker jo så mye». En slik holdning eller antakelse om økt rusbruk har jeg ikke bare registrert i majoritetsbefolkningen og blant enkelte fagfolk og kollegaer, men også innad i min egen etniske gruppe – nemlig blant samer selv. Dette til tross for at den begrensede forskningen på feltet rusbruk hos samer ikke på noen måte gir empirisk støtte for at samer ruser seg eller drikker mer enn etniske nordmenn (Larsen & Nergård, 1990; Larsen & Saglie, 1996; Spein, 2007). Om slike myter også skulle eksistere for samisk ungdom, så gir den aktuelle undersøkelsen ingen empirisk støtte for et slikt synspunkt. Imidlertid ser man at den generelle økningen i bruk av legale og illegale rusmidler blant ungdom som fant sted på 1990-tallet, også gjorde seg gjeldende for samiske jenter og unge kvinner bosatt i Nord-Norge. Dette funnet gjenspeiler den generelle samfunnsutviklingen med økning i rusbruk blant jenter og unge kvinner (Bye, 2003; Skretting,

1996; Spein, 2007:108).

Stereotypier kjennetegnes nettopp av at de til tross for at man møter mennesker som ikke passer inn i stereotypien, i dette tilfellet for eksempel en same som er avholdsmann eller kvinne, så vil det ikke forandrer ens oppfatning av samer som mer drikkfeldige enn etniske nordmenn. Det kan ta tid å endre både samers egen forståelse og nordmenns oppfatning av utbredelse og forekomst av rusbruk blant samer. Det er midlertidig viktig at slik kunnskap viderefremmes og at myter avlives. Stereotypier, myter og enkle forestillinger og holdninger som for eksempel storsamfunnet har av typen «samer er drikkfeldige», kan for mange urfolk og minoritetsgrupper, som allerede er marginaliserte og stigmatiserte, bli utsagn som internaliseres, dvs. holdninger som gjøres til ens egne. Internalisert rasisme eller diskriminering er et begrep som omfatter at samer internaliserer negative stereotypier av typen «samer er drikkfeldige». Det å være same og drikke heftig kan bli en måte å leve opp til storsamfunnets og egne forventninger. Internasjonale studier blant andre minoritets- og urfolksgrupper har vist at internalisert rasisme eller diskriminering ikke bare er forbundet med rusbruk, men også med dårligere psykisk helse (Williams, 1999).

En interessant hovedkonklusjon fra undersøkelsen er at den ikke støtter det tradisjonelle mønsteret om høye urfolksrater (samisk) vs. lave majoritetsrater (ikke-samisk) hva angår rusbruk som har vært registrert blant andre urfolksgrupper. Årsaken ligger nok i at både rusbruk og rusmisbruk blant ungdom og voksne er et komplekst fenomen som ikke har noen enkel årsaksforklaring. Samisk ungdom så vel som annen norsk ungdom ruser seg som oftest fordi de ønsker å ha det gøy, sosialt felleskap med jevnaldrende, etc., og de færreste tilskriver rusingen psykiske problemer eller kulturell fremmedgjøring (NOU, 1995; Spein, Sexton & Kvernmo, 2006).

Imidlertid finnes det fem mulige forklaringer som skiller samer fra andre urfolksgrupper: 1) Bedre sosiale forhold, deriblant mindre fattigdom og

høyere utdanningsnivå blant samer enn andre urfolksgrupper. Riktignok finner man den laveste nasjonale bruttoinntekten i de samiske bosetningsområdene av Nord-Norge. Særlig tobakksrøyking er forbundet med lavere sosiale lag (Spein, 2007:27–31; NOU 1998/99). 2) Lavere «drop-out» fra videregående skole blant samer, selv om andelen på landsbasis er størst i Nord-Norge og høyest i Finnmark. Blant andre urfolksgruppe er «drop out»-rater opp mot 50 % registrert. Ungdom som dropper ut av skolen, kjennetegnes blant annet av at de bruker mer rusmidler enn ungdom som forblir i en skolesetting. 3) Fravær av kulturell bruk av tobakk blant samer, noe man finner blant en del nordamerikanske indianere (se Spein, Kvernmo & Sexton, 2002), og 4) religion som en beskyttende faktor. Historisk har læstadianismen bidratt til dannelse av avholdsforeninger blant samer, og har vært assosiert med reduksjon i drikking blant samer på grunn av sterke anti-alkohol-normer (Boreman, 1953; Koenig, 2001; Kvist, 1986; Larsen, 1993; Sköld & Kvist, 1988; Zorgdrager, 1997; Spein, Sexton & Kvernmo, 2006). Imidlertid antyd det undersøkelsen at læstadianismens til dels motstridende effekt på røyking også er en risikofaktor i forhold til å ha eksperimentert med tobakksrøyking (Spein, Kvernmo & Sexton, 2004). 5) Foreldres rusbruk, da foreldre er viktige rollemodeller for sine barns rusbruk. Både røyking og alkoholbruk synes å være mindre utbredt i den samiske foreldregenerasjonen enn i majoritetsbefolkningen, og også lavere enn det man finner hos andre urfolksgrupper (Spein, Kvernmo & Sexton, 2002; Spein, Sexton Kvernmo, 2006; Spein, 2007).

Samene i Norge er en minoritet og utgjør 1–2 % av befolkningen. I Indre Finnmark utgjør samene en majoritet både numerisk og kulturelt. Samene er en heterogen gruppe, både geografisk, kulturelt og språklig, og har historisk til dels vært utsatt for ulik grad av politisk, kulturell og religiøs påvirkning, noe som kan være av betydning for utviklingen av regionale og lokale forskjeller i rus(sub)kulturer og normer (Hætta, 1996). Funnene som presenteres i denne artikkelen, er ikke nødvendigvis generaliserbare til all samisk ungdom, verken «bysamer» i Nord-Norge eller i

Oslo, eller sørsamer i Trøndelagsfylkene eller i Hedmark. Undersøkelsen gir i midlertidig et godt bilde av rusbruk blant 15- til 19-årig nordsamisk ungdom bosatt i Finnmark som er i en skolesetting, både de med tilknytning til reindrifta og de med sjøsamisk bakgrunn.

Kilder

- Abildsnes, A.K., Søgaard, A.J. & Hafstad, A. (1998) Hvem stumper røyken? *Tidsskrift for den Norske Lægeforening*; 14 (18):2170–2175.
- Beauvais, F., Jumper-Thurman, P., Helm, H., Plested, B. & Burnside, M. (2004) Surveillance of drug use among American Indian adolescents: patterns over 5 years. *Journal of Adolescent Health*; 34 (6):493–500.
- Berry, J.W. (1990) Acculturation and adaptation: health consequences of cultural contact among circumpolar peoples. *Arctic Medical Research*; 49 (13):142–150.
- Berry, J.W., Kwak K., Liebkind, K., Phinney, J.S., Sabatier, C., Sam, D.L., og medarbeidere. (1995) *Questionnaire for the International Comparative study of ethnocultural adolescents (ICSLY)*. Stockholm: CEIFO. Stockholm University.
- Blum, R.W., Harmon, B., Harris, L., Lergeisen, L. & Resnick, M.D. (1992) American Indian-Alaskan Native youth health. *Journal of the American Medical Association*; 267 (12): 1637–1644.
- Boreman, P. (1953) *Læstadianismen. Fennoskandiens märkligste väckelse och dess förhållande till kyrkan*. Stockholm: Svenska Kyrkans Daikonistyrrels Bokförlag.
- Bye, E. K. (red). (2003) *Rusmidler i Norge*. Oslo: Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning.
- Choi, Y., Harachi, T.W., Gillmore, M.R. & Catalano, R.F. (2006) Are multiracial adolescents at greater risk? Comparison of rates, patterns, and correlates of substance use and violence between monoracial and multiracial adolescents. *American Journal of Orthopsychiatry*; 76 (1):86–97.
- Hætta O.M., Somby, P.Vandbakk, Ø., Nordsletta, A., Solbakk, R. & Keskitalo, A.I. (1978) *Alkoholproblemer i de samiske områder i Finnmark*. Presentasjon på International Council of Alcohol and Addictions (ICAA), møte i Fairbanks, Alaska, 15.–20. april 1978.
- Hætta, O.M. (1996) *The Sami – an indigenous people of the Arctic*. Karasjok: Davvi girji o.s.
- Koenig H.G. (2001) Religion and medicine II: religion, mental health, and related behaviors. *International Journal of Psychiatry in Medicine*; 31 (1):97–108.

- Kristiansen, Roald E. (2006). Personlig kommunikasjon ved førsteamanuensis Roald E. Kristensen, UiTø, Tromsø.
- Kvernmo, S. (red.), Johansen, Y., Spein, A.R. & Silviken, A. (2003) *Ung i Sapmi. Helse, identitet og levekår blant samisk ungdom*. Senter for samisk helseforskning, Institutt for samfunnsmedisin, Universitetet i Tromsø.
- Kvist, R. (1986) Samerna och alkoholen – Jokkmokks socken 1760-1860*. *Alkoholpolitikk. Tidsskrift for Nordisk Alkoholforskning*; 3:122–128.
- Larsen, S. (1993) The origin of alcohol related social norms in the Saami minority. *Addiction*; 88 (4):501–508.
- Larsen, S. & Nergård, R. (1990) Cultural background and drinking patterns in problems drinkers in Northern Norway. *British Journal of Addiction*; 85 (11):1469–1473.
- Larsen, S. & Saglie, J. (1996) Alcohol use in Saami and non-Saami areas in Northern Norway. *European Addiction Research*; 2:78–82.
- Millar, W.J. & Tremblay, R.J. (2000) *Tobacco use by youth in the NWT, 1999*. Department of Health and Social Services, Government of NWT.
- Njølstad, I., Arnesen, E. & Lund-Larsen, P.G. (1996) Smoking, serum lipids, blood pressure, and sex differences in myocardial infarction. A 12-year follow-up of the Finnmark Study. *Circulation*; 93 (3):450–456.
- Njølstad, Inger, Egil Arnesen & Per G. Lund-Larsen. (1998) Cardiovascular diseases and diabetes mellitus in different ethnic groups: The Finnmark Study. *Epidemiology*; 9 (5): 550–556.
- NOU (1995). Risikogrupper blant samisk ungdom. I: *Samisk helse- og sosialplan. Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge*, ss. 152–177.
- NOU (1998-99) Levekår i samiske områder. I: *Stortingsmelding nr 50. Utjamningsmeldinga om fordeling av inntekt og levekår i Norge*, ss. 167–168.
- Näyhä, S. & Järvelä, M-R. (1998) Health trends in Northern Finland. *International Journal of Circumpolar Health*; 57:94–103.
- Pedersen, J.M. (1992) Substance abuse among Greenlandic school children. *Arctic Medical Research*; 51 (2):67–71.
- Pedersen, J.M. (1994) Skoleelevers brug af rusmidler i Grønland 1992. En landsdækkende opfølgingsundersøgelse af skoleelevers rusmiddelvaner. *Ugeskrift for Læger*; 156 (27): 4036–4038.
- Poikolainen, K., Näyhä, S. & Hassi, J. (1992) Alcohol consumption among male reindeer herders of Lappish and Finnish origin. *Social Science & Medicine*; 35 (5):735–738.

■ Segal, B. (1992) Ethnicity and drug-taking behavior. I: Trimble, J.E., Bolek, C.S. & Niemcryk, S.J. (red.): *Ethnic and multicultural drug abuse: perspectives on current research*. New York: The Haworth Press, ss. 269–312.

■ Skretting, A. (1996) *Ungdom og rusmidler*. Oslo: Rusmiddeldirektoratet/Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning.

■ Sköld, P. & Kvist, R. (1988) Alkoholen och de nomadiserande samerna. Jokkmokks socken 1860–1910. *Alkoholpolitikk. Tidsskrift for Nordisk Alkoholforskning*; 5 (4):249–253.

■ Spein, A.R. (2007) Substance use behaviour among ethnic diverse young people in North Norway in the 1990s. The North Norwegian Youth Study. A cross-cultural longitudinal study comparing smoking and drinking rates and patterns among young indigenous Sami and non-indigenous peers. Doktorgradsavhandling. ISM skriftserie nr. 92. Tromsø: ISM/Senter for samisk helseforskning.

■ Spein, A.R., Kvernmo, S. & Sexton, H. (2002) «The North Norwegian Youth Study»: cigarette smoking among ethnically diverse youth. *Ethnicity & Health*; 7(3):163–179.

■ Spein, A.R., Sexton, H. & Kvernmo, S. (2004) Predictors of smoking behaviour among indigenous Sami adolescents and non-indigenous peers in North Norway. *Scandinavian Journal of Public Health*; 32(4):118–129.

■ Spein, A.R., Sexton, H. & Kvernmo, S. (2006) Longitudinal drinking patterns in indigenous Sami and non-indigenous youth in northern Norway. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*; 5 (3):103–117.

■ Spein, A.R., Sexton, H. & Kvernmo, S. (under trykking) Substance use in young indigenous Sami: an ethnocultural and longitudinal perspective. *Substance Use & Misuse*.

■ Statistic Greenland (2000) ESPAD99. *Rusmiddelundersøgelse blandt unge, årgang 1983 og 1984, i Grønland*. Specialpublikation 2000:2.

■ Tyas, L.S. & Pederson, L.L. (1998) Psychosocial factors related to adolescent smoking: a critical review of the literature. *Tobacco Control*; 7 (4):409–420.

■ Utsi, E. & Bønna, K.H. (1998) Koronar hjertesykdom hos samiskættende og norskættede i Finnmark. *Tidsskrift for den Norske lægeforening*; 118 (9):1358–62.

■ Williams, D.R. (1999) Race, socioeconomic status, and health. The added effects of racism and discrimination. *Annals of the New York Academy of Sciences*; 896:173–188.

■ Zorgdrager, N. (1997) *De rettferdige strid. Kautokeino 1952*. Nesbru: Norsk Folkemuseum og Vett & Viten.

ORGANISASJONEN VOKSNE FOR BARN

Ta barn på alvor!

Voksne for barn jobber for at alle barn og unge i Norge skal få en trygg og god oppvekst. Bli medlem – og vis at du tar barn på alvor!

BRATSEK FORBARN AS // ILLUSTRASJONER JUSTINNA NYTKA

MELD DEG INN på www.vfb.no eller bruk kupongen

Ja, jeg vil bli personlig medlem i Voksne for Barn! Medlemskap koster kr. 350,- per kalenderår og gir 5 nr. av Magasinet Voksne for Barn og rabatter i VfBs nettbutikk.

Navn: _____

Adresse: _____

E-post: _____ Telefon: _____

Kupongen sendes: Voksne for Barn, Stortorvet 10, 0155 OSLO – Fax: 23 10 06 11

se www.vfb.no

ORGANISASJONEN VOKSNE FOR BARN

Bestill rapporten **Barn i Norge!**

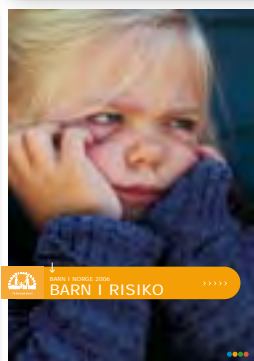
**FÅ 3 TIL
PRISEN
AV 2!**

se www.vfb.no

Bestill rapporten **Barn i Norge!**

Barn i Norge er én av få norske utgivelser med fagartikler om barn og unges psykiske helse og oppvekstvilkår. Rapportene gir både dokumentasjon og eksempler på gode tiltak innen temaene som tas opp. Hvis du bestiller 3 rapporter spanderer vi en av dem!

2007: [respek't]

innvandrerungdom og psykisk helse kr. 100,-

26 prosent av ungdommer med minoritetsbakgrunn har så mange psykiske plager at det går ut over deres fungering i hverdagen. Tilsvarende tall for etnisk norsk ungdom er 15 prosent. I rapporten *Barn i Norge 07* får du både ny kunnskap og eksempler på gode tiltak for ungdom med annen etnisk bakgrunn enn norsk.

2006: *Barn i risiko* kr. 100,-

Noen barn lever under forhold som gjør dem mer utsatt enn andre barn. I *Barn i Norge 06* er søkelyset rettet mot barn i risiko; hvem er de, hvilke behov har de og hvordan kan de best hjelpes?

2005: *Se meg!* Kr. 100,-

Undersøkelser viser at tause barn ønsker å bli sett, snakket til og spurt om hvordan de har det, selv om de gjør sitt beste for å være usynlige. I «*Se meg!*» kan du blant annet lese om hvordan du bedre kan kommunisere med og forstå innadvendte barn.

Send til *Voksne for Barn, Stortorvet 10, 0155 OSLO, evt. faksnr. 23 10 06 11* eller bestill via nettbutikken www.vfb.no

Navn: _____

Adresse: _____

E-post: _____

Telefon: _____

Jeg ønsker eks. av *Barn i Norge 07* eks. av *Barn i Norge 06* eks. av *Barn i Norge 05*

Personlige medlemmer får 20 % rabatt (gjelder ikke for kjøp av 3 for prisen av 2)

- Er personlig medlem (kryss av) Ønsker å bli pers. medlem (kr 350,- pr.kalenderår)
- Ønsker å bli bedrifts/ institusjonsmedlem (kr.350,- pr. kalenderår)
- Jeg ønsker tilsendt nyhetsbrev og annen informasjon fra Vfb

se www.vfb.no

